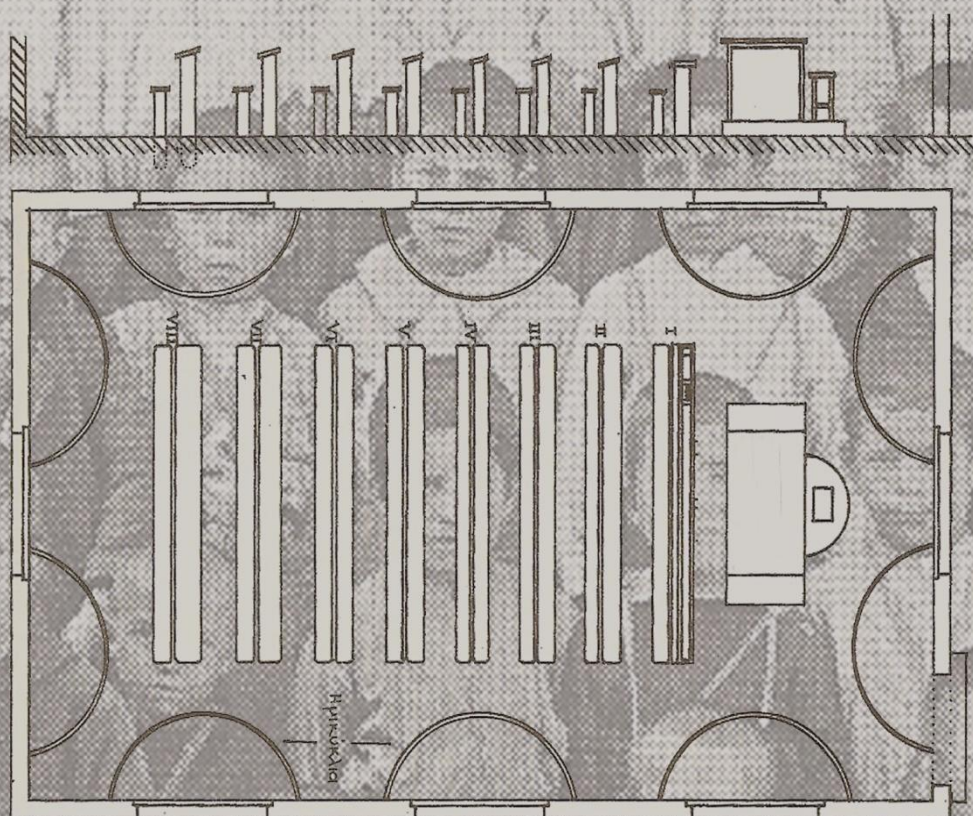

ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΚΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (1828-1831)

Σπουδάστρια:

Χαντζάρα Ευαγγελία

A.M.: 04103022

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Γιώργος Γιαννίτσαρης

Σύμβουλος:

κ. Μάρω Αδάμη

«Περπατούσαμε αμίλητοι και απολαμβάναμε την απέραντη ομορφιά της άνοιξης στο νησί μας. Ο Καποδίστριας ήταν πολύ μελαγχολικός. Περισσότερο από ποτέ. Σεβόμουν τη σιωπή του και περπατούσα κι εγώ σιωπηλός δίπλα του. Κάποια στιγμή έσκυψε και έκοψε ένα ταπεινό αγριολούλουδο του κάμπου και μου είπε με μελαγχολική προαισθήση: "Βλέπεις, φίλε μου, αυτό το ταπεινό άνθος της γης:... Για μένα έχει ασυγκρίτως ανώτερη αξία από όλα τα μεγαλοπρεπή παράσημα και τις υψηλές τιμητικές διακρίσεις, που μου έχουν προσφέρει οι ευρωπαϊκές χώρες. Η απλότητα, η αγνότητα της ζωής, η καλοσύνη είναι για μένα οι καλύτερες παρασημοφορίες και οι μόνες αληθινές τιμές για τη ζωή μου. Στην εξοχή συναντάς όλες αυτές τις αρετές, αυτή είναι η τροφός τους. Οι πόλεις τις αδυνατίζουν και το περιβάλλον των ανακτορικών Αυλών τις εξαφανίζει, τις καταστρέφει. Ευτυχής εκείνος ο άνθρωπος, ο οποίος, όπως ο σοφός Οράτιος, ημπορεί να καλλιεργεί τον μικρό του αγρό, να αναπαύεται στην σκιά των δένδρων του μικρού κήπου του, να δροσίζεται στην πηγή που αναβλύζει στο μικρό βασίλειό του...»

Ελπίζω, όταν θα έχω ολοκληρώσει τα καθήκοντά μου απέναντι στην Πατρίδα μας, να έλθω εδώ και να ζήσω τις τελευταίες ημέρες της ζωής μου στην γενέθλιο γη μου και αυτή να με ιδεί αποθνήσκοντα. Παρακαλώ και εύχομαι, στα πράσινα φυλλώματα των δένδρων, που εγώ θα έχω καλλιεργήσει, να αναπαυθώ και να σβήσουν τα τελευταία βλέμματα της ζωής μου!..."»

Ο Δημήτρης Αρλιώτης, παιδικός φίλος του Ι. Καποδίστρια, περιγράφει τον απλά τον τελευταίο τους αυτό περίπατο στην Κέρκυρα. Ήταν άνοιξη του 1819, όταν ο Ι. Καποδίστριας επισκέφτηκε για τελευταία του φορά την πατρική του γη.

(Κούκου Ελένη Ε., Ιωάννης Α. Καποδίστριας-Ρωξάνδρα Σ. Στούρτζα «Μια ανεκπλήρωτη αγάπη». Ιστορική βιογραφία, 7^η έκδοση, εκδόσεις Πατάκη, Αύγουστος 2002)

Περιεχόμενα

I. Πρόλογος.....	3
II. Ιωάννης Καποδίστριας-Σύντομη Βιογραφία.....	3
III. Γενικό ιστορικό πλαίσιο της Ελλάδας κατά την περίοδο μετά την απελευθέρωση.....	10
IV. Οι προσπάθειες του Ι.Καποδίστρια για την οργάνωση της ελληνικής παιδείας.....	11
V. Το πρότυπο του σχολικού κτηρίου της Καποδιστριακής περιόδου.....	16
VI. Η διαδικασία της κατασκευής- ο ρόλος του «αρχιτέκτονα-μηχανικού».....	23
VII. Σχολεία του Αργοσαρωνικού και των νησιών του Αιγαίου.....	27
<i>Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας.....</i>	<i>27</i>
<i>Το Κεντρικό Σχολείο της Αίγινας- Εϋνάρδειον.....</i>	<i>38</i>
VIII.Σχολεία της Στερεάς Ελλάδας.....	43
<i>Το Καποδιστριακό σχολείο της Σαλαμίνας.....</i>	<i>43</i>
<i>Το Καποδιστριακό σχολείο του Γαλαξειδίου .....</i>	<i>51</i>
IX. Σχολεία της Αργολίδας, Μεγαρίδας και Κορινθίας.....	59
<i>Το Αλληλοδιδακτικό σχολείο του Άργους.....</i>	<i>60</i>
<i>Το Αγροκήπιο της Τίρυνθας.....</i>	<i>65</i>
<i>Το διδακτήριο του Κρανιδίου.....</i>	<i>68</i>
<i>Το Καποδιστριακό σχολείο των Μεγάρων.....</i>	<i>69</i>
<i>Η δημόσια αλληλοδιδακτική σχολή Κορίνθου.....</i>	<i>70</i>
<i>Το αλληλοδιδακτικό σχολείο της Ερμιόνης.....</i>	<i>71</i>
X. Σχολεία της Λακωνίας.....	77
XI. Σχολεία της Μεσσηνίας.....	77
<i>Το αλληλοδιδακτικό σχολείο της Μεθώνης.....</i>	<i>77</i>
XII. Σχολεία της Αρκαδίας.....	83
<i>Το σχολείο της Βυτίνας.....</i>	<i>83</i>
XIII. Σχολεία Ηλείας και Αχαΐας.....	86
XIV. Επίλογος-Συμπεράσματα.....	87
XV. Κατάλογος εικόνων.....	88
XVI. Βιβλιογραφία.....	90
XVII.Ευχαριστίες.....	92

I. Πρόλογος.

Τα εκπαιδευτικά κτήρια που χτίστηκαν κατά την Καποδιστριακή περίοδο αποτελούν σημαντικά μνημεία του πολιτισμού μας, καθώς την περίοδο αυτή τέθηκαν τα θεμέλια της παιδείας της νεώτερης Ελλάδας. Η μελέτη της περιόδου αυτής αποτελεί προϋπόθεση για την κατανόηση της μετέπειτα κτηριοδομικής εξέλιξης των διδακτηρίων της χώρας. Τα μνημεία αυτά, τα πρώτα δείγματα του νεώτερου πολιτισμού μας, οφείλουμε να τα σεβαστούμε, να τα προσέξουμε και να τα αναδείξουμε όσο μπορούμε καλύτερα.

II. Ιωάννης Καποδίστριας- Σύντομη Βιογραφία.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας υπήρξε αναμφισβήτητα μία από τις μεγαλύτερες μορφές της ελληνικής αλλά και της παγκόσμιας ιστορίας. Η πορεία του, η οποία σφραγίστηκε από την μεγάλη του αγάπη για την Ελλάδα υπήρξε λαμπρή παράλληλα όμως και τραγική.

1.«Ιωάννης Καποδίστριας, ο Πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας».

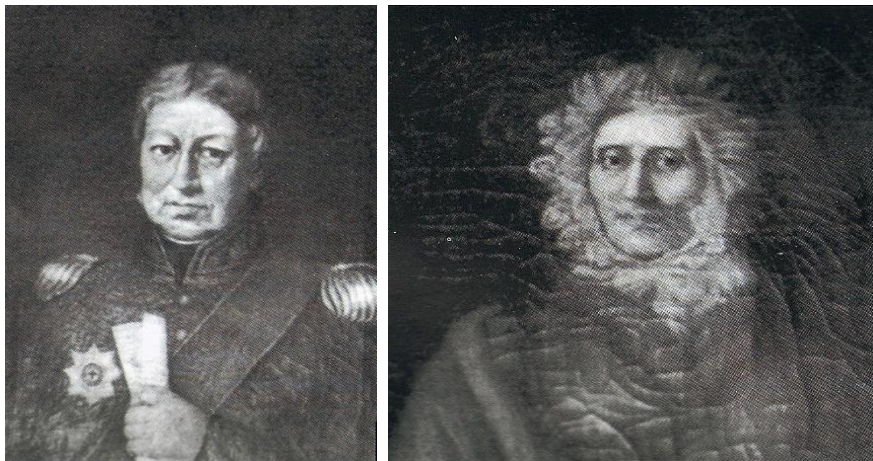
Γεννήθηκε στις 20 Φεβρουαρίου του 1776 στην Κέρκυρα και άφησε την τελευταία του πνοή στις 27 Σεπτεμβρίου του 1831¹ στην ελεύθερη πια Ελλάδα, δολοφονημένος από τους συμπατριώτες του, στην απελευθέρωση των οποίων αφιέρωσε την ζωή του.

Ο Ι. Καποδίστριας ήταν το έκτο από τα δέκα παιδιά που συνολικά έφεραν στον κόσμο ο Αντώνης Καποδίστριας και η Διαμαντίνα Γονέμη. Η οικογένεια τους ανήκε στην τάξη των ευγενών και έφερε τον τίτλο του κόμη². Όμως, παρά την αριστοκρατική του καταγωγή και το ασφυκτικό περιβάλλον των κοινωνικών τάξεων στο οποίο μεγάλωσε, ο Ιωάννης

¹ Στις 27 Σεπτεμβρίου του 1831 πέφτει νεκρός στα σκαλοπάτια του ναού του Αγίου Σπυρίδωνος στο Ναύπλιο στις 6:30 το πρωί ενώ έμπαινε για να παρακολουθήσει την Κυριακάτικη θεία λειτουργία. Κρινόμενη από τα αποτελέσματά της, η δολοφονία του Ι. Καποδίστρια υπήρξε ένα από τα συγκλονιστικότερα και δραματικότερα γεγονότα της νεώτερης ελληνικής ιστορίας, αλλά και της ευρωπαϊκής.

² Και οι δύο οικογένειες Καποδίστρια και Γονέμη ήταν εγγεγραμμένες στην «Χρυσή Βίβλο» της Κέρκυρας –LIBRO D'ORO.

Καποδίστριας υπήρξε πάντοτε δημοκρατικός και φιλελεύθερος, δείχνοντας ιδιαίτερη αγάπη προς τους ανθρώπους που ανήκαν σε χαμηλότερες κοινωνικές βαθμίδες.

2. Οι γονείς του Ιωάννη Καποδίστρια: κόμης Αντώνιος Μαρία Καποδίστριας και η Αδαμαντίνη Καποδίστρια, το γένος Γονέμη. Ο πατέρας του κατάγονταν από πολύ παλιά βυζαντινή οικογένεια, η οποία ήταν εγγεγραμμένη στην «Χρυσή Βίβλο» της Κέρκυρας από το 1679.

Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβα³ στην Ιταλία, στο τμήμα των θετικών επιστημών. Ύστερα από δύο χρόνια εντατικών σπουδών, δίνει εξετάσεις και με μεγάλη επιτυχία παίρνει το δίπλωμά του. Επιστρέφει, λοιπόν, στην πατρίδα του σε ηλικία μόλις 21 ετών, έχοντας τρία διδακτορικά διπλώματα: της ιατρικής, της φιλοσοφίας και της νομικής. Ανάμεσα στα άλλα, ο Ιωάννης είχε την ευκαιρία να παρακολουθήσει και κάποια μαθήματα αρχιτεκτονικής και να γίνει γνώστης των ρευμάτων που επικρατούσαν την εποχή εκείνη στην Ευρώπη⁴. Κατά την διάρκεια των σπουδών του έρχεται σε επαφή και με τις επαναστατικές ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Αφήνει, όμως, ελεύθερο τον εαυτό του να επηρεαστεί μόνο σε ζητήματα που αφορούσαν την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισονομία και τα δικαιώματα όλων των ανθρώπων⁵.

Επιστρέφοντας στην Κέρκυρα αρχίζει αμέσως να ασκεί το επάγγελμα του χειρουργού ιατρού. Γίνεται ο προστάτης και ο ευεργέτης όλων των πτωχών και δυστυχούντων ανθρώπων στους οποίους προσφέρει τις υπηρεσίες του αφιλοκερδώς και τους οποίους πολλές φορές ενισχύει και οικονομικά. Το 1801 ύστερα από προτροπή του πατέρα του αναλαμβάνει πολιτικές δραστηριότητες στην Κέρκυρα, τις οποίες περατώνει με μεγάλη επιτυχία⁶.

Από εδώ και πέρα αρχίζει μία ανοδική πορεία για τον Ιωάννη Καποδίστρια που ξεκινά από το νησί της Κέρκυρας, φτάνει στα ανώτερα σκαλοπάτια της ευρωπαϊκής διπλωματίας και καταλήγει στην ανάληψη των καθηκόντων του ως Κυβερνήτη της Ελλάδας. Όλες του οι ενέργειες χαρακτηρίζονται από φιλελευθερισμό, δημοκρατικότητα, αγάπη προς τον πάσχοντα ελληνικό πληθυσμό. Στο κέντρο όμως όλων των αγώνων του βρίσκεται ο ασίγηστος πόθος του για την

³ Τις πρώτες γνώσεις του ο μικρός Ιωάννης, τις έλαβε στο σπίτι, από δασκάλους που καλούσε ο Αντώνης Καποδίστριας για να διδάξουν τα παιδιά, μιας και η μακραίωνη βενετική κυριαρχία είχε απαγορεύσει την λειτουργία ελληνικών σχολείων. Για να ακολουθήσει ανώτερες σπουδές ο Ιωάννης αναγκάστηκε να φύγει στο εξωτερικό. Το φθινόπωρο του 1794, έχοντας συμπληρώσει τα δεκαεπτά (17) του χρόνια, ο Ι. Καποδίστριας φεύγει στην Ιταλία για να σπουδάσει. Παραμένει στην Βενετία για έναν περίπου χρόνο για να βελτιώσει τα Λατινικά του, απαραίτητα για τις μετέπειτα σπουδές του. Τον Μάιο του 1795 δίνει εξετάσεις και εγγράφεται στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβα στο τμήμα των Artisti, τμήμα των θετικών επιστημών, για να σπουδάσει ιατρική. Στον κλάδο αυτό εκτός από τα καθαρώς ιατρικά μαθήματα, οι φοιτητές διδάσκονταν και μαθήματα από τις φυσικομαθηματικές επιστήμες-ανάμεσα στις οποίες και αρχιτεκτονική- φιλοσοφικά και φιλολογικά μαθήματα με προεξάρχουσα την ελληνική φιλοσοφία, φιλολογία και αισθητική και τέλος κάποια μαθήματα θεολογίας. Η πρόοδος του στα μαθήματα υπήρξε λαμπρή και ο Καποδίστριας προκαλούσε το θαυμασμό και την αγάπη όχι μόνο των συμφοιτητών του αλλά και των καθηγητών του.

⁴ Την εποχή αυτή σε μεγάλη έξαρση στην Ευρώπη βρισκόταν το κίνημα του νεοκλασικισμού (2^η πεντηκονταετία του 18^{ου} αιώνα και αρχές του 19^{ου}) που χαρακτηριζόταν από την στροφή προς την αρχαία ελληνική παράδοση. Τις αρχιτεκτονικές αυτές αρχές θα θελήσει ο Ι. Καποδίστριας να μεταφέρει και να εφαρμόσει στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

⁵ "Η θεμελιωμένη επάνω στις πνευματικές αξίες προσωπικότητά του έμεινε ξένη απέναντι σε όσες ιδέες επιδίωκαν να συντρίψουν κάθε ισορροπία και σύνδεσμο ανάμεσα στις ελευθερίες και τα δικαιώματα και στα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του ανθρώπου." Κούκου Ελένη Ε., Ιωάννης Α. Καποδίστριας-Ρωξάνδρα Σ. Στούρτζα «Μια ανεκπλήρωτη αγάπη», Ιστορική Βιογραφία, 7^η έκδοση, εκδόσεις Πατάκη, Αύγουστος 2002.

⁶ Με προτροπή του πατέρα του, που γνώριζε πόσο αγαπητός ήταν στον λαό, ο Ιωάννης αναλαμβάνει το 1801 και φέρνει με επιτυχία εις πέρας την εφαρμογή του πρώτου συντάγματος στα Επτάνησα, του Βυζαντινού. Αυτό το γεγονός αποτέλεσε την αρχή για την συμμετοχή του Ι. Καποδίστρια στα κοινά και στα πολιτικά του τόπου του.

απελευθέρωση της αγαπημένης του πατρίδας. Ο πόθος του αυτός διαπνέει όλους τους πολιτικούς του αγώνες, αλλά και κάθε άλλη δραστηριότητά του.

Ανάμεσα σε όλα και επικεντρώνοντας στο θέμα της παιδείας που μας αφορά, δεν είναι δυνατόν να μην αναφερθούμε στις άοκνες προσπάθειές του για την μόρφωση των Ελληνοπαίδων, το «ροδόχρουν όνειρο» της Ελλάδας, όπως συνήθιζε να τους αποκαλεί. Οι αγώνες του αυτοί είχαν ξεκινήσει ήδη πολύ πριν την ανάληψη των καθηκόντων του στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Ξεκινώντας από τα πρώτα βήματα της σταδιοδρομίας του στην Κέρκυρα⁷ ιδρύει 40 σχολεία σε όλα τα Επτάνησα. Στο πρώτο ελεύθερο Σύνταγμα των Επτανήσων το 1803 πετυχαίνει να κατοχυρώσει συνταγματικά ως επίσημη γλώσσα του κράτους την ελληνική και την φοίτηση όλων των παιδιών, ανεξαιρέτως κοινωνικών τάξεων, στα σχολεία αυτά. Το ίδιο έτος ιδρύει την περίφημη σχολή της Τενέδου στην Κέρκυρα, όπου φοιτούσαν υποχρεωτικά για δύο χρόνια όλοι οι κληρικοί και οι δημόσιοι υπάλληλοι. Το 1807 ιδρύεται με δική του πρωτοβουλία η Ιόνιος Ακαδημία, ένα επιστημονικό ίδρυμα που στόχευε στην ανάπτυξη και αξιοποίηση του ορυκτού και φυσικού πλούτου των Επτανήσων και γενικότερα στην καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών.

Το καλοκαίρι του 1808 λαμβάνει πρόσκληση από τον τσάρο για ανάληψη καθηκόντων στο υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας. Με σκοπό να βοηθήσει από την θέση αυτή την Ελλάδα φεύγει τον Αύγουστο με προορισμό την Αγία Πετρούπολη.

Η θητεία του στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας είναι πράγματι θαυμαστή. Ξεκίνησε από την απλή θέση του Σύμβουλου της Επικρατείας στο «Τμήμα των Εξωτερικών υποθέσεων» και σε επτά (7) χρόνια ανέβηκε στο ανώτερο σκαλοπάτι της τότε ευρωπαϊκής διπλωματίας⁸, στην θέση του υπουργού εξωτερικών της Ρωσίας. Ανέλαβε υπεύθυνες και εμπιστευτικές θέσεις, στις οποίες έφερε με επιτυχία εις πέρας δύσκολες αποστολές⁹. Οι ενέργειές του προκαλούν

---

⁷ Ακολουθούν συνοπτικά οι ενέργειές του κατά την περίοδο που παρέμενε στην Κέρκυρα. Συμβάλλει στην ίδρυση του «Εθνικού Ιατρικού Συλλόγου» και διορίζεται αρχίατρος του τουρκικού στρατιωτικού νοσοκομείου. Εκλέγεται Γενικός Γραμματέας του νεοσύστατου κράτους της Επτανήσου Πολιτείας και μετά τον θάνατο του προέδρου της Επτανήσου Πολιτείας Σπ. Θεοτόκη, αναλαμβάνει ουσιαστικά την κυβέρνηση του νεοσύστατου κράτους. Στο πρώτο ελεύθερο σύνταγμα των Επτανήσων το 1803 με ευφυείς διπλωματικά τρόπους ο Ι. Καποδίστριας επιτυγχάνει να διασπάσει την κλειστή κάστα της αριστοκρατικής τάξης και να δώσει το δικαίωμα συμμετοχής στα κοινά και σε άλλους κατοίκους των νησιών. Επίσης κατοχυρώνει συνταγματικά ως επίσημη γλώσσα του κράτους την ελληνική και την φοίτηση όλων των παιδιών, ανεξαιρέτως κοινωνικών τάξεων, στα 40 σχολεία που ίδρυσε σε όλα τα Επτάνησα. Το ίδιο έτος ιδρύει την περίφημη σχολή της Τενέδου στην Κέρκυρα, όπου φοιτούσαν υποχρεωτικά για δύο χρόνια όλοι οι κληρικοί και όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι. Με την ανακατάληψη των Επτανήσων από τους Γάλλους ο Ι. Καποδίστριας απομακρύνεται από κάθε πολιτική δραστηριότητα και επιστρέφει στις παλιές του ενασχολήσεις στην Κέρκυρα. Το 1807 ιδρύεται με δική του πρωτοβουλία η Ιόνιος Ακαδημία, ένα επιστημονικό ίδρυμα που στόχευε στην ανάπτυξη και αξιοποίηση του ορυκτού και φυσικού πλούτου των Επτανήσων και γενικότερα στην καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών.

⁸ Φθάνει στην Αγία Πετρούπολη το 1809 όπου και παραμένει για τριάντα δύο (32) μήνες. Διορίζεται ως Σύμβουλος της Επικρατείας και τοποθετείται στο «Τμήμα των Εξωτερικών υποθέσεων». Ο Ι. Καποδίστριας αξιοποιεί τον χρόνο του στην εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας, στην εντατική μελέτη της ιστορίας της αυτοκρατορικής Ρωσίας, στις διπλωματικές τις σχέσεις με τις άλλες χώρες, στον τρόπο λειτουργίας του διοικητικού της συστήματος καθώς και στην μελέτη συγγραμμάτων που βρίσκονταν στις «πλούσιες και λαμπρές βιβλιοθήκες των ανακτόρων του Ερμιτάζ», οι οποίες ήταν στην διάθεσή του. Παράλληλα συντάσσει αξιολογικές μελέτες και υπομνήματα σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα, προετοιμάζοντας το έδαφος για την απελευθέρωση της. Σε κάθε του παρουσίαση προκαλούσε τον θαυμασμό και συμπάθεια όλων και χωρίς να το έχει προσχεδιάσει «οι θύρες των μεγάρων» της ρωσικής αριστοκρατίας είχαν ανοίξει διάπλατα για τον χαρισματικό Έλληνα διπλωμάτη.

⁹ Συνοπτικά την περίοδο αυτή: συντάσσει αξιολογικές μελέτες και υπομνήματα σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα προετοιμάζοντας το έδαφος για την απελευθέρωση της· καταθέτει τολμηρά και κατηγορηματικά υπομνήματα για την ανεπίτρεπτη συνθήκη του Βουκουρεστίου, επισημαίνει την ανάγκη τροποποίησης της και βοηθά ουσιαστικά και έμπρακτα τους αδικημένους και εγκαταλελειμμένους λαούς της Σερβίας, της Μολδαβίας και της Βλαχίας παρακολουθεί από κοντά όλες τις πολεμικές επιχειρήσεις του «ανατριχιαστικού 1813» και επινοεί ένα νέο σύστημα για την ταχεία συγκέντρωση και μεταφορά πληροφοριών· ενοποιεί τα διάφορα καντόνια της Ελβετίας, δημιουργεί κεντρική κυβέρνηση στην χώρα, συντάσσει και εφαρμόζει το πρώτο δημοκρατικό της Σύνταγμα· εκφράζει έντονη την δυσαρέσκεια του για την σύμβαση των Παρισίων (Απρίλιος 1814) κατά την οποία τα Επτάνησα πέρασαν στην στρατιωτική κατοχή των Άγγλων χωρίς την παρουσία κάποιου επίσημου εκπροσώπου από αυτά· συμμετέχει στο συνέδριο της Βιέννης (Νοέμβριος 1814 -Ιούνιος 1815), αντιπαλεύει τον Metternich με απόψεις πρωτοποριακές και σε βάθος μελετημένες και θέτει για πρώτη φορά το θέμα της καταργήσεως του δουλεμπορίου του μαύρων· συμμετέχει στο πλευρό του αυτοκράτορα στο συνέδριο των Παρισίων (Αύγουστος 1815) όπου προτείνει να παραμείνει η

την κατάπληξη και το θαυμασμό. Ξεχωρίζουν για την φιλελευθερισμό τους και την δημοκρατικότητά τους ενώ ξαφνιάζουν με την προοδευτικότητά τους, αναλογιζόμενοι το πολιτικό κλίμα της εποχής¹⁰.

Οι διπλωματικοί του αγώνες στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας δεν περιόρισαν τις προσπάθειές του για την μόρφωση των Ελληνοπαίδων, αντίθετα τις διεύρυναν. Περιορίζοντας τις δικές του ανάγκες, αναλαμβάνει να σπουδάσει με δικά του έξοδα παιδιά από την σκλαβωμένη Ελλάδα σε Πανεπιστήμια του Εξωτερικού. Παράλληλα κινητοποιεί τις χιλιάδες του απόδημου ελληνισμού που βρίσκονταν στη Ρωσία και τις ελληνικές κοινότητες των

ηττημένη Γαλλία μία ισχυρή ευρωπαϊκή δύναμη, την σώζει από τον εδαφικό διαμελισμό και μειώνει τις δυσβάστακτες αποζημιώσεις που θα την κατέρρεαν οικονομικά. Ο τσάρος ενθουσιασμένος από την δράση του τον τιμούσε με πολλές τιμητικές διακρίσεις και τελικά τον διορίζει στο τέλος του 1815 επισήμως υπουργό εξωτερικών της Ρωσίας. Ο Καποδίστριας ήταν τότε 39 χρονών. Από το 1815 ως το 1818, από την θέση του υπουργού εξωτερικών πλέον, συμμετέχει σε όλα τα δύσκολα ευρωπαϊκά συνέδρια και αντιμετωπίζει πλήθος δύσκολων υποθέσεων που απαιτούσαν λεπτούς και ευφυείς χειρισμούς με μεγάλη επιτυχία: 1) Δίνει διαρκείς μάχες εναντίων της εφαρμογής της ανεπίτρεπτης συνθήκης του Βουκουρεστίου και με συνεχή και σοφά υπομνήματα προτείνει την καταγγελία της./ 2) Με λεπτούς διπλωματικούς χειρισμούς διατηρεί τις ισορροπίες με τους εκπροσώπους της συμμαχίας και αναλαμβάνει την εφαρμογή των συνθηκών και όσων είχαν αποφασισθεί κατά την διάρκεια των συνεδρίων της Βιέννης και των Παρισίων./ 3) Επιλύει τις διπλωματικές διαφορές και επαναφέρει την ισορροπία στις σχέσεις Ρωσίας και Περείας που είχαν περιπλακεί επικίνδυνα με την ανάμειξη και άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων./ 4) Συντάσσει εμπειριστατωμένα υπομνήματα για την διαμάχη Ισπανίας-Βραζιλίας που είναι πραγματικά συγκλονιστικά για εκείνη την απολυταρχική εποχή./ 5) Από τις δυσκολότερες και ψυχικά πλέον επώδυνες υποθέσεις από όσες του είχαν ανατεθεί, ήταν η εφαρμογή της συνθήκης της Ιεράς Συμμαχίας, για την οποία από την πρώτη στιγμή ο Έλληνας διπλωμάτης είχε εκφράσει έντονα την αντίδραση του στον τσάρο./ 6) Προτείνει στον πρεσβευτή του βασιλιά Νεαπόλεως στην Αγία Πετρούπολη να οργανωθεί στην νότιο Ιταλία ένα στρατιωτικό σώμα από Έλληνες. Το σώμα αυτό θα απορροφούσε του ορεσίβιους της Ελλάδας, θα τους απομάκρυνε από τις εστίες τους, μετριάζοντας τις εντάσεις με τους Τούρκους ενώ ταυτόχρονα θα εκπαιδεύονταν με τις πιο σύγχρονες στρατιωτικές μεθόδους. Η σφοδρή αντίδραση της Αγγλίας και της Αυστρίας δεν επέτρεψε την ευόδωση αυτού του καταπληκτικού σχεδίου που ουσιαστικά θα βοηθούσε στην οργάνωση του αγώνα./ 7) Αναλαμβάνει το δύσκολο έργο του εκπολιτισμού της Βεσσαραβίας, της βελτιώσεως των όρων διαβίωσης του λαού, της γεωργικής και οικονομικής της ανάπτυξης και γενικότερα την αξιοποίηση αυτής της νευραλγικής για την Ρωσία περιοχής. Μετά την παραχώρησή της στην Ρωσία, η Βεσσαραβία βρισκόταν σε φοβερά πρωτόγονη κατάσταση. Ο Ι. Καποδίστριας έφερε με τρομερή επιτυχία εις πέρας την αποστολή του και δημιούργησε ένα θαυμαστό επίτευγμα προόδου και ανάπτυξης σε όλους τους τομείς, σεβόμενος πάντοτε το εθνικό πνεύμα, τις συνήθειες και τις ανάγκες των κατοίκων./ 8) Οργανώνει το μικρό κράτος της Βαρσοβίας, εισάγει δημοκρατικότερη διοίκηση και συνταγματικές ελευθερίες./ 9) Προτείνει την αναδιάρθρωση της παλαιάς γερμανικής αυτοκρατορίας υπό το σκήπτρο της Αυστρίας, με την παραχώρηση όμως φιλελεύθερου συντάγματος. Η πρόταση αυτή ήταν αντίθετη στις επιδιώξεις των άλλων δυνάμεων που ήθελαν να υποτάξουν τον κατακερματισμένο σε κρατίδια γερμανικό λαό στην Αυστρία και στην Πρωσία./ 10) Θαυμαστοί είναι οι πολύχρονοι αγώνες του για την κατάργηση των δουλεμποριών./ 11) Υπήρξε ο πρώτος οραματιστής της ενωμένης Ευρώπης ενώ ταυτόχρονα πρότεινε την σύσταση ενός υπερεθνικού οργανισμού ακριβώς αυτού που σήμερα ονομάζεται «Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών»./ 12) Οργανώνει το υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας, που μέχρι τότε δεν είχε μόνιμες υπηρεσίες και βρίσκονταν σε πρωτόγονη κατάσταση./ 13) Επιτυγχάνει την απομάκρυνση του στρατού κατοχής από το γαλλικό έδαφος και την ευνοϊκή για την Γαλλία διευθέτηση των οικονομικών της υποχρεώσεων (Οκτώβριος 1818/συνέδριο Aachen). Το 1819 πραγματοποιεί ταξίδι στην Κέρκυρα, όπου συναντά και συνεργάζεται με τους επίσημους οπλαρχηγούς για το θέμα της Ελληνικής Επανάστασης. Τους επισημαίνει ότι δεν πρέπει να περιμένουν καμιά βοήθεια από την Ευρώπη και να στηριχθούν στις δικές τους δυνάμεις. Απογοητευμένος από την τυραννική διοίκηση των Άγγλων στα Επτάνησα, πραγματοποιεί κατά την επιστροφή του ταξίδι στο Λονδίνο, όπου διαμαρτύρεται έντονα για την ανέντιμη πολιτική τους. Τον Ιανουάριο του 1820 ο Εμμανουήλ Ξάνθος καταφθάνει στην Αγία Πετρούπολη και προτείνει στον Ι. Καποδίστρια να αναλάβει την αρχηγία της Φιλικής Εταιρίας. Ο Καποδίστριας αρνείται, καθώς έβλεπε ότι μία τέτοια απόφαση θα έβλαπτε όχι μόνο την Φιλική Εταιρία αλλά και την Ελληνική Επανάσταση. Από την θέση του, ως υπουργός εξωτερικών της μεγαλύτερης ευρωπαϊκής δύναμης μπορούσε να προσφέρει πολλά περισσότερα στον αγώνα. Υπέδειξε στον Ξάνθο να αποταθεί στον Αλέξανδρο Υψηλάντη εφόσον δεν είχε τις δικές του απαγορευτικές δεσμεύσεις. Η περίοδος από το φθινόπωρο του 1820 και έως την επόμενη άνοιξη είναι από τις πιο πικρές και δύσκολες της ζωής του. Συμμετέχει στα συνέδρια στις πόλεις του Troppau και του Laibach, όπου περισσότερο από κάθε άλλη φορά συγκρούστηκαν έντονα οι δύο αντίθετοι ιδεολογικά και πολιτικά κόσμοι, που αντιπροσώπευαν ο Ι. Καποδίστριας και ο Metternich, κατά κύριο λόγο. Το διάστημα αυτό ο Ι. Καποδίστριας αγωνία έντονα για το ελληνικό ζήτημα το οποίο βρίσκονταν σε αναβρασμό. Τα νέα για την έναρξη της ελληνικής επανάστασης έφθασαν στην πιο αρνητική και αντιδραστική περίοδο, από την πλευρά της ευρωπαϊκής διπλωματίας. Όταν οι απολυταρχικές και εχθρικές απόψεις του Metternich είχαν υιοθετηθεί από όλους τους συνέδρους και από αυτόν ακόμη τον τσάρο. Με ευφυείς διπλωματικά τρόπους κατορθώνει να πείσει τους συνέδρους του να μην στείλουν στρατεύματα για την κατάπληξή του αλλά να τηρήσουν όμως αυστηρή ουδετερότητα. Το 1822 ο Ι. Καποδίστριας, βαθιά πικραμένος από την αλλαγή στην στάση του τσάρου απέναντι στο ζήτημα της Ελλάδας και της επανάστασης, υποβάλλει την παραίτησή του.

¹⁰ Παντού στην Ευρώπη ίσχυαν απολυταρχικά καθεστώτα που καταδυνάστευαν τους λαούς. Λίγο καιρό αργότερα και ύστερα από πρόταση του τσάρου ιδρύθηκε η Ιερά Συμμαχία, που σκοπό της είχε την βίαιη κατάπληξη κάθε επαναστατικού κινήματος.

ευρωπαϊκών χωρών να διατηρήσουν άφθαρτη την ορθόδοξη πίστη τους, την ελληνική ταυτότητά τους και την γλώσσα τους. Τους βοηθά όσο μπορεί οικονομικά και με την συμβολή εύπορων Ελλήνων ιδρύονται ελληνικές εκκλησίες και σχολεία σε όλες τις κοινότητες της διασποράς. Κατά την διάρκεια της παραμονής του στην Βιέννη, λόγω του ομώνυμου συνεδρίου ιδρύει την Φιλόμουσο εταιρία. Σκοπός της εταιρίας αυτής ήταν η διενέργεια εράνων και η συλλογή χρημάτων για να σπουδάζουν νέοι Έλληνες του εξωτερικού και της σκλαβωμένης Ελλάδας στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Παράλληλα όμως, με τον τρόπο αυτό βοηθούσε ουσιαστικά την διεθνοποίηση του ελληνικού ζητήματος.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο που ο Ι. Καποδίστριας παρέμεινε στην Ελβετία¹¹ είχε την ευκαιρία να μελετήσει από κοντά το εκπαιδευτικό της σύστημα. Το επίπεδο της παιδείας στην Ελβετία ήταν πολύ υψηλό χάρη στους αγώνες του περίφημου παιδαγωγού Pestalozzi και του μαθητή του Fellenberg, τους οποίους ο Καποδίστριας γνώρισε από κοντά¹². Στα διαλείμματα των διπλωματικών του αγώνων επισκεπτόταν και έμενε στα περίφημα εκπαιδευτήρια στο Χόφβυλ. Αποκτώντας από κοντά την εμπειρία λειτουργίας ενός τόσο καλά οργανωμένου εκπαιδευτικού συστήματος στόχευε να την αξιοποιήσει μελλοντικά στην ελεύθερη Ελλάδα.

Ύστερα από ένα περίπου χρόνο έντονης αγωνίας για το ελληνικό ζήτημα και βαθιά πικραμένος από την αλλαγή του τσάρου απέναντι στο ζήτημα της Ελλάδας ο Ι. Καποδίστριας υποβάλλει το 1822 την παραίτηση του. Ο τσάρος, όμως δεν τη δέχεται και για πέντε χρόνια ο Ι. Καποδίστριας βρίσκει καταφύγιο στην Γενεύη της Ελβετίας όπου και συνεχίζει αδιαλείπτως και ποικιλοτρόπως να εργάζεται υπέρ της Ελλάδας και της μόρφωσης των Ελληνοπαίδων¹³.

Στις 27 Μαρτίου του 1827 η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον εκλέγει ως πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδος. Ο Ι. Καποδίστριας δέχεται να αναλάβει την νέα του θέση και μεταβαίνει στην Ρωσία για να παραιτηθεί πλέον επίσημα από την θέση του υπουργού εξωτερικών¹⁴.

---

¹¹ Διορίστηκε στην πρεσβεία της Ελβετίας τον Νοέμβριο του 1813.

¹² Ελβετός παιδαγωγός (1746-1827) με έντονο φιλανθρωπικό έργο μέσα από την περίθαλψη των ορφανών παιδιών. Χαρακτηριστικό του η βαθιά πίστη του σε μία εκπαίδευση με ελευθερία και δράση για τη δημιουργία ενός συνειδητοποιημένου πολίτη.

¹³ Παρά το ότι διατηρούσε τυπικά το αξίωμα του υπουργού εξωτερικών - εγκαθίσταται σε δύο φτωχικά δωμάτια και ζει με μεγάλη λιτότητα και αυταπάρνηση, προκειμένου να διαθέτει τα χρήματα του μισθού του στον αγώνα υπέρ της Ελλάδας. Με ασίγηστο πόθο και διαρκείς αγώνες διεθνοποιεί το ελληνικό ζήτημα, αναζωπυρώνει το φιλελληνικό κίνημα σε πληθώρα ευρωπαϊκών πόλεων και κινητοποιεί τους Έλληνες της διασποράς. Διενεργεί εράνους και πραγματοποιεί πληθώρα ενεργειών για την στήριξη του αγώνα, για την περίθαλψη των ελληνικών οικογενειών και ορφανών ελληνοπαίδων που είχαν καταφύγει στην Ευρώπη και ζούσαν σε άθλιες συνθήκες στα λιμάνια που κατέφθαναν. Ασίγηστες συνέχιζαν και οι προσπάθειες του για την εκπαίδευση των ελληνοπαίδων που έφθναν στην Ευρώπη.

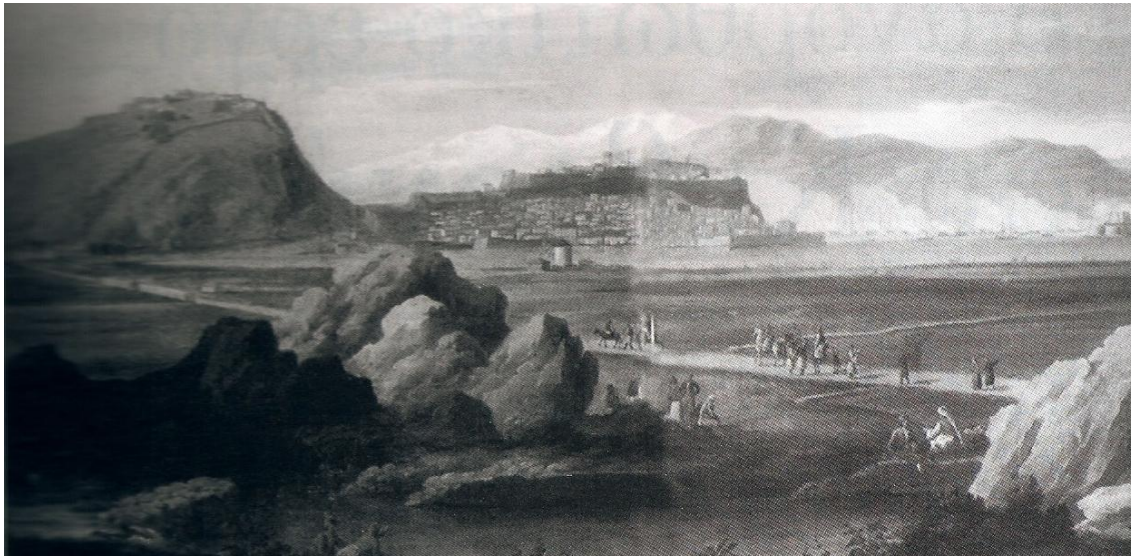
¹⁴ Τον Ιούλιο του ιδίου έτους ο νέος τσάρος της Ρωσίας Νικόλαος δέχεται και προσυπογράφει την παραίτηση του Ι. Καποδίστρια από το υπουργικό αξίωμα. Του προσφέρεται οικονομικά αξιόλογη σύνταξη από την Ρωσία για τις υπηρεσίες του, την οποία όμως αρνείται. Παρά το ότι τα χρήματα αυτά θα του ήταν ιδιαίτερα χρήσιμα στην ανασύσταση του νέου κράτους δεν τα δέχτηκε, δηλώνοντας την ανεξαρτησία του από την Ρωσία και την ισότιμη στάση του προς όλες τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Έχοντας αποταχθεί τώρα τον ρωσικό μανδύα μπορούσε πλέον ελεύθερα να αναλάβει το νέο του έργο, του κυβερνήτη της Ελλάδας. Στην συνέχεια πραγματοποιεί ταξίδι στο Παρίσι και στο Λονδίνο με σκοπό την αναγνώριση του νεοσύστατου κράτους αλλά και του ιδίου ως κυβερνήτη της Ελλάδος από τις μεγάλες δυνάμεις. Η στάση τους ήταν απογοητευτική, ιδιαίτερα των Άγγλων, οι οποίοι τον δέχτηκαν με εμφανή ψυχρότητα και απάντησαν αρνητικά στο αίτημα του για οικονομική βοήθεια.

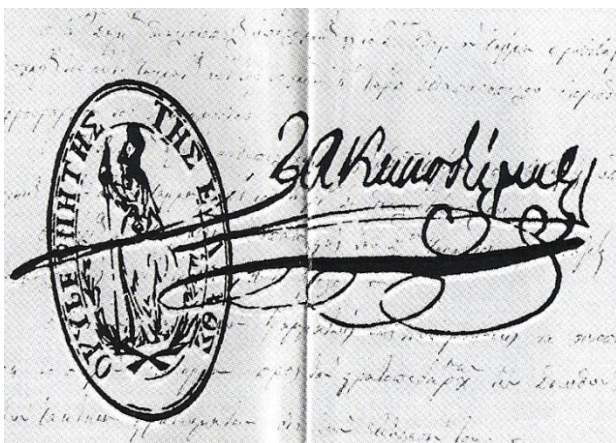
3. Ο τσάρος της Ρωσίας Νικόλαος ο Α΄, που αποδέσμευσε τον Ι. Καποδίστρια από τα καθήκοντα του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας.

Τον Ιανουάριο του 1828 φτάνει στο Ναύπλιο και ακολούθως στην Αίγινα. Αναλαμβάνει την νέα του θέση ως κυβερνήτη της Ελλάδος και στα υπόλοιπα τρία χρόνια και οκτώ μήνες της ζωής που διοίκησε το νεοσύστατο κράτος κατάφερε να δημιουργήσει ένα πραγματικά μεγαλειώδες και πρωτοποριακό έργο σε όλους τους τομείς.

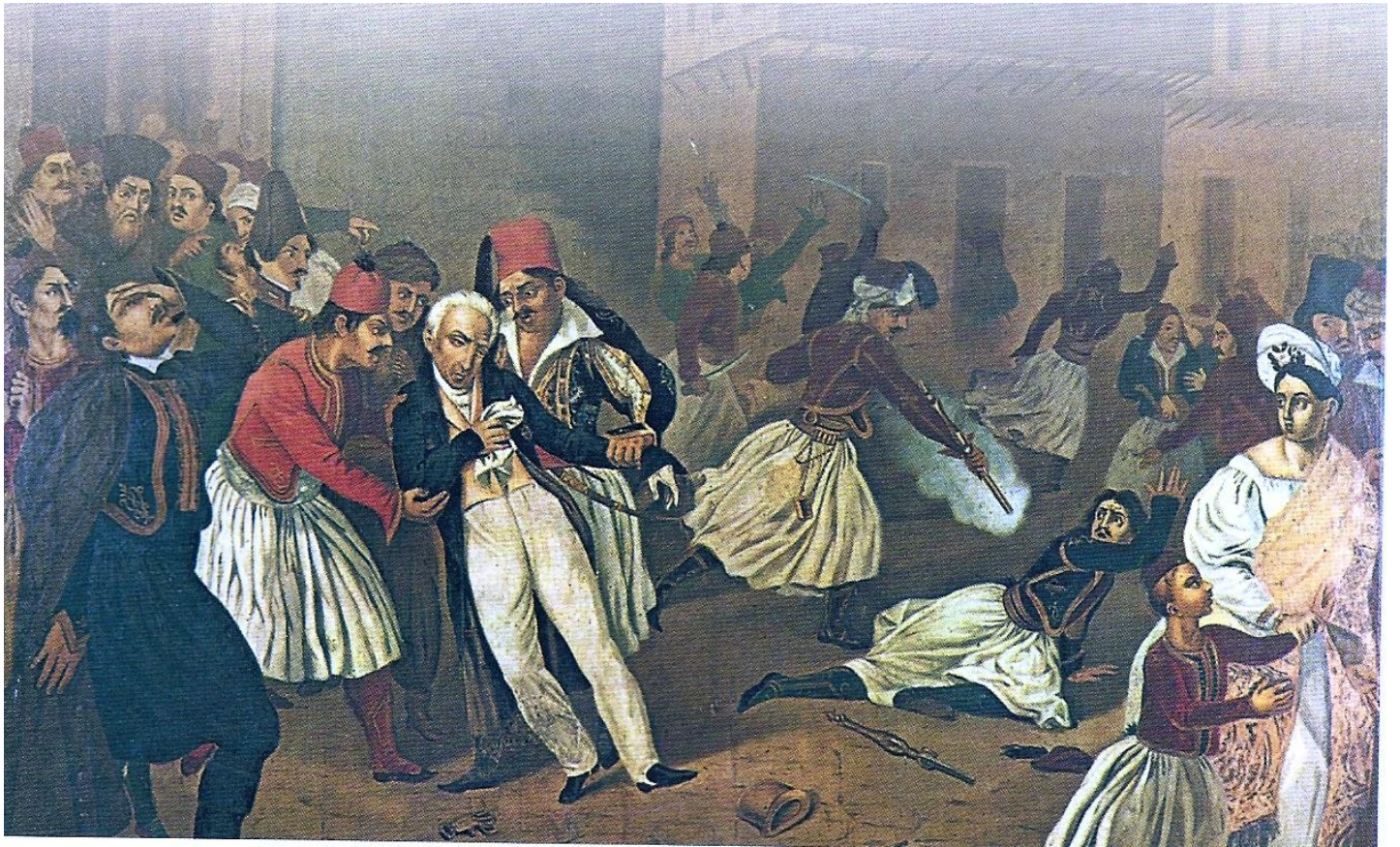

4. Η άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια στο Ναύπλιο, τον Ιανουάριο του 1828.

Την Κυριακή της 27^{ης} Σεπτεμβρίου του 1831 πέφτει νεκρός στα σκαλοπάτια του ναού του Αγίου Σπυρίδωνος στο Ναύπλιο στις 6:30 το πρωί κατά την είσοδό του στο ναό για την Θεία λειτουργία. Κρινόμενη από τα αποτελέσματά της, η δολοφονία του Ι.Καποδίστρια υπήρξε ένα από τα συγκλονιστικότερα και δραματικότερα γεγονότα της νεώτερης ελληνικής ιστορίας, αλλά και της ευρωπαϊκής.

5. Η υπογραφή και η σφραγίδα του πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας.

6. Η δολοφονία του Καποδίστρια από λαϊκό ζωγράφο της εποχής.

III. Γενικό ιστορικό πλαίσιο της Ελλάδας κατά την περίοδο μετά την απελευθέρωση.

Ο Ι.Καποδίστριας, όπως προαναφέραμε έφτασε στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1828 με σκοπό να αναλάβει την διακυβέρνηση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Η κατάσταση που επικρατούσε στην χώρα ήταν πράγματι απελπιστική.

Το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών που αρχικά είχαν ελευθερωθεί είχαν περάσει και πάλι στον εχθρό. Σχεδόν όλη η Στερεά Ελλάδα βρισκόταν υπό την κυριαρχία του Κιουταχί, ο Ιμπραήμ κατείχε το μεγαλύτερο τμήμα της Πελοποννήσου ενώ το Αιγαίο πέλαγος λυμαίνονταν Έλληνες πειρατές. Η ελληνική επικράτεια εκτεινόταν μόλις από τον Αργολικό κόλπο ως την Ελευσίνα.

Η οικονομική κατάσταση του κράτους βρίσκονταν στην ίδια ελεεινή κατάσταση. Η απουσία κάθε οικονομικής δυνατότητας είχε δραματικά αποτελέσματα για το εμπόριο και την γεωργία, την δημόσια ζωή και την υγεία. Αποτέλεσμα ήταν η εξαθλίωση, η πείνα και οι επιδημικές ασθένειες που αποδεκάτιζαν τον πληθυσμό. Το δημόσιο ταμείο ήταν άδειο, οι στρατιωτικές δυνάμεις ανοργάνωτες, η δικαιοσύνη και η εκπαίδευση δεν λειτουργούσαν και μια γενική παράλυση επικρατούσε παντού.

Το μεγαλύτερο, όμως πλήγμα της περιόδου αυτής ήταν οι εμφύλιες διαμάχες και οι πολιτικές έριδες που επιδείνωναν την κατάσταση. Παντού επικρατούσε η αναρχία, η έξαρση της ληστείας και της πειρατείας και το λαθρεμπόριο. Η Ελλάδα είχε την εικόνα ενός απείθαρχου συνόλου ατάκτων, που έδινε λαβές στους ξένους να υποστηρίζουν πως δεν μπορούσε ελεύθερα να αυτοκυβερνηθούμε.

Ο Ι.Καποδίστριας κλήθηκε να γεφυρώσει τα εμφύλια χάσματα, να ενώσει τον ελληνικό λαό με ενιαία κρατική συνείδηση με στόχο την εθνική αποκατάσταση και στην συνέχεια οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Μέσα σε λίγες συγκινητικές φράσεις του ίδιου περιγράφεται η τραγική κατάσταση της χώρας: «...είδα πολλά εις την ζωήν μου, αλλά σαν το θέαμα όταν έφθασα εδώ εις την Αίγινα, δεν είδα τι παρόμοιο ποτέ, και άλλος να μην το ιδεί. Προείδα μεγάλα δυστυχήματα διά την πατρίδα... Ζήτη ο Κυβερνήτης, ο σωτήρας μας, ο ελευθερωτής μας, εφώναζαν γυναίκες αναμαλλiάρες, άνδρες με λαβωματιές πολέμου, ορφανά γδυτά, κατεβασμένα από τες σπηλιές. Δεν ήτο το συναπάντημά μου φωνή χαράς, αλλά θρήνος. Η γη εβρέχετο από δάκρυα, εβρέχετο η μερτιά και η δάφνη του στολισμένου δρόμου από το γιαλό εις την Εκκλησίαν. Ανατρίχιαζα, μου έτρεμαν τα γόνατα, η φωνή του λαού έσχιζε την καρδιά μου. Μαυροφορεμένες, γέροντες μου εξητούσαν να αναστήσω τους αποθαμένους τους, μανάδες μου έδειχναν εις το βυζί τα παιδιά τους και μου έλεγαν να τα ζήσω, και ότι δεν τους απέμειναν παρά εκείνα και εγώ...»¹⁵.

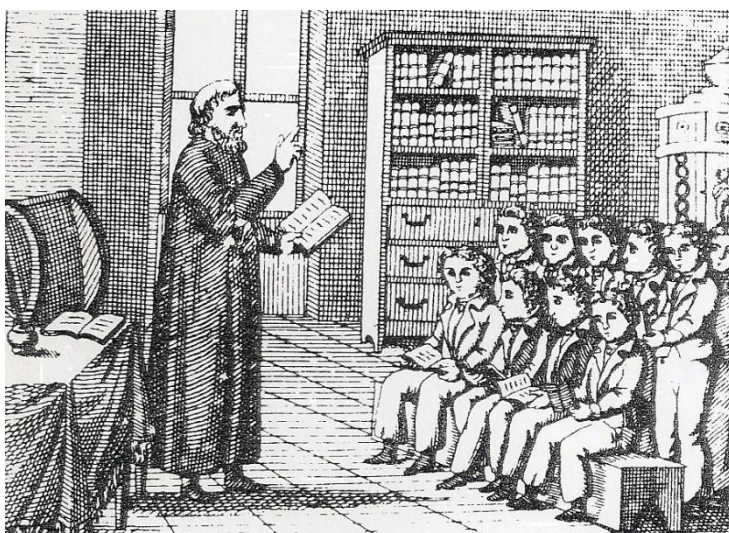
¹⁵ Σπανός Βασίλης, Ιωάννης Καποδίστριας-ο Θεμελιωτής του ελληνικού κράτους, εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2009

7. Έλληνες άτακτοι. Υπήρξαν ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα των πρώτων χρόνων της ανεξαρτησίας. Βασικό μέλημα του Ι.Καποδίστρια ήταν η οργάνωση του τακτικού στρατού και η ένταξη των ατάκτων σε αυτόν.

IV. Οι προσπάθειες του Ι.Καποδίστρια για την οργάνωση της ελληνικής παιδείας.

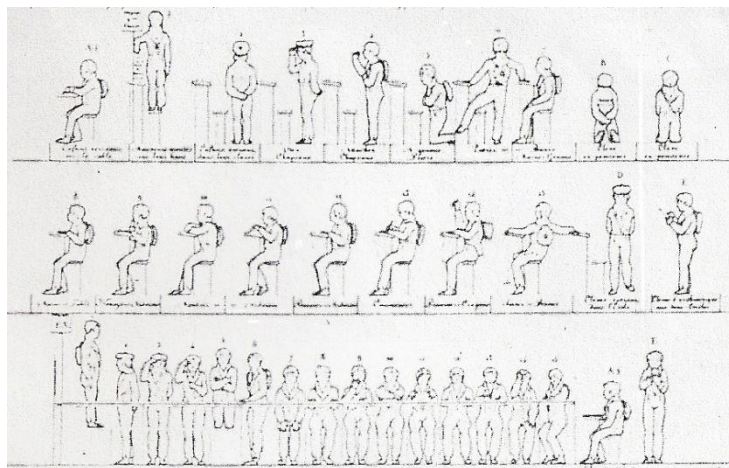
Ο Ι.Καποδίστριας φτάνοντας στην Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπος με την τραγική κατάσταση της χώρας. Γνώριζε, όμως πάνω σε ποιες βάσεις έπρεπε να στηρίξει την από θεμελίων ανασυγκρότησή της. Στον μεγάλο φιλέλληνα Εϋνάρδο γράφει τα εξής: «Είμαι αποφασισμένος να στηρίξω την επανόρθωση της Ελλάδος εις δύο μεγάλας βάσεις: την εργασία και την στοιχειώδη εκπαίδευση». Αρωγός σε αυτή του την προσπάθεια υπήρξε ένας αξιόλογος κύκλος λογίων, προθύμων να συνεργαστούν μαζί του: Γ. Γεννάδιος, Γ. Κωνσταντάς, Ν. Χρυσόγελος, Ι. Βένθυλος, Ι. Κοκκώνης, Α. Μουστοξύδης, Ν. Σχοινάς, Κ. Κοκκινάκης κ.ά.

8. Παράσταση σχολείου από σελίδα τίτλου Αλφαβηταρίου (1820).

Τον πρώτο χρόνο, το 1828, μαζί με την επείγουσα αντιμετώπιση των φοβερών πληγών και του πολέμου που συνεχιζόταν, έγιναν οι προκαταρκτικές εργασίες για την κατάρτιση γενικού εκπαιδευτικού προγράμματος. Σύμφωνα με αυτό έπρεπε να θεμελιώσει γερά την στοιχειώδη εκπαίδευση, που ήταν υποχρεωτική για όλους και ύστερα να προχωρήσει να ανυψώσει το οικοδόμημα της ανώτερης εκπαίδευσης. Προσανατολίστηκε προς την αλληλοδιδασκτική μέθοδο ως καταλληλότερη για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην χώρα. Ήταν μία μέθοδος εξαιρετικά

συγκεκριμένη, εύκολη και οικονομική¹⁶. Το έθνος είχε ανάγκη από εκπαίδευση και η υπάρχουσα οικονομική κατάσταση επέτρεπε, σχεδόν επέβαλε, τη χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου. Ο Ι.Καποδίστριας ίδρυσε και προώθησε την ίδρυση πολλών αλληλοδιδασκτικών σχολείων σε όλη την επικράτεια παράλληλα όμως διατήρησε και τα υπάρχοντα Ελληνικά¹⁷ σχολεία που ήδη λειτουργούσαν σε αρκετές περιοχές της Ελλάδας. Στόχος του Κυβερνήτη ήταν η κατανομή σε όλη την χώρα, πόλεις και χωριά, τριακοσίων έως τετρακοσίων αλληλοδιδασκτικών σχολείων¹⁸. Παράλληλα, όμως το εκπαιδευτικό του σύστημα αποσκοπούσε και στην τεχνική κατάρτιση των μαθητών του. Σε αυτή κατευθύνονταν οι μαθητές που δεν είχαν καλές επιδόσεις στα μαθήματα. Βλέπουμε έτσι, την περίοδο αυτή, να λειτουργούν εργαστήρια της τυπογραφικής και λιθογραφικής τέχνης, της λεπτουργικής, της ωρολογοποιίας, της ραπτικής, της τριανταφυλιανής και ζυλουργικής, της σιδηρουργικής, των οικοδομών και της βιβλιοδετικής.

9. Η εκτέλεση διαφόρων προσαγμάτων της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου.

Τον Ιούνιο του 1829 ιδρύεται το "Πρότυπο Σχολείο", που αποτελούσε ένα είδος ανώτερης εκπαίδευσης. Σε αυτό κατευθύνονταν οι πιο προχωρημένοι μαθητές που προοριζόνταν για να γίνουν διδάσκαλοι στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Λίγους μήνες αργότερα τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, ιδρύεται και το "Κεντρικό Σχολείο", ένα είδος πρώτου γυμνασίου, στο οποίο θα απορροφούνταν οι νέοι που θα ήθελαν να ακολουθήσουν σπουδές σε άλλους κλάδους. Τα σχολεία αυτά είχαν υψηλούς μορφωτικούς στόχους και ευρεία ποικιλία μαθημάτων. Η μεγάλη δίψα για μόρφωση των απελευθερωμένων Ελλήνων αντικατοπτρίζεται στην πληθώρα των μαθημάτων που γινόντουσαν ή προτεινόταν από τους αρμόδιους: διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, συντακτικό, γραμματική, αρχαία ελληνική ποίηση, φιλοσοφία, αρχαιολογία, καλλιγραφία, κατήχηση, ιστορία, ποιητική, εκμάθηση της γαλλικής και της λατινικής γλώσσας, αριθμητική, στοιχεία γεωμετρίας, άλγεβρα, αρχές φυσικής, αρχές χημείας, γεωγραφία, αστρονομία, μουσική, γυμναστική, σκιαγραφία, γραμμική ιχνογραφία¹⁹, εξάσκηση στην ανάγνωση αρχαίων ελληνικών χειρογράφων κ.ά.²⁰

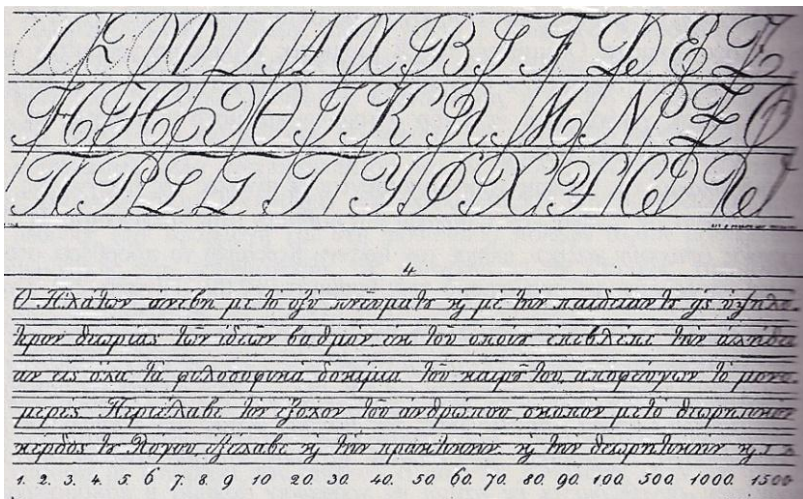
¹⁶ Σύμφωνα με την μέθοδο αυτή το σχολείο λειτουργεί με έναν μόνο δάσκαλο, ο οποίος αναλαμβάνει όλες τις τάξεις των μαθητών. Βοηθοί του είναι οι πιο προχωρημένοι από τους μαθητές του σχολείου (οι πρωτόσχολοι), οι οποίοι αναλαμβάνουν την εκγύμναση των μικρότερων μαθητών και την επιβολή της ησυχίας, όση ώρα αυτός απασχολείται με την διδασκαλία άλλης τάξης. Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ευρώπη ήταν ευρύτατα διαδεδομένη, καθώς εξυπηρετούσε το αναπτυσσόμενο εκπαιδευτικό σύστημα της εκβιομηχανιζόμενης Γηραιάς Ηπείρου. Οικονομικά, γρήγορα και αποτελεσματικά εκπαίδευε μεγάλους αριθμούς παιδιών τα οποία μετά από μικρό χρονικό διάστημα έβγαιναν στην αγορά εργασίας.

¹⁷ Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και τις παραμονές της επανάστασης λειτουργούσαν βασικά δύο βαθμίδες ελληνικής παιδείας. Τα λεγόμενα Κοινά σχολεία, που αποτελούσαν την στοιχειώδη εκπαίδευση της εποχής και τα Ελληνικά σχολεία, τα οποία ήταν μία μορφή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Βέβαια όλη αυτή η προσπάθεια δεν ήταν συστηματική καθώς η οργάνωση και η λειτουργία του κάθε σχολείου αφορούσε αποκλειστικά τον δάσκαλο κάθε περιοχής.

¹⁸ Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988.

¹⁹ Ήταν ένα είδος γραμμικού σχεδίου.

²⁰ Ο Ι.Καποδίστριας ονειρεύονταν και προγραμματίζε την ίδρυση του πρώτου Πανεπιστημίου της Ελλάδας, περίμενε, όμως μέχρι ότου τα εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά μέτρα του να αποδώσουν καρπούς. Οι πρώτοι μαθητές δεν είχαν ακόμη αποφοιτήσει από τις βαθμίδες της μέσης εκπαίδευσης. Δυστυχώς ο πρόωρος θάνατός του δεν του επέτρεψε να πραγματοποιήσει την επιθυμία του.

10. Υπόδειγμα γραφής από τον Οδηγό του Ι. Κοκκώνη.

Εκτός από τα σχολεία αυτά, κατά την περίοδο που μελετάμε, λειτουργούσε «Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο στο Ναύπλιο» -η Σχολή Ευελπίδων²¹-, επίσης ειδική Εμπορική Σχολή στην Σύρο, Πρότυπη Γεωργική σχολή στην Τίρυνθα και Εκκλησιαστικό Σχολείο στον Πόρο. Λειτουργούσαν επίσης με κρατική ή ιδιωτική πρωτοβουλία σε πολλές περιοχές και αρκετά σχολεία για τα κορίτσια.

11. «Γυναίκα από τον Άγιο Βασίλειο Κορινθίας», Ξυλογραφία. Σχέδιο του P.Fritel από το Le Tour du monde, 1865

Ο Ι.Καποδίστριας εντατικά προχώρησε στο έργο της συστηματικής οργανώσεως της εκπαίδευσης και όλων των σχολείων που λειτουργούσαν στην Ελλάδα. Στις 3 Οκτωβρίου του 1829 συστήθηκε η «επί των Εκκλησιαστικών Πραγμάτων και της Δημοσίου Εκπαιδεύσεως Γραμματεία» με γραμματέα τον Νικόλαο Χρυσόγελο. Η επιτροπή αυτή ασχολήθηκε με την σύνταξη καταλόγων με τα υπάρχοντα σχολεία, τους μαθητές και τους δασκάλους τους, το είδος των διδασκομένων μαθημάτων καθώς και τους επιτόπιους πόρους που θα μπορούσαν να συντηρήσουν τα σχολεία. Φρόντισε για την μετεκπαίδευση όλων των παλιών διδασκάλων και την εκπαίδευση των αρίστων μαθητών στην νέα ενιαία εκπαιδευτική μέθοδο. Επίσης σύστησε ειδικές επιτροπές για την σύνταξη νέων σχολικών βιβλίων. Η γενική εποπτεία όλων αυτών των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων ανατέθηκε στον Κερκυραίο λόγιο Ανδρέα Μουστοξύδη στις 21 Οκτωβρίου 1829, ο οποίος κατέφθασε στην Ελλάδα, ύστερα από πρόσκληση του Ι.Καποδίστρια, για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην Πατρίδα.

²¹ Έτσι ονομαζόταν το στρατιωτικό αυτό ίδρυμα, το οποίο λειτουργούσε ως ανώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης και το οποίο αναλάμβανε να εκπαιδεύσει ανάλογα άριστους μαθητές, που επιθυμούσαν να γίνουν Αξιωματικοί στον οργανωμένο και τακτικό, πλέον, ελληνικό στρατό.

12. Ο Ανδρέας Μουστοξύδης, Κερκυραίος λόγιος, στον οποίο ανατέθηκε η γενική εποπτεία όλων των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

Την περίοδο εκείνη επισημοποιήθηκε ο θεσμός των εφόρων, οι οποίοι είχαν την εποπτεία και την φροντίδα της ομαλής λειτουργίας των κατά τόπους σχολείων. Διορίσθηκαν επίσης, οι πιο μορφωμένοι από τους εκπαιδευτικούς ως επιθεωρητές των σχολείων για τον έλεγχο της ικανότητας των δασκάλων και την τήρηση του νέου εκπαιδευτικού συστήματος.

Στις 18 Οκτωβρίου του 1829, διορίστηκε από τον Ι.Καποδίστρια και η «επί της Προπαιδείας Επιτροπή». Η επιτροπή αυτή, που την αποτέλεσαν ο Ι.Κοκκώνης, ο Ν. Νικητόπλος και ο Dutrône, έπρεπε μαζί με τον Μουστοξύδη να μελετήσει και ελέγξει όλα τα μεταφρασμένα βιβλία που χρησιμοποιούνταν στα σχολεία, να προτείνει τα αναγκαία νέα σχολικά βοηθήματα και το πιο κατάλληλο εκπαιδευτικό σύστημα που πλέον θα εισάγονταν επίσημα και ομοιόμορφα σε όλο το κράτος. Η επιτροπή αυτή ύστερα από λεπτομερή συγκριτική μελέτη όλων των διδακτικών συστημάτων των ανεπτυγμένων χωρών έκρινε ότι το αρτιότερο και καταλληλότερο για τα ελληνικά δεδομένα εγχειρίδιο της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου ήταν του Γάλλου Καρόλου Sarazin²². Η μετάφραση και η προσαρμογή του γαλλικού αυτού εγχειριδίου στην ελληνική πραγματικότητα έγινε από τον Ι.Κοκκώνη και έτσι τον Ιούλιο του 1830 εκδόθηκε το νέο εγχειρίδιο.

Η γενικότερη πορεία των εκπαιδευτικών πραγμάτων ήταν πολύ ικανοποιητική. Τον Απρίλιο του 1830 ο Ι.Καποδίστριας επισκέφτηκε όλα τα σχολεία της Αίγινας, όπου διαπίστωσε όχι μόνο τον μεγάλο αριθμό των μαθητών αλλά και τον υψηλό βαθμό της εκπαίδευσής τους.

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 1827

Σύμφωνα με τον Dutrône στο τέλος του 1827 τα σχολεία στις περιοχές της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας, καθώς και στα νησιά Άνδρος, Σίφνος και Πάτμος ανέρχονται σε 70 με 1400 περίπου μαθητές. Από αυτά δεκατρία λειτουργούσαν ήδη προεπαναστατικά²³.

²² Ο Ch. L. Sarazin ήταν από το 1824 καθηγητής της ειδικής σειράς μαθημάτων αλληλοδιδασκτικής μεθόδου που ίδρυσε ο δήμος του Παρισιού και επιθεωρητής των αλληλοδιδασκτικών σχολείων του Διαμερίσματος του Σηκουάνα.

²³ Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988.

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 1829

Περιοχές	Αλληλοδιδασκτικά σχολεία		Ελληνικά σχολεία	
	Αρ. σχολείων	Αρ. μαθητών	Αρ. σχολείων	Αρ. μαθητών
Πελοπόννησος	25	1768	18	694
Νησιά	37	3650	31	1712
Σύνολο	62	5418	49	2406

Συμπεριλαμβάνονται το Κεντρικό σχολείο και το Ορφανοτροφείο της Αίγινας.

Πηγή: Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988.

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 1831

Περιοχές	Αλληλοδιδασκτικά σχολεία		Ελληνικά σχολεία	
	Αρ. σχολείων	Αρ. μαθητών	Αρ. σχολείων	Αρ. μαθητών
Πελοπόννησος	31	2664	19	765
Νησιά	37	3318	18	1073
Δυτική Στερεά	4	320	1	40
Ανατολική Στερεά	3	407	1	40
Σύνολο	75	6709	39	1918

Πηγή: Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ ΤΕΛΟΣ 1830

Όνομασία Επαρχιών	Ελληνικά σχολεία		Αλληλοδιδασκτικά σχολεία		Μαθητές που διδάσκονται ανάγνωση με την παλιά μέθοδο.
	Αρ. σχολείων	Αρ. σχολείων	Αρ. μαθητών	Αρ. σχολείων	
Άργος	-	-	1	153	38
Τριπολιτσά	-	-	1	120	47
Καρύταινα	4	174	3	335	150
Καλάβρυτα	3	90	5	275	65
Κόρινθος	1	70	-	-	-
Πάτραι	-	-	1	203	152
Ήλις	1	30	2	116	60
Αρκαδία	-	-	2	112	90
Μεσσηνιακά Φρούρια	1	20	2	120	15
Καλάμια	-	-	1	130	270
Μικρομάνη	-	-	1	90	60
Λακεδ. Και Μονεμβασ.	2	53	3	101	64
Σπάρτη	2	71	1	120	-

Πραστός	-	-	2	140	25
Άγιος Πέτρος	2	75	4	330	26
Ναύπλιο και Κ.Ναχαγιέ	2	75	5	353	45
Υδρα	1	20	3	247	-
Πόρος	-	-	1	25	110
Σύνολο	19	678	38	2970	1187

Στις παραπάνω περιοχές λειτουργούσαν επιπλέον ιδιωτικά σχολεία, αλληλοδιδασκτικά και Ελληνικά, με 180 και 310 μαθητές αντίστοιχα.

Πηγή: Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988.

V. Το πρότυπο του σχολικού κτηρίου της Καποδιστριακής περιόδου.

Με την εισαγωγή ομοιόμορφου εκπαιδευτικού συστήματος στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος πραγματοποιήθηκαν ταυτόχρονα και διαδικασίες ορισμού και τυποποίησης του σχολικού χώρου και της χρήσης του. Η προσπάθεια αυτή αποτυπώνεται ξεκάθαρα στο σχολικό Εγχειρίδιο του Ι.Κοκκώνη²⁴ που εκδόθηκε τον Ιούλιο του 1830. Παρόμοιες αναφορές είχαν πραγματοποιηθεί και νωρίτερα²⁵, τώρα όμως πλέον η παρουσίαση του εκπαιδευτικού μηχανισμού γίνεται πλήρης, σαφέστατη και λεπτομερέστατη. Τίποτα δεν αφήνεται στη τύχη ή στην εκτίμηση του δασκάλου. Το Εγχειρίδιο αυτό του Ι.Κοκκώνη -ή αλλιώς Οδηγός όπως ονομάζεται- βασίζεται στην μετάφραση και προσαρμογή ενός γαλλικού εγχειριδίου του Sarazin. Έτσι το μοντέλο του σχολικού κτηρίου που ουσιαστικά παρουσιάζει είναι αυτό που ακολουθεί τις γαλλικές προδιαγραφές.

Σύμφωνα με τον Οδηγό του Ι.Κοκκώνη το αλληλοδιδασκτικό σχολείο συνιστά ένα διακριτό οικοδόμημα που πρέπει να περιλαμβάνει συγκεκριμένους χώρους: αίθουσα, αυλή, προαύλιο και αποχωρητήρια²⁶. Η διάταξη των χώρων αυτών και οι μεταξύ τους σχέσεις είναι ακριβώς καθορισμένες, όπως επίσης και η σχέση του σχολείου με τον περιβάλλοντα χώρο. Έτσι, λοιπόν, η χωροθέτηση του σχολείου, πρέπει να γίνεται κοντά σε πολυάνθρωπη γειτονιά, ώστε το παιδί να έχει εύκολη πρόσβαση σε αυτό και να μην αποσπάται από το φυσικό και οικογενειακό του περιβάλλον. Ταυτόχρονα όμως ο τόπος αυτός πρέπει να είναι παράμερος και ήσυχος, ώστε ο εξωτερικός θόρυβος να μην διαταράσσει τα μαθήματα, αποσπώντας την προσοχή των μαθητών. Με την μερική αυτή απομόνωση του σχολικού χώρου επιδιώκεται και η προστασία του παιδιού από «ανήθικους χώρους» που μπορεί να συναντήσει στο κέντρο ή στις πολυάνθρωπες γειτονίες των οικισμών και η προφύλαξη του από κάθε κακή επιρροή κατά την περίοδο της διαμόρφωσής του.

Το σχολείο πρέπει να έχει αυλή περιτοιχισμένη και ένα μέρος υπόστεγο στο οποίο να μπορούν να μαζεύονται τα παιδιά πριν την έναρξη των μαθημάτων ή και ορισμένα από αυτά-όσων οι κατοικίες είναι μακριά- να παραμένουν εκεί ανάμεσα στην πρωινή και απογευματινή παράδοση των μαθημάτων. Η γενικά εσωστρεφής, οργάνωση της σχολικής

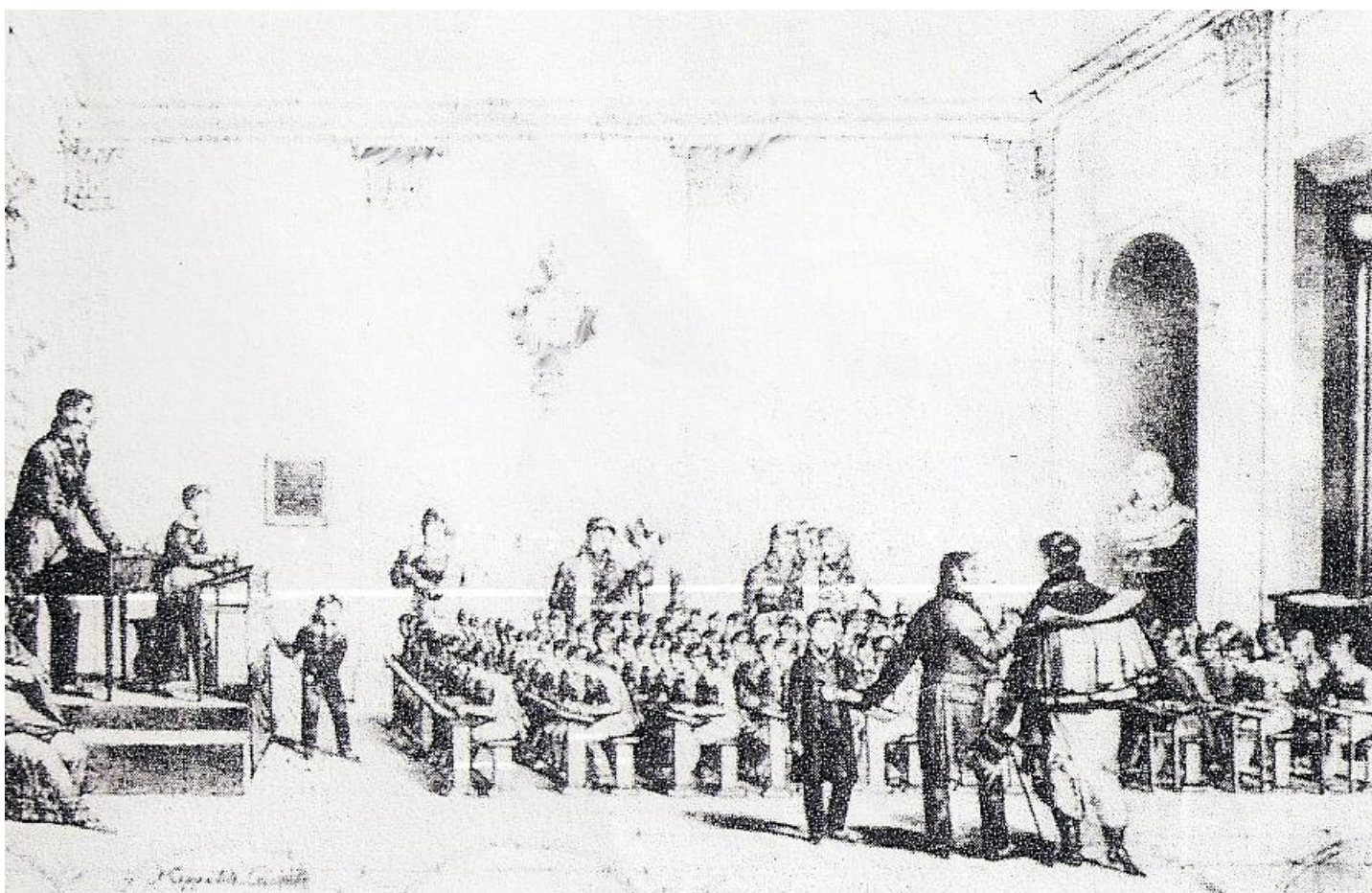
²⁴ Ο Ι.Π. Κοκκώνης (1796-1864) παρακολούθησε τα μαθήματα του Ch.Sarazin στο Παρίσι. Υπήρξε κυρίαρχη φυσιογνωμία στον χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τόσο στην Καποδιστριακή, όσο και στην Οθωνική περίοδο. Δημοσίευσε σχολικά εγχειρίδια για το σύνολο σχεδόν των διδασκόμενων μαθημάτων, καθώς και παιδαγωγικές πραγματείες.

²⁵ Ο Γ. Κλεόβουλος (Έλληνας δάσκαλος που δίδαξε σε αλληλοδιδασκτικά σχολεία στο Ιάσιο και στο Βουκουρέστι) με τις δημοσιεύσεις του στον Λόγιο Ερμή (15ημερο φιλολογικό περιοδικό που εκδόθηκε το 1811 στην ελληνική παροικία της Βιέννης) παρουσίαζε τις προδιαγραφές που πρέπει να έχει μία αίθουσα αλληλοδιδασκτικής διδασκαλίας, σύμφωνα με το γαλλικό πρότυπο.

²⁶ Με τον όρο αποχωρητήρια αναφέρονται σε έγγραφα της εποχής αυτής, οι χώροι υγιεινής.

μονάδας, απαιτεί και την αυτάρκεια της. Επομένως αναγκαία είναι η ύπαρξη ενός σημείου υδροδότησης –«εις μίαν γωνίαν του μεσαυλίου θέτεται και πίθος διά νερόν ή βρύσις»²⁷- και αποχωρητήρια²⁸.

Το καθεαυτό κτήριο αποτελείται από μία ενιαία ορθογώνια αίθουσα μεγάλων διαστάσεων. Το πλάτος της, που είναι αρκετά μικρότερο από το μήκος της δεν πρέπει να ξεπερνάει τα 9 με 10 μέτρα. Ο υπολογισμός των ακριβών διαστάσεων που πρέπει να έχει γίνεται με μία σειρά πρακτικών κανόνων που βασίζονται στο μήκος του θρανίου που καταλαμβάνει κάθε μαθητής. Για μεγαλύτερη, όμως, ευκολία ο Οδηγός προτείνει την χρήση ενός πίνακα²⁹ που καθορίζει τις διαστάσεις της αίθουσας ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών. Το ύψος της αίθουσας προβλέπεται αρκετά μεγάλο, από 5 έως 7 μέτρα, ώστε να υπάρχει ο αναγκαίος όγκος αέρα για την αναπνοή των μαθητών³⁰.

13. Εσωτερικό αλληλοδιδασκτικού σχολείου κατά την ώρα των ασκήσεων της γραφής. Λιθογραφία 1818.

²⁷ Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολογίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988.

²⁸ Στα έγγραφα της εποχής αυτής οι χώροι υγιεινής αναφέρονται με τον όρο αποχωρητήρια.

²⁹ Συντάκτης του πίνακα είναι ο Jomard, Γάλλος μαθηματικός. Ο ίδιος έχει γράψει εγχειρίδια για την διδασκαλία της αριθμητικής στα πρωτοβάθμια σχολεία.

³⁰ Ο κανονισμός για το μεγάλο αυτό ύψος της αλληλοδιδασκτικής αίθουσας υπακούει στην προβληματική για την σημασία του αέρα στην μετάδοση των ασθενειών.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ.	ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΥ, ηδ. συμπεριλαμβανόμενος του διά των διδασκάλων τόπου			ΑΡΙΘΜΟΣ τών θρανίων και γραφείων.	ΜΗΚΟΣ τών θρανίων και γραφείων.	ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ έπιπλασμένων μαθητών εις καθέν θρανίον.	ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ σειρών τών ημισυκλιών, αι όποτεαι πρέπει να προστεθώσιν εις τήν τάξιν του διδασκ. ημισυκλ.
	ΜΗΚΟΣ.	ΠΛΑΤΟΣ.	ΕΙΣΦΑΝΕΙΑ.				
	Πεδ. Δάκτ.	Πεδ. Δάκτ.	Πεδ. τετραγων.		Πεδ. Δάκτ.		
32	21 3	12 8	255	8	4 8	4	
40	21 3	13 10	276	8	5 10	5	
48	21 3	15 "	319	8	7 "	6	
56	21 3	16 2	340	8	8 2	7	
64	21 3	17 4	361	8	9 4	8	
81	23 6	18 6	423	9	10 6	9	
100	25 10	19 8	491	10	11 8	10	
121	28 1	20 10	562	11	12 10	11	
144	30 5	22 "	669	12	14 "	12	
169	32 8	23 2	751	13	15 2	13	
196	" 11	24 4	838	14	16 4	14	
225	" 3	25 6	931	15	17 6	15	
256	43 " (1)	26 8	1147	16	18 8	16	ε τών ημισυκλ.
289	48 5	27 10	1317	17	19 10	17	2
324	51 1	29 "	1481	18	21 "	18	2
361	56 10	30 2	1701	19	22 2	19	3
400	59 2	31 4	1814	20	23 4	20	3
420	61 5	32 0	1966	21	24 6	20	3
440	67 2	32 6	2149	22	24 6	20	4
460	69 6	32 6	2224	23	24 6	20	4
480	71 9	32 6	2296	24	24 6	20	4
500	74 "	32 6	2405	25	24 6	20	4
540	82 1	32 6	2627	27	24 6	20	5
580	86 8	32 6	2774	29	24 6	20	5
620	94 9	32 6	3032	31	24 6	20	6
660	99 3	32 6	3176	33	24 6	20	6
700	107 4	32 6	3435	35	24 6	20	7
740	111 11	32 6	3582	37	24 6	20	7
780	116 6	32 6	3728	39	24 6	20	7
820	124 6	32 6	3984	41	24 6	20	8
860	129 1	32 6	4131	43	24 6	20	8
900	137 2	32 6	4389	45	24 6	20	9
940	141 9	32 6	4536	47	24 6	20	9
980	149 9	32 6	4792	49	24 6	20	10
1000	152 1	32 6	4869	50	23 6	20	10

(1) Ο αριθμός αυτός και οι έπομενοι περιλαμβάνουσιν εν μήκω, προσθετιμένον προς αύτάσιν μίαν ή πολλών σειρών ημισυκλιών ανακληρωτικών παρομοίως και εις την άνευρηζουσαν έπιφανείαν τών 1147 κεδών τετραγωνικών και εις τās έπομένια συμπεριλαμβάνεται ή διά τās προσθετιμένα ημισυκλ. άπαιτούμενα έξασασις.

14. Πίνακας των διαστάσεων που πρέπει να έχει ένα διδακτήριο αλληλοδιδασκτικής διδασκαλίας ανάλογα με τους μαθητές, σύμφωνα με τον Οδηγό του Ι.Κοκκώνη.

Η αίθουσα πρέπει να είναι ισόγεια, χωρίς σκάλες ώστε να αποφεύγεται ο επικίνδυνος συνωστισμός κατά τη είσοδο και την έξοδο των μαθητών σε αυτές. Για την μείωση, όμως της υγρασίας του κτηρίου, το δάπεδο σηκώνεται λίγα εκατοστά από το έδαφος και από κάτω κατασκευάζεται υπόγειο.

Τα παράθυρα της αίθουσας πρέπει να βρίσκονται στις δύο μεγάλες πλευρές της αίθουσας, να είναι μεγάλα και τοποθετημένα το ένα απέναντι στο άλλο. Επιτυγχάνεται έτσι ο αμφιπλάγιος φωτισμός της αίθουσας που αποδεσμεύει την διάταξη των θρανίων και ο καλύτερος αερισμός της αίθουσας, προς αποφυγή μετάδοσης διάφορων ασθενειών³¹. Μία ακόμα προδιαγραφή που θέτει ο Οδηγός στο θέμα των παραθύρων είναι ότι αυτά πρέπει να απέχουν τουλάχιστον δύο μέτρα από το δάπεδο της αίθουσας. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η ορατότητα από μέσα προς τα έξω και αντίστροφα ώστε να αποφεύγονται οι αρνητικές συνέπειες στην μάθηση με τον περιεσπασμό των μαθητών.

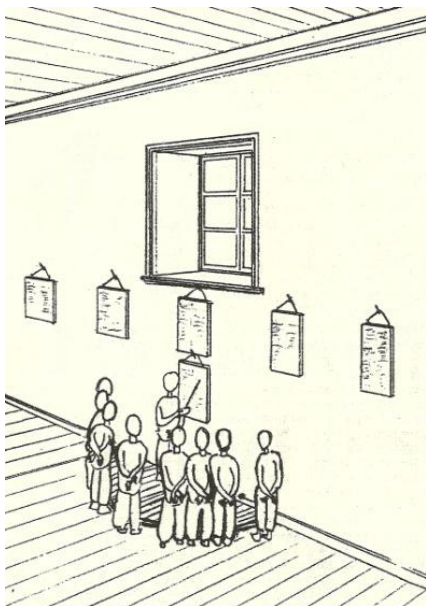
Αντικείμενο μελέτης του Οδηγού αποτελούν και οι θύρες της αίθουσας. Ο αριθμός τους δεν ορίζεται ακριβώς. Μπορεί να υπάρχουν έως τρεις. Η τελική επιλογή αφήνεται στον υπεύθυνο της οικοδομής. Έτσι η μία από τις θύρες, η πλησιέστερη από την διερχόμενη οδό, χρησιμοποιείται αποκλειστικά από τον δάσκαλο και θεωρείται καλό να βρίσκεται σε μία άκρη της αίθουσας μακριά από την έδρα. Αντίθετα η κεντρική θύρα, με την οποία γίνεται η είσοδος

³¹ Ο καλός εξαερισμός των χώρων όπου συγκεντρώνεται κανός αριθμός ατόμων αποτελεί μία από τις βασικές επιταγές της ιατρικής γνώσης που αναπτύχθηκε στον 18^ο αιώνα και πίστευε σταθερά στην μετάδοση των ασθενειών μέσω του αέρα.

των μαθητών από το προαύλιο, βρίσκεται δίπλα στο βάθρο του δασκάλου, ώστε να μπορεί αυτός να τους ελέγχει κατά την είσοδο και την έξοδό τους και να επιβάλει την τάξη χωρίς να χρειάζεται να μετακινηθεί. Η τρίτη είναι η μικρότερη, στην άλλη άκρη του βάρου και οδηγεί στα αποχωρητήρια που πρέπει να είναι χωρισμένα από το προαύλιο. Με αυτό τον τρόπο ο δάσκαλος μπορεί από την θέση του να ελέγχει τους μαθητές, όπου και αν βρίσκονται³². Τα αποχωρητήρια έπρεπε να βρίσκονται σε περίοπτη θέση και η διαμόρφωσή τους να ήταν τέτοια που τα παιδιά ούτε στιγμή δεν θα μπορούσαν να ξεφύγουν από το οπτικό πεδίο του δασκάλου.

Το έδαφος στις μεγάλες αίθουσες της αλληλοδιδασκτικής πρέπει να είναι κεκλιμένο προς το μέρος της καρέκρας του δασκάλου ενώ το γραφείο του τοποθετείται πάνω σε ψηλό βάθρο, σε μία από τις δύο μικρές πλευρές της αίθουσας. Το βάθρο πρέπει να έχει ύψος 0,65 μ. περίπου (σε περιπτώσεις όπου το έδαφος δεν είναι κεκλιμένο, διαφορετικά μειώνεται το ύψος του) και πολλά σκαλιά για την ανάβαση.

Στο εσωτερικό της αίθουσας τοποθετούνται σειρές ξύλινων θρανίων, που καταλαμβάνουν όλο το πλάτος αφήνοντας μόνο δεξιά και αριστερά ελεύθερο τον χώρο κίνησης. Οι διαστάσεις τους περιγράφονται με ακρίβεια στον Οδηγό. Στην δεξιά άκρη κάθε θρανίου βρίσκεται το αναλόγιο του πρωτόσχολου, η πινακίδα των δειγμάτων της γραφής και ο «τηλέγραφος», όπου ο πρωτόσχιλος αναρτά κάθε φορά επιγραφές με τις κινήσεις που πρέπει να εκτελέσουν οι μαθητές. Τα θρανία αυτά αποτελούν ενιαίο ξυλουργικό σώμα και είναι διαμορφωμένα στο επάνω μέρος τους ανάλογα με τη θέση που αντιστοιχεί στις διάφορες τάξεις γραφής. Έτσι το πρώτο επιτρέπει την γραφή στην άμμο ενώ το τελευταίο έχει υποδοχές για μελανοδοχεία. Στον κενό χώρο ανάμεσα στις σειρές των θρανίων και της επιφάνειας του τοίχου υπήρχαν σιδερένια ή ξύλινα ημικύκλια³³ όπου οι μαθητές όρθιοι συγκεντρώνονταν για την διδασκαλία της ανάγνωσης και της προφορικής αριθμητικής. Κοντά στο βάθρο του δασκάλου ήταν το τραπέζι της άμμου για την εκμάθηση του τρόπου γραφής των γραμμάτων, ο Πίνακας και τα αριθμητήρια. Όλη η επίπλωση ήταν ακίνητη για λόγους τάξης. Είναι σαφής η παγίωση των επίπλων και των εποπτικών οργάνων, ορίζοντας τα πάντα με αυστηρά γεωμετρικό τρόπο.

15. Διδασκαλία σε ένα ημικύκλιο (Σχέδιο: Ι.Ταμπακόπουλος).

³² Αυτή η διάταξη είναι μία αποτύπωση στη σχολική αρχιτεκτονική μίας παλαιάς και έμμονης ενασχόλησης των παιδαγωγών και των γιατρών στην Ευρώπη για τον έλεγχο της παιδικής σεξουαλικότητας.

³³ Τα ημικύκλια συνιστούν ένα στοιχείο της αίθουσας που είναι ουσιαστικό για την εφαρμογή του μηχανισμού της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου. Καθορίζουν στον χώρο την διάταξη των μαθητών κατά την διάρκεια του μαθήματος της ανάγνωσης και μίας φάσης του μαθήματος της αριθμητικής. Συνήθως ήταν κατασκευασμένα από ξύλο και είχαν διάμετρο 1,63μ. Τοποθετούνταν περιμετρικά στην αίθουσα και αναρτώνται στην βάση των τοίχων έτσι ώστε να ανασηκώνονται όταν το μάθημα εξελίσσεται στα θρανία.

ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΙ
Κατά την Αλληλοδιδασκασίαν Μήθεο. Αριθ. 1^{ος}.

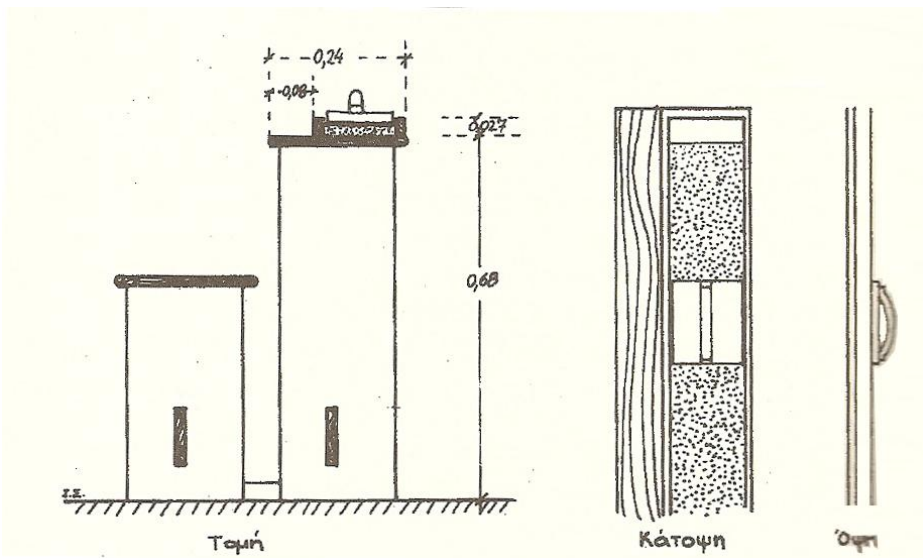
	Α	Ε	Η	Ι	Υ	Ο	Ω
	α	ε	η	ι	υ	ο	ω
	α	ε	ι	ο			
Β ββ	αβ βα	εβ θε	ιβ θι	οβ θο			
Φ φ	αφ φα	εφ φε	ιφ φι	οφ φο			
Π π	απ πα	επ πε	ιπ πι	οπ πο			
Ψ ψ	αψ ψα	εψ ψε	ιψ ψι	οψ ψο			
Γ γ γ	αγ γα	εγ γε	ιγ γι	ογ γο			
Χ χ	αχ χα	εχ χε	ιχ χι	οχ χο			
Κ κ	ακ κα	εκ κε	ικ κι	οκ κο			
Ξ ξ	αξ ξα	εξ ξε	ιξ ξι	οξ ξο			
Δ δ	αδ δα	εδ δε	ιδ δι	οδ δο			
Ζ ζ	αζ ζα	εζ ζε	ιζ ζι	οζ ζο			
Θ θ θ	αθ θα	εθ θε	ιθ θι	οθ θο			
Τ τ	ατ τα	ετ τε	ιτ τι	οτ το			
Λ λ	αλ λα	ελ λε	ιλ λι	ολ λο			
Μ μ	αμ μα	εμ με	ιμ μι	ομ μο			
Ν ν	αν να	εν νε	ιν νι	ον νο			
Ρ ρ	αρ ρα	ερ ρε	ιρ ρι	ορ ρο			
Σ σς	ασ σα	εσ σε	ισ σι	οσ σο			

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ
Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω

Συνεγράφησαν υπό Γ. Κλεοβούλου Φιλολογικού, και έδη πρώτον τύποις εκδόθησαν διά δωρεάν των Φροντιστηρίων έγκριτου Άγα Κληρίου Ν. Ρουσσίου Ρευματίου τού της Μελιδικίας. Έν Παρισίαις 1819. Κατά μήνα Απριλίου. Εν ης αναγραφή οι τίτλοι.

16. Το φύλλο υπ' αριθ. 1 της συλλογής του Κλεοβούλου για την ανάγνωση.

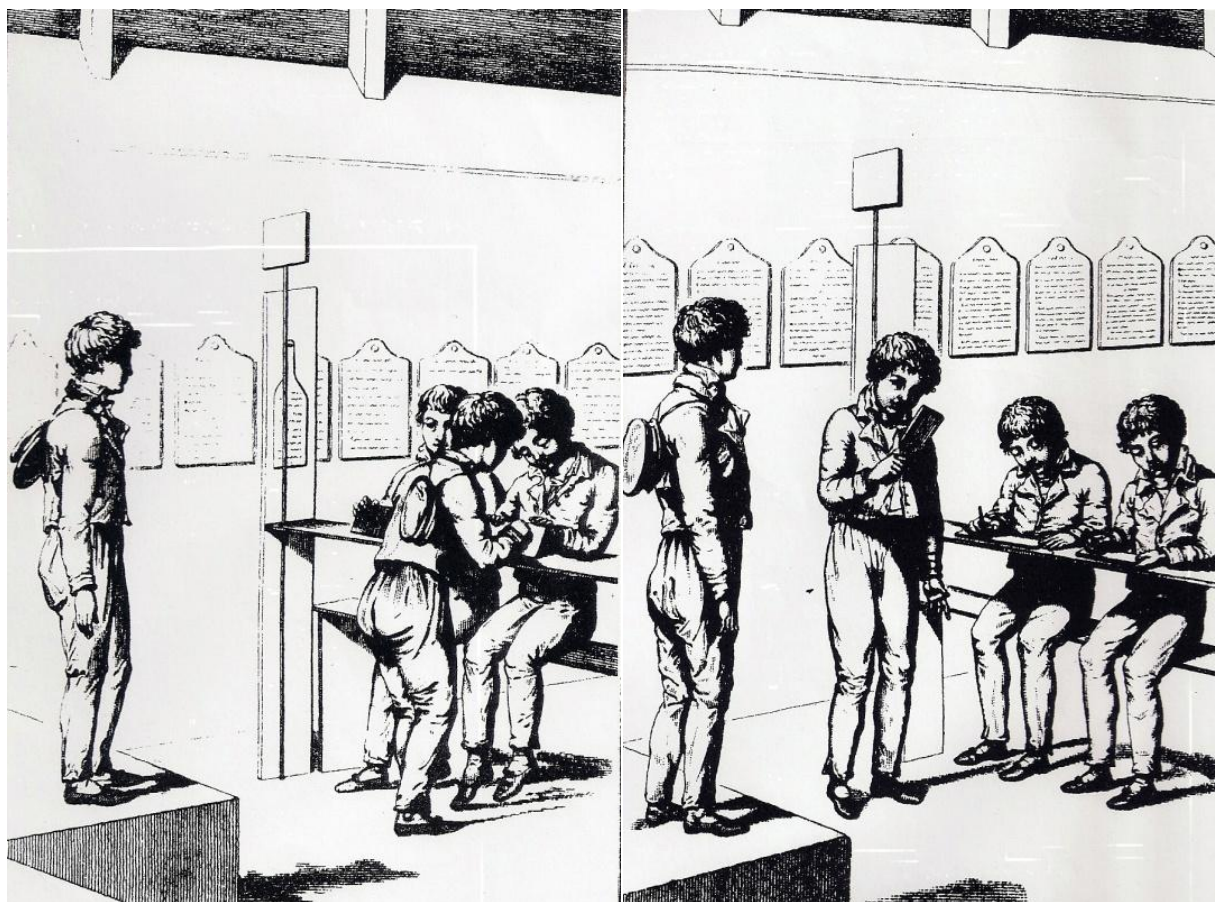
Εκτός από τα προαναφερθέντα ο Οδηγός περιγράφει με λεπτομέρειες και τον υπόλοιπο εξοπλισμό και το εποπτικό υλικό της αλληλοδιδασκασίας όπως οι τηλεγράφοι, τα αβάκια, οι κονδυλοφόροι, τα σπογγιστήρια κ.ά. Η λογική της «οικονομίας» του χώρου είναι πραγματικά εντυπωσιακή. Πρόκειται για ένα κτήριο που ούτε ένα εκατοστόμετρο επιφάνειας δεν αφήνεται στην τύχη του. Όλο κτήριο είναι ένας χρήσιμος χώρος.

17. Διαστάσεις Διάμμιου Γραφείου-γραφείο με άμμο για τους αρχαίους. Οι αρχαίοι μαθητές χάραζαν με το δάχτυλό τους πάνω σε πολύ ξηρή άμμο τα γράμματα. Μετά την γραφή η άμμος απλώνονταν με ένα ξύλινο εργαλείο, το «ομαλιστήριο».

Οι μαθητές χωρίζονταν σε 8 κλάσεις ανάλογα με τις ικανότητές τους και τις γνώσεις τους και όχι ανάλογα με την ηλικία. Τα παιδιά κάθε κλάσης χωρίζονταν σε επιμέρους άτυπες ομάδες, πάλι με βάση τις ικανότητές τους, επιδιώκοντας μία όσον το δυνατόν μεγαλύτερη ομοιομορφία, ώστε να διευκολύνεται η διδασκαλία τους. Τον δάσκαλο βοηθούσε κατά την εκπαιδευτική διαδικασία ένας ορισμένος αριθμός από πρωτόσχολους, οι οποίοι ήταν οι πιο προχωρημένοι και άξιοι μαθητές των δύο τελευταίων κλάσεων. Σε αυτούς έδινε οδηγίες για τον τρόπο διδασκαλίας

της ύλης που επρόκειτο να παραδώσουν στους άλλους μαθητές και επόπτευε την διαδικασία αυτή. Ο ρόλος τους, τους επέβαλε να είναι σοβαροί, να μιλούν λίγο και να φροντίζουν για την τήρηση των σχολικών κανόνων. Κατείχαν μία σημαντική θέση στην κοινωνική οργάνωση του σχολείου.

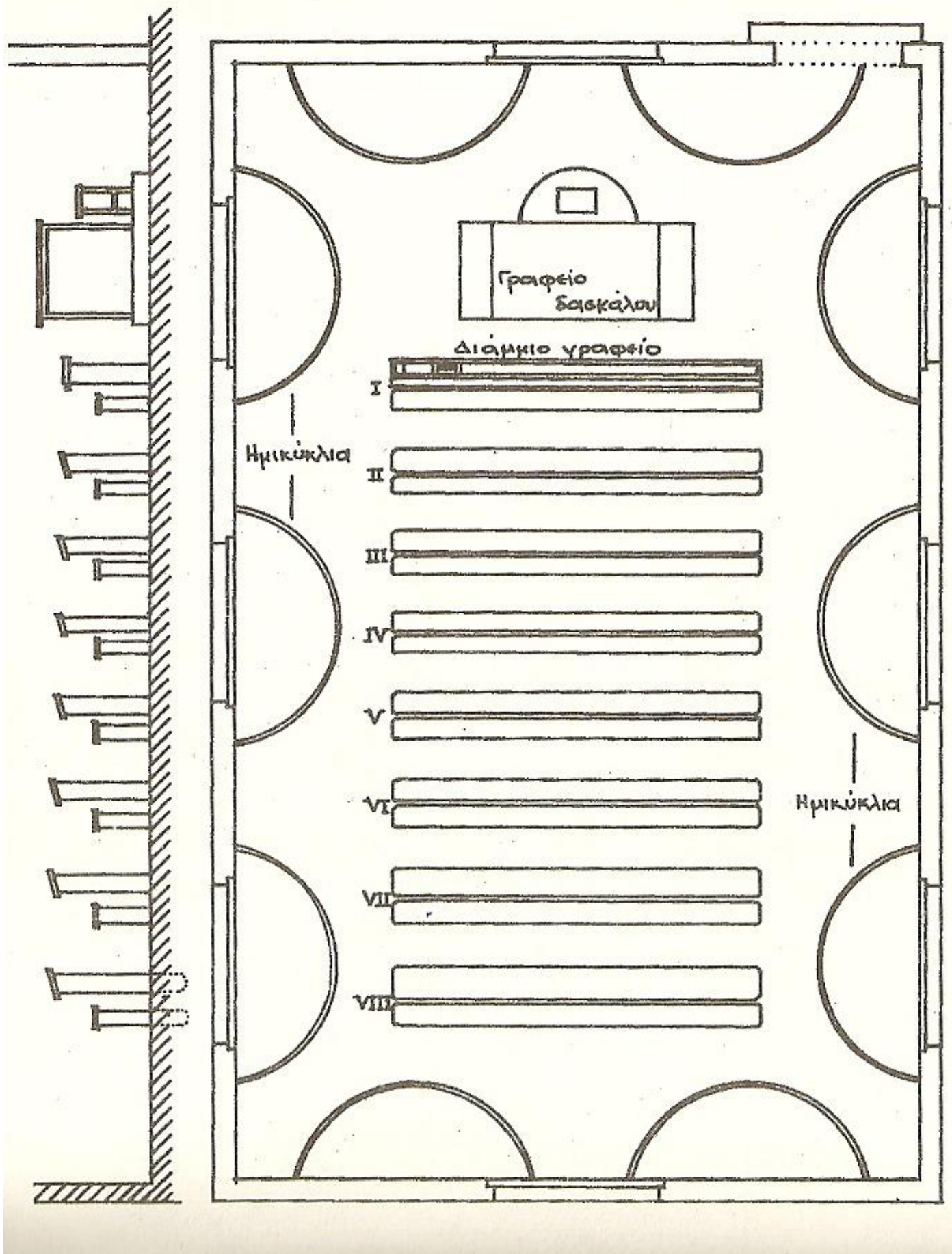

18. Μαθητές και πρωτόσχοι κατά την ώρα της γραφής.

Δίπλα από την αλληλοδιδασκτική αίθουσα, προβλέπονταν να υπάρχει χώρος για την κατοικία του δασκάλου. Οι δύο αυτοί χώροι έπρεπε επικοινωνούν μεταξύ τους. Συχνά στο ίδιο οικόπεδο υπήρχε μία ακόμα μικρότερη αίθουσα, 50- 60 τ.μ. για την στέγαση του Ελληνικού σχολείου, όπου αυτό υπήρχε. Επίσης σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρχαν δύο και όχι μία μόνο αλληλοδιδασκτική αίθουσα, όπου η μία χρησίμευε για την διδασκαλία των κοριτσιών και η άλλη των αγοριών. Άλλοτε πάλι υπήρχαν κάτω από την ίδια στέγη χώροι για μία μικρή βιβλιοθήκη ή αποθήκη εποπτικών οργάνων, χώρος στέγασης του επιστάτη ή και δωμάτια μαθητών. Για τα Ελληνικά σχολεία ειδικά κτήρια δεν υπάρχουν. Τα περισσότερα στεγάζονται σε υπάρχοντα κτήρια³⁴, όπως άλλωστε και ο μεγαλύτερος αριθμός από τα δημοτικά.

Στα σχολεία που χτίστηκαν επί Ι.Καποδίστρια φαίνεται να προσπαθούν να ακολουθούν τις προδιαγραφές αυτές κατά το μέτρο των δυνατοτήτων που υπήρχε κάθε φορά. Βέβαια η εγκατάλειψή τους ή μεταγενέστερες προσθήκες, κυρίως στον περιβάλλοντα χώρο, όχι τόσο στο καθεαυτό κτήριο, τα έχουν αλλοιώσει και δεν μπορούμε με ακρίβεια να προσδιορίσουμε την αρχική μορφή τους.

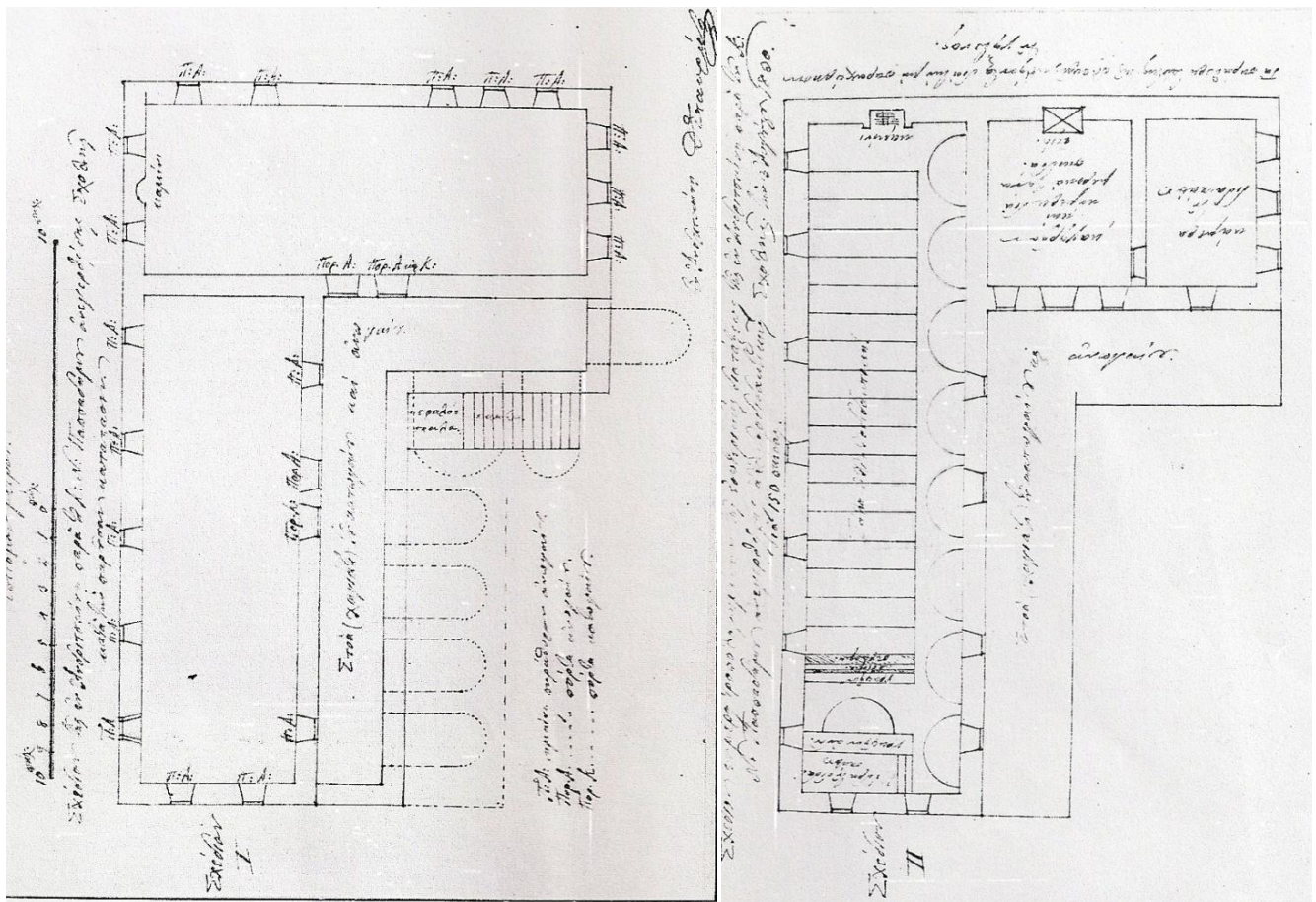
³⁴ Οι στεγαστικές ανάγκες των Ελληνικών σχολείων ήταν ήδη από την περίοδο της Τουρκοκρατίας σαφώς μεγαλύτερες από εκείνες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εκτός από την αίθουσα διδασκαλίας διέθεταν συνήθως χώρους για τη διαμονή των διδασκάλων και των μαθητών που προέρχονταν από μακρινές κυρίως περιοχές, βιβλιοθήκη και άλλους δευτερεύοντες χώρους. Ιδανικός χώρος για την εγκατάστασή τους ήταν τα μοναστήρια που πληρούσαν σε ικανοποιητικό βαθμό τις προϋποθέσεις αυτές.

19. Κάτοψη, τομή και οργάνωση αλληλοδιδακτικού σχολείου για 70 μαθητές.

VI. Η διαδικασία της κατασκευής- ο ρόλος του «αρχιτέκτονα-μηχανικού».

Η κατασκευή ενός νέου σχολικού κτηρίου κατά τα Καποδιστριακά χρόνια, με το αναιμικό εθνικό προϋπολογισμό ήταν γενικά δύσκολη υπόθεση. Για το λόγο αυτό όπου υπάρχει δυνατότητα χρήσης υπαρχόντων των κτηρίων αυτή αξιοποιείται. Στον Οδηγό γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη μετατροπή «προχτισμένων κτιρίων» σε σχολεία. Και στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια, ώστε η «μετασκευή» τους να προσεγγίσει στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό το τυποποιημένο σχέδιο του αλληλοδιδασκηρίου. Η λύση αυτή θεωρήθηκε η πλέον πρόσφορη, εξαιτίας της χρονοβόρας διαδικασίας και της πολυέξοδης δαπάνης που απαιτούσε η ανέγερση διδασκηρίων.

20. Μελέτη για την μετατροπή μίας κατοικίας στην Ανδίτσεινα σε αίθουσα αλληλοδιδασκτικής διδασκαλίας.
Αρχιτέκτων Δ. Σταυρίδης, 1830.

Σε αντίθετη περίπτωση, όταν η ανοικοδόμηση ενός νέου κτηρίου είναι επιτακτική ανάγκη, αυτή πραγματοποιείται κυρίως χάρη σε ειδικούς εράνους μεταξύ των κατοίκων μίας πόλης ή μίας περιοχής. Η Κυβέρνηση βοηθά στην συμπλήρωση του αναγκαίου ποσού με ειδικές επιχορηγήσεις. Συχνά οι κάτοικοι συνεισφέρουν στην κατασκευή του σχολείου με την παραχώρηση οικοδομικών υλικών ή με την προσωπική εργασία στο εργοτάξιο. Αλλά δεν ανήκει πάντα στους κατοίκους η πρωτοβουλία για την συγκέντρωση χρημάτων ή οικοδομικών υλικών. Σε πολλές περιπτώσεις είναι οι διοικητές και οι έκτακτοι επίτροποι που προσπαθούν να καλύψουν τις ανάγκες, επιβάλλοντας στους κατοίκους και στα μοναστήρια της περιοχής ειδικές συνεισφορές. Αλλά όποιοι και αν είναι οι όροι χρηματοδότησης, η κατασκευή, η

αγορά ή η επισκευή ενός σχολικού κτηρίου, πραγματοποιείται πάντα κάτω από την εποπτεία της κεντρικής διοίκησης³⁵. Το αντικείμενο του ελέγχου είναι διπλό:

- καταλληλότητα του κτηρίου και προσαρμογή του στην αλληλοδιδασκτική μέθοδο
- και οικονομία στην διαχείριση δημοσίων χρημάτων. Δημόσια χρήματα θεωρούνται ακόμη και τα ποσά που συγκεντρώνονται με έρανο από τους κατοίκους.

Για την επίτευξη του πρώτου στόχου, της καταλληλότητας δηλαδή του κτηρίου η Κυβέρνηση αναθέτει σε πρόσωπα που γνωρίζουν τις ειδικές ανάγκες, την εκπόνηση του σχεδίου και την επίβλεψη των εργασιών. Αρχικά χρησιμοποιούνται οι δάσκαλοι³⁶, είτε εκείνοι των συγκεκριμένων σχολείων είτε άλλοι που στέλνονται επιτόπου ειδικά για αυτόν τον σκοπό. Γρήγορα όμως το έργο αυτό ανατίθεται σε «αρχιτέκτονες-μηχανικούς»³⁷, οι οποίοι χρησιμοποιούν για τον σχεδιασμό, τις προδιαγραφές του Οδηγού³⁸. Η παρουσία τους εκδηλώνεται έντονη όχι μόνο στις κατασκευές κτηρίων αλλά σε όλες τις διαδικασίες καθορισμού του εθνικού και αστικού χώρου.

Συγκεκριμένα ο Κυβερνήτης με το υπ' αριθμό 13.559 διάταγμα της 28 Ιουλίου 1829, συγκρότησε το σώμα των «αξιωματικών οχυροματοποιών και αρχιτεκτονικών»³⁹, στο οποίο συμπεριέλαβε Έλληνες και ξένους αρχιτέκτονες, μηχανικούς και πολεοδόμους με σκοπό την ανοικοδόμηση των ερειπωμένων πόλεων⁴⁰. Οι διορισθέντες μηχανικοί ήσαν ο Γάλλος Gamot, υποσυνταγματάρχης και αρχηγός του σώματος, ο ταγματάρχης Θεόδωρος Βαλλιάνος, ο Γάλλος λοχαγός De Vaud, ο υπολοχαγός Δημήτριος Σταυρίδης και οι ανθυπολοχαγοί Ησαΐας, Μανιατάκης και Καλλέργης⁴¹. Το κυβερνητικό διάταγμα είναι απολύτως σαφές: Στο εξής «καμία οικοδομή, ούτε επισκευή πολεμικών ή πολιτικών κτηρίων δεν θέλει γίνεσθαι παρά από το σώμα των οχυροματοποιών και αρχιτεκτόνων, ή υπό την διεύθυνσιν αυτού».

Η σημασία της παρέμβασης του αρχιτέκτονα στην κατασκευή των σχολικών κτηρίων επιβεβαιώνεται από την ευρύτητα των καθηκόντων που του ανατίθενται: επεξεργάζεται το σχέδιο, παρακολουθεί την εκτέλεση των εργασιών,

---

³⁵ Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η πρόθυμη βοήθεια του κόσμου, όταν οι περιστάσεις το απαιτούσαν και όταν ο Κυβερνήτης το ζητούσε. Είναι πράγματι αξιοθαύμαστο ότι ο εξασθενημένος από την τούρκικη σκλαβιά και τον πόλεμο ελληνικός λαός, αποτέλεσε τον πρώτο σύμμαχο του Ι. Καποδίστρια, στην υπεράνθρωπη αυτή προσπάθειά του για την οργάνωση της παιδείας και την ανόρθωση του ελληνικού κράτους. Προκαλεί πράγματι συγκίνηση η μεγάλη προθυμία και η αυταπάρνηση του απλού αυτού λαού, ο οποίος βοήθησε προσφέροντας από το υστέρημά του, προκειμένου να μορφώσει τα παιδιά του.

³⁶ Αναφέρουμε ενδεικτικά: ο Μ. Δαπόντες, μαθητής του Κλεόβουλου, επέβλεψε τις εργασίες στο σχολείο της Πάτρας. Ο Π. Μπούας, δάσκαλος στο αλληλοδιδασκτικό σχολείο της Καλαμάτας, διέυθυνε τις εργασίες κατασκευής του κτηρίου του σχολείου. Ο ίδιος τον Αύγουστο του 1830, επισκέπτεται, μετά από εντολή του Διοικητή Καλαμάτας και Νησίου, το Νησί για να συντάξει το σχέδιο του αλληλοδιδασκτικού σχολείου, που επρόκειτο να οικοδομηθεί εκεί. Ο δάσκαλος Ι. Δραϊκής διέυθυνε την κατασκευή του σχολείου του Μεσολογγίου, σύμφωνα με τον Οδηγό του Ι. Κοκκώνη.

³⁷ Ο όρος αρχιτέκτονας-μηχανικός δεν χρησιμοποιείται την εποχή αυτή, είναι μεταγενέστερος. Δύο είναι οι βασικές κατευθύνσεις στις σπουδές, που την περίοδο του 18^{ου} αιώνα μπορούσε να ακολουθήσει κανείς στην Ευρώπη. Οι στρατιωτικές ακαδημίες μηχανικών ή σχολές μηχανικών στρατού και οι πολιτικές ακαδημίες αρχιτεκτονικής ή καλών τεχνών.

³⁸ Αναφέρουμε ενδεικτικά τον στρατιωτικό μηχανικό Δημήτριο Σταυρίδη, ο οποίος μεταξύ Οκτώβριου του 1829 και Νοεμβρίου του 1830, εκπόνησε τα σχέδια για τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία της Τρίπολης, του Πραστού, της Αρβανιτοκερασιάς Τριπόλεως, της Καρύταινας, καθώς και τα σχέδια για την επισκευή και διαρρύθμιση σύμφωνα με την μέθοδο των κτηρίων που στεγάζουν τα σχολεία της Ανδρίτσαινας και του Λεονταρίου. Ο αρχιτέκτονας Κάλανδρος είναι υπεύθυνος για την μελέτη και την επίβλεψη της κατασκευής των σχολείων της στερεάς Ελλάδας. Οι αρχιτέκτονες Κλεάνθης και Schaubert ασχολήθηκαν με τα σχολικά κτήρια στην Ύδρα, στις Σπέτσες, στην Βοστίτζα, στην Αίγινα.

³⁹ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003

⁴⁰ Παράλληλα η κυβέρνηση διόρισε πολεοδόμους, αρχιτέκτονες, μηχανικούς, υδραυλικούς, μεταξύ των οποίων το Σταμάτιο Βούλγαρη, το Σταμάτιο Κλεάνθη, τον Εδουάρδο Schaubert, τον Κάρολο de Schaumbourg, το Διονύσιο Βαλσαμάκη, το Λάμπρο Ζαβό, τον Ανδρέα Κάλανδρο και τους Γάλλους Peytier, Audoy, d' Isay, Cerulli κ.α., οποίοι εργαστήκαν για την ανασυγκρότηση των πόλεων της ελεύθερης Ελλάδας.

⁴¹ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003

είναι επίσης επιφορτισμένος με την επιλογή του γηπέδου όπου θα ανεγερθεί το σχολείο και βέβαια είναι εκείνος ο οποίος θα συντάξει τον προϋπολογισμό -το κατ'εξοχήν μέσο συλλογικού ελέγχου- λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες του εργοταξίου, τα υλικά και το εργατικό δυναμικό που διαθέτει η περιοχή. Ο ίδιος επίσης, στηριζόμενος στον προϋπολογισμό, οργανώνει τις δημοπρασίες για την κατασκευή, διαδικασία καινούρια για την Ελλάδα, που αρχίζει να εφαρμόζεται ακριβώς εκείνη την εποχή⁴². Συντάσσει επίσης τα συμβόλαια που η διοίκηση συνυπογράφει με τους τεχνίτες της κατασκευής⁴³. Έτσι το παραδοσιακό κατασκευαστικό συμβόλαιο- το οποίο περιλαμβάνει μόνο τις αναγκαίες αναφορές στη φύση του έργου, στο ύψος των αμοιβών, καθώς και κάποιες τεχνικές λεπτομέρειες χωρίς να επιτρέπει την αναπαράσταση του αρχιτεκτονικού συνόλου- αντικαθίσταται από το αρχιτεκτονικό σχέδιο, τον αναλυτικό προϋπολογισμό και το λεπτομερές συμβόλαιο⁴⁴.

---

⁴² Η διενέργεια δημοπρασίας απέβλεπε αφενός στο αδιάβλητο των ενεργειών των κυβερνητικών εκπροσώπων και αφετέρου στην επίτευξη συμφερότερων όρων και τιμών.

⁴³ Το συμφωνητικό της οικοδομής συνυπογράφεται από εκπροσώπους της κυβέρνησης και τους τέκτονες. Μ' αυτό καθορίζονται οι οικονομικές σχέσεις των συμβαλλομένων, ο χρόνος και ο τρόπος της κατασκευής, τα οικοδομικά υλικά κ.τ.λ. Οι όροι είναι λεπτομερείς και συμβάλλουν στην αναπαράσταση όχι μόνο της κάτοψης, αλλά γενικότερα του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού των διδακτηρίων.

⁴⁴ Τόσο λεπτομερές ώστε είμαστε για παράδειγμα, σε θέση να αναπαραστήσουμε ακριβώς το σχέδιο της κάτοψης του αλληλοδιδακτικού σχολείου της Καρύταινας, στηριζόμενοι στο αντίστοιχο συμβόλαιο. Αντίστοιχα παρόλο που διαθέτουμε το συμφωνητικό κατασκευής του σχολείου του Ντεκά στην Αθήνα με ημερομηνία 1749, χρειάστηκε να καταφύγουμε σε μεταγενέστερη περιγραφή για να αποκαταστήσουμε τη σχηματοποιημένη κάτοψη./ Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988

**Σχολεία του Αργοσαρωνικού και των νησιών
του Αιγαίου.**

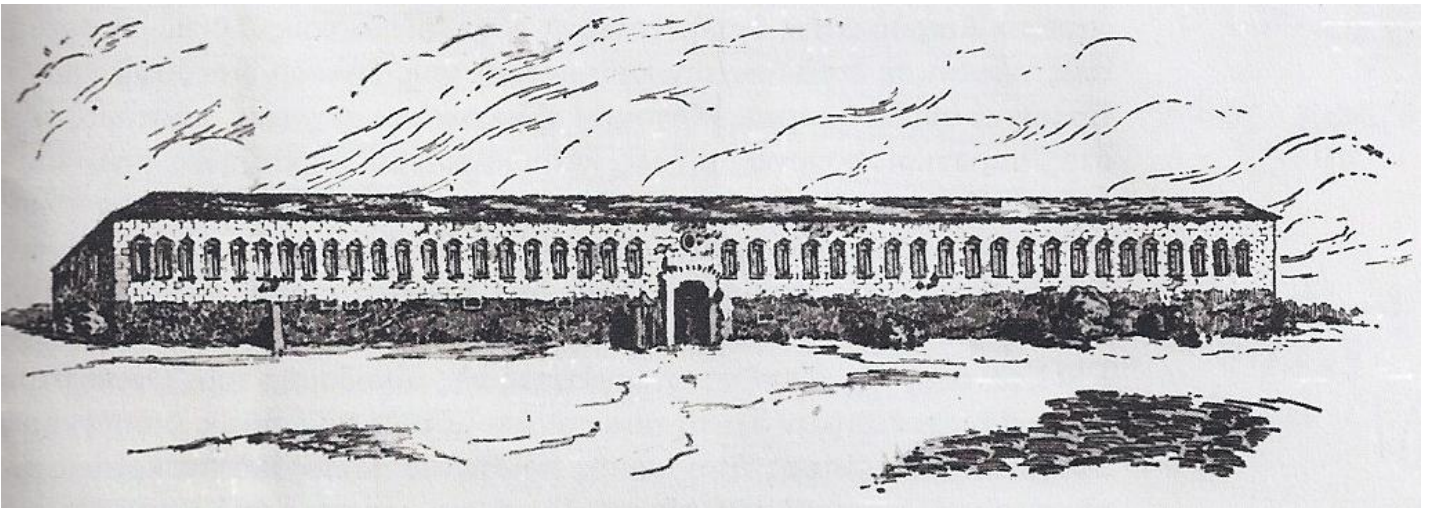
VII. Σχολεία του Αργοσαρωνικού και των νησιών του Αιγαίου.

Στα νησιά του Αιγαίου και του Αργοσαρωνικού λειτουργούσαν πολλά σχολεία, από τα οποία τα περισσότερα στην Αίγινα, το κέντρο της εκπαιδευτικής δράσης της Κυβέρνησης. Αναφέρεται ότι στα νησιά έγιναν πολλές προσπάθειες για ανέγερση νέων σχολικών κτηρίων (ανάμεσα στα άλλα αναφέρονται: Πόρος, Ύδρα, Σπέτσες)⁴⁵. Αναφέρουμε ότι στην Σύρο λειτούργησε ειδική εμπορική σχολή, στον Πόρο εκκλησιαστικό σχολείο ενώ στα νησιά της Αίγινας, της Ύδρας και της Σύρου λειτουργούσαν σχολεία «Κορασίδων».

Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας.

Λίγες μόνο μέρες μετά την άφιξή του ο Ι.Καποδίστριας⁴⁶, αποφασίζει την ίδρυση του πρώτου οργανωμένου δημόσιου Ορφανοτροφείου της Ελλάδας. Το Ορφανοτροφείο αυτό υπήρξε το λαμπρότερο έργο της Καποδιστριακής περιόδου, απετέλεσε το κέντρο της εκπαιδευτικής δραστηριότητας της Κυβέρνησης και πρότυπο για την εξάπλωση της παιδείας στην ελεύθερη Ελλάδα.

Οι κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν για την ανέγερση ενός τόσο μεγάλου δημοσίου κτηρίου⁴⁷ είναι μεθοδικές και πραγματοποιούνται σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, που πραγματικά εκπλήττουν, συγκρίνοντας τα μέσα και τις δυνατότητες της τότε εποχής με την σημερινή. Συγκεκριμένα οι διαδικασίες ξεκινούν με τις εκσκαφές στα τέλη του Απριλίου του 1828 και τελειώνουν με τα εγκαίνια του Ορφανοτροφείου που πραγματοποιούνται τον Απρίλιο του επόμενου έτους.

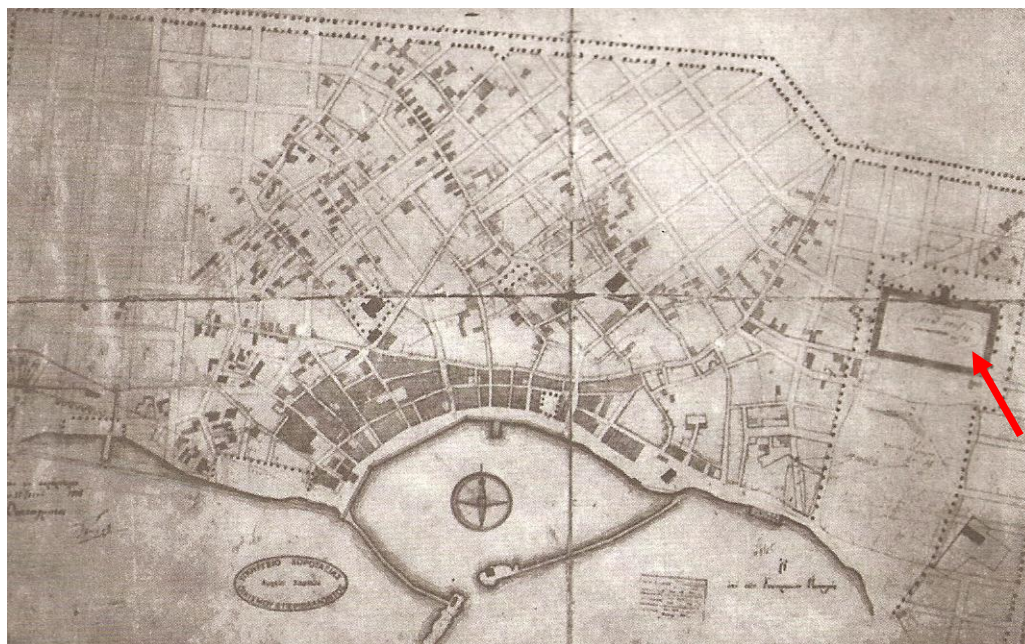
21. Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας ως σχολή των Ευελπίδων. Σχέδιο του ζωγράφου Γ. Διομήδη.

⁴⁵ Κατά την έρευνα δεν έγινε δυνατή η εύρεση σχετικών σημαντικών πληροφοριών.

⁴⁶ Ο Ι.Καποδίστριας σε επιστολή του από την Αίγινα προς τον Ελβετό φιλέλληνα Εϋνάρδο στις 22 Μαρτίου του 1828, αναφέρει τα εξής: «Έχω ήδη και μερικές εκατοστίας παιδιών έως χθες αφημένων εις την διαφθοράν των στρατοπέδων και την κακοήθειαν της επαιτείας τα οποία συνάξας καθαρίζω, ενδύω και κατατάσσω, μέλλων να τα κατασκηνώσω εις το εδώ ετοιμαζόμενον ευρύχωρον «καλυβοποίημα», όπου συσταθήσεται σχολείον αλληλοδιδασκτικόν». Εντύπωση προκαλεί εδώ η χρήση της λέξης καλυβοποίημα. Επιστολή Ι.Καποδίστρια προς Eynard, Αίγινα, 22 Μαρτίου 1828/ Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάπτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταίρων της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993).

⁴⁷ Τα δημόσια κτήρια συνήθιζαν να τα ονομάζουν τότε «καταστήματα».

Την επιλογή της τοποθεσίας⁴⁸, την μελέτη και την κατασκευή του κτηρίου, ο Ι.Καποδίστριας την αναθέτει στον στρατιωτικό μηχανικό Θεόδωρο Βαλλιάνο⁴⁹, ο οποίος έχει για βοηθό του τον νεαρό μηχανικό Δημήτριο Σταυρίδη⁵⁰. Ως το καταλληλότερο μέρος για την ανέγερση ενός τέτοιου δημόσιου καταστήματος επιλέχθηκε η περιοχή που βρίσκεται στο τέλος του μεγάλου δρόμου που διασχίζει την αγορά, ανατολικά του οικισμού.

22. Χάρτης του εγκεκριμένου σχεδίου της πόλης της Αίγινας των μέσων του 19^{ου} αιώνα. Διακρίνονται στην δεξιά πλευρά το Ορφανοτροφείο με την μεγάλη έκταση μπροστά που φτάνει ως την θάλασσα.

23. Προσωπογραφία του Θεόδωρου Βαλλιάνου με την στολή του συνταγματάρχη των Γενικών Επιτελών. Έργο του ζακυνθινού ζωγράφου Διονυσίου Τσόκου.

Τις πρώτες ημέρες του Μαΐου θέτονται τα θεμέλια του κτηρίου⁵¹ και το φθινόπωρο, με την οικοδομή είχε προχωρήσει αρκετά, θεμελιώνεται και ο ναΐσκος του Ορφανοτροφείου⁵². Ο Κυβερνήτης επισκέπτεται συχνά το

⁴⁸ Ο Βαλλιάνος μαζί με τον έκτακτο επίτροπο Ράμφο αναλαμβάνει να επιλέξει την κατάλληλη τοποθεσία για την ανέγερση του Ορφανοτροφείου. Μετά την επιλογή του οικοπέδου, η δημογεροντία της Αίγινας το παραχωρεί στην Κυβέρνηση και οι εργασίες ξεκινούν.

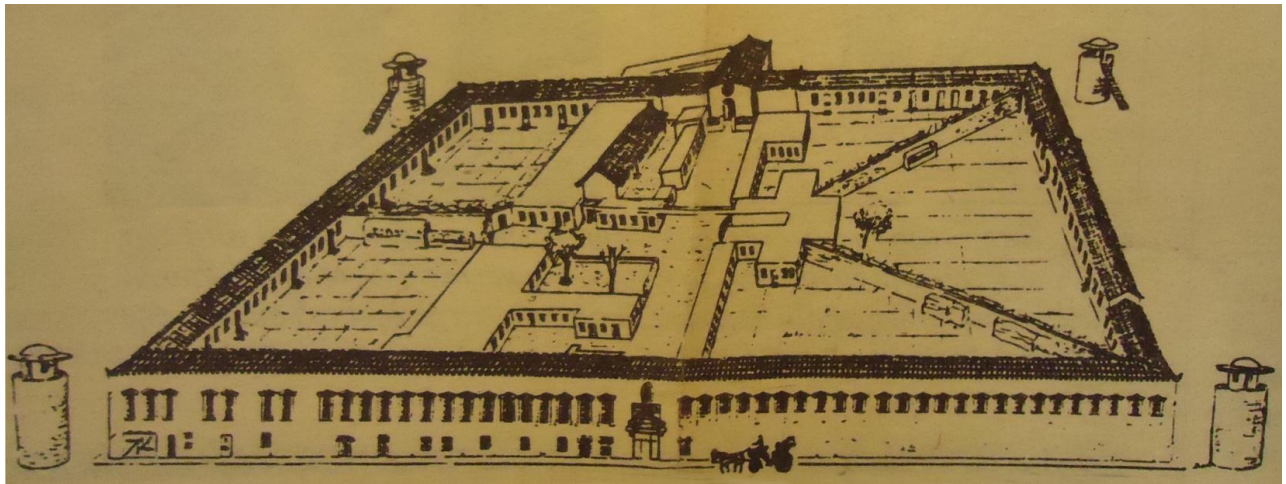
⁴⁹ Πρόκειται για μία πολύ σημαντική μορφή αυτής της περιόδου. Ο Θεόδωρος Βαλλιάνος μεγάλωσε στην Ρωσία και σπούδασε στη στρατιωτική Ακαδημία της Πετροπόλεως, σημειώνοντας μεγάλη επιτυχία στις σπουδές του. Στην συνέχεια κατετάγη στον μηχανικό κλάδο του ρωσικού στρατού, όπου και υπηρέτησε μέχρι το 1821. Τον Απρίλιο του 1822 έρχεται στην Ελλάδα για να λάβει μέρος στον εθνοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων, στον οποίο διέθεσε αξιόλογα χρηματικά ποσά, όπλα και άλλα εφόδια. Μετά την ίδρυση του πρώτου ελληνικού κράτους συνεχίζει να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην Πατρίδα, πλέον ως μηχανικός.

⁵⁰ Ο Δημήτριος Σταυρίδης ήταν απόφοιτος της Αρχιτεκτονικής σχολής του Πολυτεχνείου της Βιέννης.

⁵¹ Στις 2 Μαΐου 1828, η «Γενική Εφημερίς της Ελλάδος» αναγγέλλει την κατασκευή λαμπρής οικοδομής στην Αίγινα, κατά διαταγή της κυβερνήσεως, η οποία πρόκειται να στεγάσει ορφανά και πτωχά παιδιά. Στο δημοσίευμα αυτό αναφέρεται επίσης, ότι το σχολείο παραμένει ατελείωτο και καλούνται όλοι οι κάτοικοι της Αίγινας να συνεισφέρουν ότι μπορούν για την αποπεράτωσή του. Λίγο αργότερα, στα τέλη της άνοιξης και ύστερα από διαταραχές που δημιουργήθηκαν στο εργοτάξιο, ο Βαλλιάνος παραιτείται από την επιστασία του έργου και περιορίζεται μόνο στα «του αρχιτέκτονος χρέη». Την επιστασία του έργου αναλαμβάνει στο εξής

εργοτάξιο και παρακολουθεί από κοντά την πρόοδο του έργου ενώ παράλληλα ενημερώνει τους Eynard και Μουστοξύδη. Στις αρχές του 1829 και ενώ το έργο προχωρούσε προς την ολοκλήρωσή του, οι πολίτες της Αίγινας πρόσφεραν στην Κυβέρνηση την έκταση μπροστά από το Ορφανοτροφείο και έως την θάλασσα. Πρόκειται για μία μεγάλη έκταση περίπου 55 στρεμμάτων η οποία δωρίθηκε για να χρησιμεύει ως κήπος του ιδρύματος⁵³. Η οικοδομή ολοκληρώθηκε στα τέλη του Μαρτίου του 1829 και στις 6 Απριλίου του ίδιου έτους τελέσθηκαν τα επίσημα εγκαίνια του ναού και του οικήματος με μεγάλη λαμπρότητα. Στην τελετή παρευρέθησαν όλες οι αρχές του τόπου, το Πανελλήνιο Σώμα και το Υπουργικό Συμβούλιο, ο Κυβερνήτης με τον αδελφό του Βιάρο Καποδίστρια και τα πρώτα εγκατασταθέντα παιδιά⁵⁴.

Οι αρχές οργάνωσης του Κτηριακού συγκροτήματος του Ορφανοτροφείου είναι απλές και σαφείς. Χαρακτηρίζεται από απλότητα, λιτότητα, ορθοκανονικότητα και αυστηρή συμμετρία, γεγονός που κάνει φανερό τον σχεδιασμό του από στρατιωτικό μηχανικό. Κέντρο του συγκροτήματος είναι μία μεγάλη ορθογώνια αυλή την οποία περιτρέχει ο κτηριακός όγκος. Λόγω της κλίσης του εδάφους της περιοχής ο κτηριακός όγκος στην ΒΑ και ΝΑ πλευρά του είναι ισόγειος ενώ οι δύο άλλες πλευρές του έχουν όροφο και ημιπόγειο. Οι εξωτερικές διαστάσεις του κτηρίου είναι περίπου 140×80μ. ενώ η εσωτερική του αυλή αριθμεί περίπου 58×33μ. Η κεντρική είσοδος του συγκροτήματος βρίσκεται στην μέση της ΝΔ μακριάς πλευράς του ενώ αξονικά απέναντί της, στην βορειοανατολική πλευρά ξεχωρίζει ο μικρός ναός του Σωτήρος της Ελλάδος Θεού. Τα δυο αυτά βασικά σημεία αναφοράς, δηλαδή η κεντρική είσοδος και η εκκλησία με την ασίδα της στο ιερό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι προσδιορίζουν τον κεντρικό άξονα του συγκροτήματος.

24. Αναπαράσταση του Καποδιστριακού Ορφανοτροφείου.

ο μαστρο-Χρήστος Λόξας, ύστερα από αίτηση του Ι.Καποδίστρια. / Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταίρων της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993).

⁵² Στις 8/20 Οκτωβρίου του 1828, ο αρχιερέας της Αίγινας π. Γεράσιμος Ράλλης, εκ μέρους του Κυβερνήτη καταθέτει τον θεμέλιο λίθο του ναού, πάνω στον οποίο ήταν χαραγμένη η εξής επιγραφή: ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ / Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ / ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΩΤΗΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΘΕΟΝ. Παρόντες στην τελετή ήταν οι Αρχιερείς, ο Έκτακτος Επίτροπος των Δυτικών Σποράδων Βιάρος Καποδίστριας, ο επί της οικονομίας Πρόβουλος του Πανελληνίου Σπηλιάδης, ο Στρατηγός Κολοκοτρώνης, ο Διοικητής της Αίγινας Γιαννίτσης, οι Δημογέροντες και όλος ο πληθυσμός του νησιού.

⁵³ Ο Ανδρέας Μουστοξύδης, μετέπειτα γενικός διευθυντής του ιδρύματος αναφέρει στην εφημερίδα Αιγιναία δύο χρόνια αργότερα: «... τα εκτός του οικοδομήματος εσκιάσθησαν με δένδρα' οχετός διά τους αποπάτους υπεσκάφη έως την θάλασσαν' από δε του οικοδομήματος έως εις την θάλασσαν επεριτειχίσθη και επεριταφρεύθη το ήδη γεωργηθέν χωράφιον, διωρισμένον εις κήπον, διά να ενασχολώνται εις αυτόν και να διασκεδάζωσι σωφρόνως οι υπότροφοι». /Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταίρων της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993).

⁵⁴ Πρόκειται για 66 παιδιά, «λείψανα της σκληρας αιχμαλωσίας» στην Αλεξάνδρεια, που εξαγοράστηκαν από τον Κάρολο Α' της Γαλλίας ύστερα από φροντίδα του Ι.Καποδίστρια. Την επόμενη μέρα κατέφθασαν στο Ορφανοτροφείο ακόμα 160 παιδιά που είχαν συγκεντρωθεί στο λιμάνι του Πόρου και στις 30 Μαρτίου άλλα 250 παιδιά από το Ναύπλιο, που βρίσκονταν υπό την επιστασία του ιεροδιακόνου Νεοφύτου Νικητόπουλου.

Τα αρχικά σχέδια του κτηρίου έχουν πιθανόν χαθεί και έτσι σήμερα είναι δυστυχώς δύσκολο να προσδιοριστεί με ακρίβεια η αρχική χρήση του κάθε χώρου. Σύμφωνα, όμως, με μία μεταγενέστερη περιγραφή του ιδρύματος, στο ισόγειο υπήρχαν οι θάλαμοι των υποτρόφων, η βιβλιοθήκη, τα εργαστήρια και αρκετοί βοηθητικοί χώροι. Στο κέντρο της ΝΑ πλευράς του συγκροτήματος ξεχωρίζει ένας χώρος, με ύψος μεγαλύτερο από του υπόλοιπου κτηρίου. Είναι η λεγόμενη «παστάδα»⁵⁵ του αλληλοδιδασκτικού σχολείου. Πρόκειται για μία μεγάλη αίθουσα που προοριζόταν για την διδασκαλία των 500 περίπου υποτρόφων του ιδρύματος. Οι διαστάσεις της είναι 8.5×36μ. και το μεγάλο της ύψος δικαιολογείται εάν υποθέσουμε ότι το δάπεδο της αίθουσας ήταν κεκλιμένο, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου που ίσχυε τότε. Στους ισόγειους χώρους ανήκει και ο ναός του ιδρύματος, που ξεχωρίζει μορφολογικά από το υπόλοιπο κτίσμα. Πρόκειται για μία μικρή μονόκλιτη βασιλική με διαστάσεις 8×10μ. και με ημικυκλική αψίδα στο Ιερό. Δεξιά και αριστερά της εκκλησίας βρίσκονται δύο στοές, οι εξωνάρθηκες του ναού, στις οποίες στεγάστηκε το πρώτο Μουσείο της ελεύθερης Ελλάδας. Στο ημιυπόγειο του συγκροτήματος βρίσκονταν τα μαγειρεία που λειτουργούσαν μαζί με τρεις χώρους εστιατορίου, οι θάλαμοι του υπηρετικού προσωπικού, το πλυσταριό, η ξυλαποθήκη, οι απόπατοι, οι χώροι υγιεινής και άλλοι αποθηκευτικοί χώροι. Οι μεταγενέστερες, όμως, μετατροπές, που έγιναν με την αλλαγή της χρήσης του κτηρίου και κυρίως η λειτουργία του σαν χώρος φυλακής, έχουν αλλοιώσει σημαντικά την αρχική μορφή του.

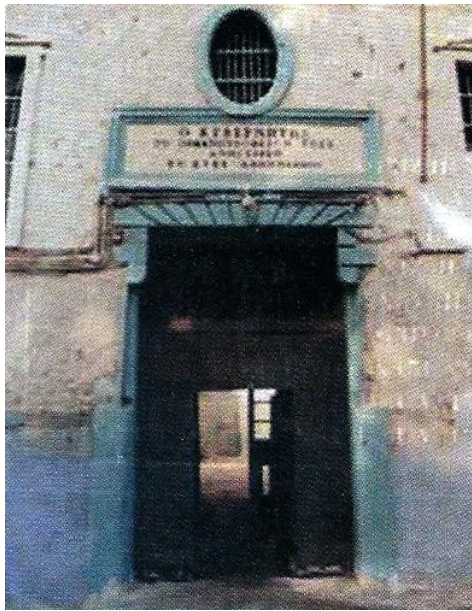
25. Ο ναός του Ορφανοτροφείου.

Η απλότητα και η σαφήνεια που κυριαρχεί στην κάτοψη αποτελεί και βασικό στοιχείο οργάνωσης των όψεων. Οι όψεις είναι λιτές και αυστηρές και ο σχεδιασμός τους βασίζεται πάνω στον κανόνα της συμμετρίας ως προς τον κεντρικό κατακόρυφο άξονά τους. Η πειθαρχία τους, όμως, διασκεδάζεται μερικώς με την μετρημένη χρήση μορφολογικών στοιχείων. Ένα από αυτά είναι η διακοσμητική ταινία που περιτρέχει την ΝΔ και ΒΔ πλευρά του οικοδομήματος και τις διαιρεί σε δύο καθ' ύψος ζώνες, που αντιστοιχούν στους δύο ορόφους του κτηρίου που υπάρχουν στις πλευρές αυτές. Ένα ακόμα στοιχείο είναι η εναλλαγή δύο διαφορετικών τύπων πλαισίων στα παράθυρα. Η εναλλαγή αυτή γίνεται με διαφορετικό ρυθμό σε κάθε όψη, χωρίς όμως να καταστρατηγείται η ισορροπία πλήρων και κενών. Μία παρόμοια αντιμετώπιση θα πρέπει να υπήρχε και στις εσωτερικές όψεις⁵⁶, προς την εσωτερική αυλή. Στην ΝΔ όψη, η οποία κοιτάει προς την θάλασσα, δεσπόζει η κύρια είσοδος του ιδρύματος, πάνω από την οποία έχει τοποθετηθεί η εξής κτητορική επιγραφή:

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ
ΤΟ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟΝ ΤΟΔΕ
ΑΝΗΓΕΙΡΕΝ
ΕΝ ΕΤΕΙ ΧΗΗΗΗΔΔΠΙΙΙ

⁵⁵ Ο όρος αυτός αφορά την αλληλοδιδασκτική αίθουσα του σχολείου.

⁵⁶ Δυστυχώς, όμως, οι μεταγενέστερες μετατροπές και κυρίως η διαίρεσή του κτηρίου σε πτέρυγες κατά την διάρκεια της λειτουργίας του ως φυλακής, δεν μας επιτρέπουν να προσδιορίσουμε με ακρίβεια την αρχική μορφή τους.

26. Η κεντρική πύλη του Ορφανοτροφείου με την κτητορική επιγραφή.

27. Το αριστερό προεξέχον τμήμα της κύριας όψης του Ορφανοτροφείου, όπου διακρίνονται οι δύο μορφολογικοί τύποι παραθύρων.

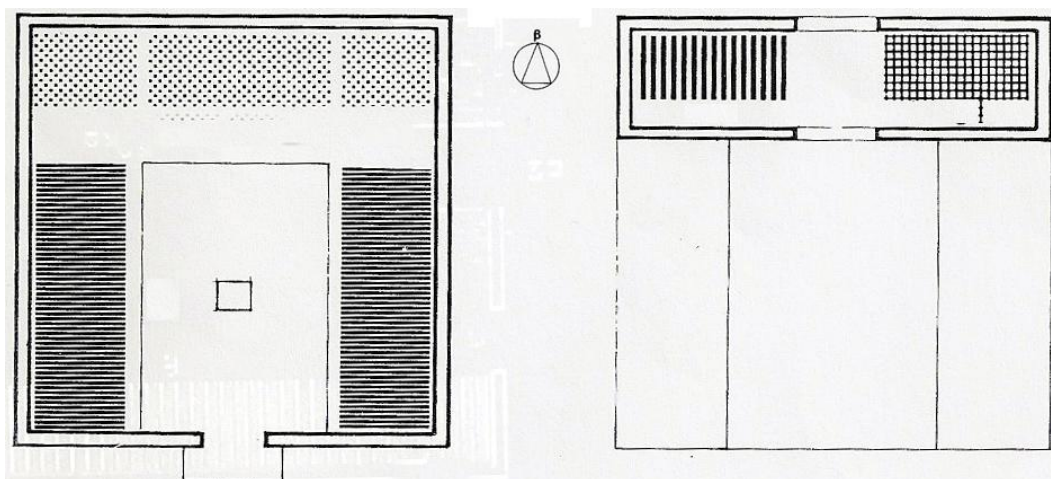
Για την αποπεράτωση του μεγάλου αυτού επιχειρήματος, πλήθος ανθρώπων εργάστηκε με ενθουσιασμό και ζήλο προκειμένου αυτό να τελειωθεί και μάλιστα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. Από αυτούς οι επικεφαλείς ήταν επιστήμονες σπουδασμένοι στο εξωτερικό, συνεργάτες τους ειδικευμένοι τεχνίτες κάθε είδους τέχνης, μαρμαροτεχνίτες, χτίστες, ξυλουργοί κ.ά. ενώ πολύ μεγάλος ήταν και ο αριθμός των ανειδίκευτων εργατών. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι τον Ιούνιο ο αριθμός τους έφτασε να ξεπεράσει τους 2000⁵⁷. Πρόκειται, δηλαδή για ένα τεράστιο εργοτάξιο. Η κατασκευή του κτηρίου είναι ιδιαίτερα επιμελημένη και μαρτυρά ότι εργάστηκαν σε αυτή επιδίξειοι τεχνίτες. Αθηναίοι, Τήνιοι και Καρπάθιοι χτίστες, Αίβαλιώτες σοβατζήδες, γύφτοι πριονάδες, πλήθος από

⁵⁷ Το τεράστιο αυτό εργοτάξιο έδωσε ζωή στο νησί, καθώς εξασφάλισε τροφή στους κατοίκους του, αλλά και σε πολλούς πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στην Αίγινα κατά την διάρκεια του Αγώνα. Για τους περισσότερους ανθρώπους η εργασία αυτή ήταν και ο μοναδικός πόρος ζωής τους. Αναφερόμενοι στον τρόπο πληρωμής τους, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μόνο οι ειδικευμένοι τεχνίτες αμείβονται χρηματικά και οι αμοιβές τους κυμαίνονται από 0,5 έως 20 γρόσια ημερησίως. Αντίθετα οι ανειδίκευτοι εργάτες πληρώνονταν σε «ταΐνια», την καθημερινή δηλαδή διατροφή τους που αντιστοιχούσε σε 2,2 γρόσια. Συνολικά για την ανοικοδόμησή του Ορφανοτροφείου χρειάστηκαν 55.371 γρόσια, δηλαδή 206.148,4 φοίνικες. Το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων αυτών προέρχονταν από συνεισφορές φιλελλήνων και Ελλήνων του εξωτερικού ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό καλύφθηκε από το Εθνικό Ταμείο. Ιδιαίτερα όμως σημαντική ήταν η πρόθυμη βοήθεια του κόσμου, όταν οι περιστάσεις το απαιτούσαν και όταν ο Κυβερνήτης το ζητούσε.

ειδικευμένους και ανειδίκευτους εργάτες εργάστηκαν όλοι μαζί για την οικοδόμηση του Ορφανοτροφείου. Για την ανέγερσή του χρησιμοποιήθηκαν κατεργασμένοι και πολύ καλά λαξευμένοι λίθοι, ανάμεσα στους οποίους παρεμβάλλονται ζώνες με κεραμικά στοιχεία. Στα πλαίσια των παραθύρων και των θυρών χρησιμοποιήθηκε πωρόλιθος από την Καπαριά⁵⁸.

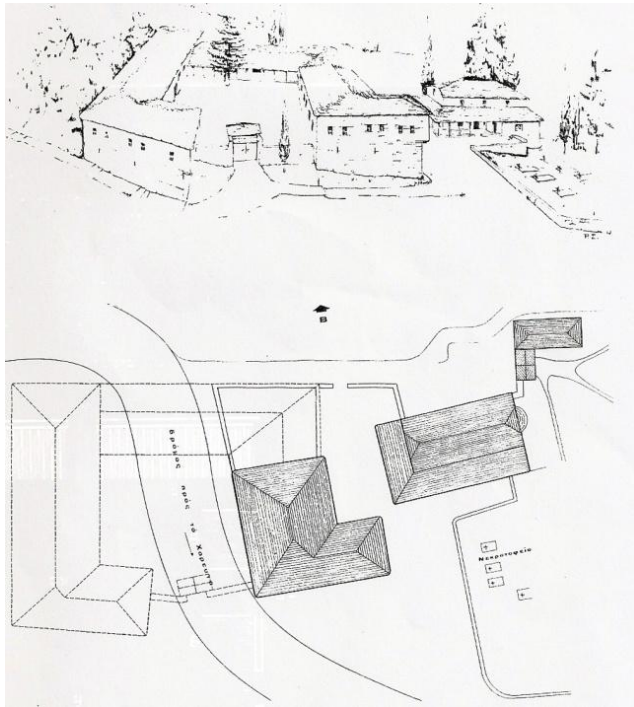
Θα μπορούσαμε να πούμε πως η τυπολογία του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού ιδρύματος θυμίζει αντίστοιχα μεγάλα σχολικά συγκροτήματα του 18^{ου} αιώνα στην Ευρώπη και στην Ανατολή. Αυτή η οργάνωση του χώρου φαίνεται να έχει τις ρίζες της σε μοναστικά πρότυπα. Μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα το σχολικό κτήριο, παρά την σημαντική διάδοση της σχολικής εκπαίδευσης στον ελλαδικό χώρο, δεν παρουσιάζει κάποιο συγκεκριμένο κτηριακό τύπο, αλλά φαίνεται να δανείζεται στοιχεία κυρίως από τα μοναστικά συγκροτήματα. Αυτό είναι αναμενόμενο όταν αναλογιστούμε ότι κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας δημόσια κτήρια δεν υπήρχαν. Επομένως τα μοναστήρια αποτελούσαν το πλησιέστερο υπάρχον οικοδομικό πρότυπο που εξυπηρετούσε τις ανάγκες ενός εκπαιδευτικού συγκροτήματος. Ένας ακόμη παράγοντας που πιθανόν να συνέβαλλε σε αυτό είναι και στενή σχέση που είχε η εκκλησία και κυρίως τα μοναστήρια με την παιδεία των σκλαβωμένων Ελλήνων κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας⁵⁹.

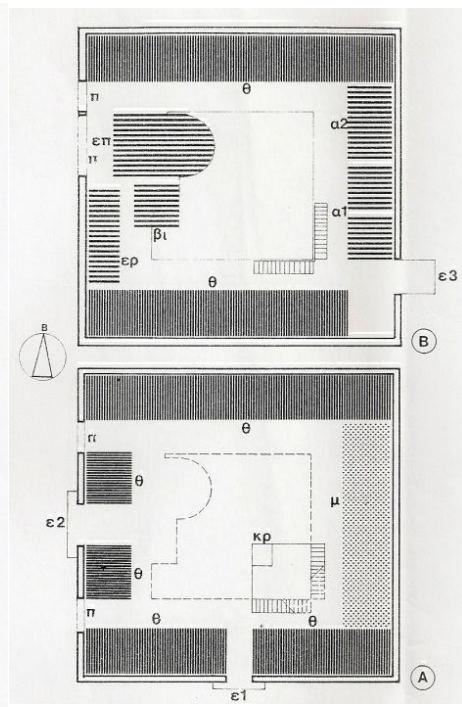
28. Σχηματική κάτοψη της σχολής του Ντεκά στην Αθήνα.

⁵⁸ Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταιρών της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993).

⁵⁹ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχετική αναφορά που κάνει η Ελένη Καλαφάτη στο βιβλίο της: Σε ότι αφορά τη χωροθέτηση, (ενν. των σχολικών κτηρίων) η κατασκευή των νέων οικοδομών επιχειρείται συχνά σε γειτνίαση με μοναστήρια και εκκλησίες. Στις περιπτώσεις όπου η χωροθέτηση του σχολείου δεν είναι συνδεδεμένη με την παρουσία κάποιου θρησκευτικού ιδρύματος, η επιλογή του γηπέδου υπακούει σε μία παραδοσιακή αντίληψη που πηγάζει πιθανόν από τον μοναστικό χαρακτήρα των πρώτων σχολείων: για την εγκατάσταση μίας σχολής προτιμούνται μέρη απομακρυσμένα από τους οικισμούς, πρόσφορα για την ανάπτυξη ενός κλίματος απομόνωσης και περισυλλογής. Η επιρροή του μοναστικού προτύπου στην οργάνωση των εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων διαφαίνεται και στο περιτείχισμα. Ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η σχολή βρίσκεται στο κέντρο του οικισμού όπως π.χ. η σχολή της Δημητσάνας ή η σχολή του Ντεκά στην Αθήνα, η οργάνωση των χώρων είναι τελείως εσωστρεφής και η απομόνωση από τον περίγυρο τελεία. Οι διάφοροι χώροι παρατίθενται γύρω από την αυλή ή κήπο, που διαθέτει παροχή νερού στο κέντρο του (βρύση ή πηγάδι κλπ.). Τα κτίρια αναπτύσσονται συχνά σε δύο ορόφους. Στο ισόγειο βρίσκονται κατά κανόνα τα δωμάτια των οικοτρόφων μαθητών καθώς και οι βοηθητικοί χώροι (κουζίνα, εστιατόριο, αποθήκες κλπ.). Όλοι αυτοί οι χώροι βλέπουν στην κεντρική αυλή/ κήπος κατευθείαν ή μέσω στεγασμένων περιμετρικών διαδρόμων. Στον όροφο, όπου φτάνει κανείς με εξωτερικές σκάλες, βρίσκονται συνήθως η βιβλιοθήκη, οι αίθουσες διδασκαλίας, τα δωμάτια των καθηγητών. Αυτή είναι γενικά η αρχή οργάνωσης για την σχολή της Δημητσάνας, τη σχολή του Ντεκά, το «Ελληνομουσείο» της Ζαγοράς, καθώς και για την σχολή των Κυδωνιών. / Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988.

29. Το ελληνομουσείο της Ζαγοράς.

30. Η σχολή των Κυδωνιών.

Και στις τρεις παραπάνω περιπτώσεις διακρίνεται η οργάνωση των χώρων γύρω από μία εσωτερική αυλή.

Το οικοδομικό συγκρότημα του Ορφανοτροφείου είναι ξεκάθαρο πως φέρει χαρακτηριστικά γνωρίσματα του κλασικισμού που επικρατούσε στην Ευρώπη ήδη από τον 18 αιώνα. Δείγματά του είχε γνωρίσει ο Ι.Καποδίστριας αλλά και ο Βαλλιάνος στην Τσαρική Ρωσία όπου μεγάλωσε και σπούδασε. Συγκεκριμένα «το Ορφανοτροφείο της Αίγινας- ένα από τα μεγαλύτερα, αν όχι το μεγαλύτερο αρχιτεκτονικό έργο της καποδιστριακής περιόδου- αποτελεί ένα λαμπρό δείγμα συνάντησης της ελληνικής αρχιτεκτονικής παράδοσης και ενός πρώιμου κλασικισμού»⁶⁰. Ο ενθουσιασμός και η χαρά των Ελλήνων για την αναγέννηση του Έθνους και την δημιουργία του ελληνικού κράτους έβρισκαν πρόσφορο έδαφος για την έκφρασή τους μέσα από το συγκεκριμένο ρεύμα.

Κάνοντας μία σύντομη αναφορά στον τρόπο λειτουργίας του ιδρύματος φαίνεται ότι το Ορφανοτροφείο της Αίγινας ήταν μία μικρή κοινωνία που αποτελούσαν περίπου 500 ορφανά παιδιά και 50 στελέχη τα οποία αναλάμβαναν εκπαιδευτικές, διοικητικές ή άλλες βοηθητικές υπηρεσίες⁶¹. Το κάθε ένα από τα άτομα αυτά είχε διαφορετικό ιστορικό, βιώματα, εμπειρίες, συνήθειες και παιδεία. Επομένως για την ομαλή λειτουργία του ήταν απαραίτητη η αυστηρή οργάνωση και πειθαρχία⁶².

⁶⁰ Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταίρων της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993).

⁶¹ Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό προσωπικό, αυτό αποτελούταν από έναν αλληλοδιδασκτικό δάσκαλο, δύο δασκάλους της ελληνικής γλώσσας, έναν της αριθμητικής, έναν της γυμναστικής, της Ιεράς Κατήχησης, της ευρωπαϊκής μουσικής και της ζωγραφικής. Στο προσωπικό του Ορφανοτροφείου άνηκε και ένας εφημέριος ιερέας που τελούσε την Θεία Λειτουργία τις Κυριακές και Εορτές και εξομολογούσε τα παιδιά. Άλλες θέσεις ήταν του γραμματέα, του φροντιστή, των αποθηκάρων, των αρτοποιών, των μαγειρών, του υδροφόρου, των τραπεζαριών, του σαρωτή, του φρεαντλή, του θυρωρού, του κηπουρού, του ματιαοφύλακα, των πλυστρών κ.ά. Επίσης μέσα στο Ορφανοτροφείο λειτουργούσε και νοσοκομείο με φαρμακαποθήκη, στο οποίο απασχολούνταν ένας γιατρός, δύο νοσοκόμοι και οκτώ υπηρέτες στην διάθεση των νοσοκόμων.

⁶² Οι μαθητές ήταν διηρημένοι σε λόχους ανά 70 άτομα. Ο κάθε λόχος καταλάμβανε 2 κοιτώνες, δηλαδή 35 άτομα αναπαύονταν στον ίδιο χώρο. Κάθε λόχος είχε για επικεφαλής έναν υπολοχαγό και δύο δεκανείς. Τα αξιώματα αυτά αναλάμβαναν οι μεγαλύτεροι και οι ικανότεροι των μαθητών. Την ευθύνη των παιδιών είχε ένας Γενικός Επιστάτης, τον οποίο βοηθούσαν άλλοι 2 έως 4 επιστάτες ακόμα.

Στον χώρο του ιδρύματος λειτουργούσαν πολλά σχολεία. Εκτός από τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία που τέθηκαν σε εφαρμογή από την αρχή και στα οποία η φοίτηση ήταν υποχρεωτική για όλους, συστάθηκαν αργότερα το Πρότυπο⁶³ και το Κεντρικό⁶⁴ σχολείο. Εκτός από τα παραπάνω σχολεία, στον χώρο του Ορφανοτροφείου λειτουργούσαν παράλληλα και πολλά χειροτεχνεία. Ο Ι.Καποδίστριας ήθελε να προσφέρεται όχι μόνο η γραμματική μόρφωση αλλά και η δυνατότητα εκμάθησης τεχνών, ώστε να μπορούν οι τρόφιμοί του να αποκατασταθούν και επαγγελματικώς⁶⁵. Με ειδικούς δασκάλους λειτουργούσαν μέσα στο ίδρυμα εργαστήρια της τυπογραφικής και της λιθογραφικής τέχνης, της λεπτουργικής, της ωρολογοποιίας, της υποδηματοποιίας, της ραπτικής, της τορνευτικής και της ξυλουργικής, της σιδηρουργικής, των οικοδομών και της βιβλιοδετικής⁶⁶. Επιπλέον άλλες δραστηριότητες που λάμβαναν μέρος στο ίδιο συγκρότημα ήταν αυτές της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος⁶⁷, του τυπογραφείου και Μουσείου⁶⁸.

Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας μετά τον θάνατο του οραματιστή του συρρικνώνει τις δραστηριότητες του και τον Ιούνιο του 1834 κλείνει οριστικά. Στην θέση του εγκαθίσταται για τρία χρόνια η σχολή Ευελπίδων. Το 1841 και για μικρό χρονικό διάστημα εγκαθίσταται στο χώρο του Ορφανοτροφείου το λοιμοκαθακτήριο της Αίγινας. Στην συνέχεια το κτήριο εγκαταλείπεται και μόνο για μερικούς μήνες του χρόνου αποκτά ζωή καθώς οι ευρύχωροι χώροι του νοικιάζονται σε παραθεριστές. Το 1860 χρησιμοποιήθηκε σαν φρενοκομείο και το διάστημα 1866-1869 στέγαζε πρόσφυγες από την Κρήτη. Από το 1880 και για 100 περίπου χρόνια ως το 1984 λειτούργησε σαν φυλακή υψηλής ασφάλειας για πολιτικούς και ποινικούς κατάδικους. Δυστυχώς οι πολλές και οι παράταιρες με τις προδιαγραφές του

⁶³ Το Πρότυπο σχολείο λειτούργησε για πρώτη φορά μέσα στον χώρο του Ορφανοτροφείου τον Ιούνιο του 1829. Αρχικός σκοπός των σχολείων αυτών ήταν να αντικαταστήσουν τα ελληνικά σχολεία που λειτουργούσαν μέχρι τότε σε όλη την ελληνική περιφέρεια και να αποτελέσουν την δεύτερη βαθμίδα της εκπαίδευσης. Στο σχολείο αυτό κατευθύνονταν οι μαθητές με τις καλύτερες επιδόσεις που παρουσίαζαν κλίση στο διδασκαλικό επάγγελμα. Ως σκοπό είχε να τους προετοιμάζει για δασκάλους των αλληλοδιδασκτικών σχολείων μέσα από μία σειρά μαθημάτων τριετούς φοίτησης. Παράλληλα στο σχολείο αυτό λειτουργούσαν και τρίμηνα επιμορφωτικά σεμινάρια για τους παλαιούς δασκάλους, που μετεκπαιδευόνταν στη νέα και ενιαία για όλα τα σχολεία του κράτους, μέθοδο του Sarazin. (Τον Φεβρουάριο του 1830 η επί της Προπαιδείας Επιτροπή, ύστερα από αίτηση του Ι.Καποδίστρια και λεπτομερή μελέτη όλων των διδασκτικών συστημάτων των αναπτυσσόμενων χωρών, αποφάσισε ομόφωνα πως το καταλληλότερο σύστημα για τα ελληνικά δεδομένα, ήταν εκείνο της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου του Γάλλου Καρόλου Sarazin. Το σχετικό εγχειρίδιο μεταφράστηκε πολύ σύντομα και η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε σε όλα τα σχολεία της χώρας. Η εισαγωγή ενιαίου και ομοιόμορφου συστήματος διδασκαλίας στο ελληνικό κράτος, με βάση εκσυγχρονισμένο εκπαιδευτικό βοήθημα, έγινε για πρώτη φορά τότε και υπήρξε πολύ σημαντικό γεγονός της εποχής).

⁶⁴ Λίγους μήνες αργότερα συστάθηκε και Κεντρικό σχολείο, την 1^η Νοεμβρίου 1829 με το υπ' αριθμόν 97 ψήφισμα και το υπ' αριθμόν 98 διατάγματος του Κυβερνήτη. Λειτουργούσε ως ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα και ετοίμαζε τους μαθητές του για δασκάλους των πρότυπων σχολείων της ελληνικής επικράτειας. Συγχρόνως αποτελούσε και διέξοδο των μαθητών που ήθελαν να ακολουθήσουν ανώτατες σπουδές σε άλλους κλάδους που δεν είχαν ακόμα ιδρυθεί στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Όσοι σπουδαστές ήθελαν μπορούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στα ανώτερα ναυτικά, στρατιωτικά και εκκλησιαστικά ιδρύματα του κράτους. Όσοι όμως, ήθελαν να ακολουθήσουν άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως νομική, ιατρική, χημεία, φυσικές επιστήμες κ.ά. κατευθύνονταν για σπουδές στο εξωτερικό, εφόσον η ίδρυση ελληνικού Πανεπιστημίου δεν ήταν ακόμη εφικτή.

⁶⁵ Στα χειροτεχνεία αυτά κατευθύνονταν κυρίως οι μαθητές που δεν είχαν ιδιαίτερες δυνατότητες στα μαθήματα. Με αυτό τον τρόπο ο Κυβερνήτης έλυσε το βιοποριστικό πρόβλημα των νέων και ταυτοχρόνως εκπαίδευε μελλοντικούς τεχνίτες για την χώρα, δεδομένου ότι κατά την τουρκοκρατία ελάχιστα επαγγέλματα ασκούνταν από τους Έλληνες.

⁶⁶ Όσα παιδιά επιθυμούσαν μπορούσαν να διδαχθούν και άλλες τέχνες που δεν λειτουργούσαν μέσα στο Ορφανοτροφείο, όπως χρυσοχοϊκή, φαρμακοποιία κ.ά. κοντά σε τεχνίτες έξω από το Ορφανοτροφείο. Σε κάθε νέο που τελείωνε την εκπαίδευσή του δίδονταν δωρεάν τα απαραίτητα εργαλεία της τέχνης και ένα μικρό χρηματικό ποσό σαν βοήθημα στο καινούργιο του ξεκίνημα. Παρατηρούμε την πατρική αγάπη και φροντίδα του Ι.Καποδίστρια για τα παιδιά, η οποία έφθανε μέχρι πλήρους αποκαταστάσεως τους εντός της κοινωνίας.

⁶⁷ Σε ξεχωριστή αίθουσα λειτουργούσε η Βιβλιοθήκη του ιδρύματος, που είχε δημιουργηθεί κυρίως από δωρεές πολλών Ελλήνων του εξωτερικού, δωρεές από την αυλή της Ρωσίας, από την Βιβλιογραφική εταιρεία της Γενεύης και άλλων. Εκτός από τα βιβλία, στον ίδιο χώρο, φυλάσσονταν και ευρήματα από ανασκαφές της Αίγινας όπως αγγεία, ειδώλια, λυχνάρια, πήλινα σκεύη και μία μικρή συλλογή νομισμάτων. Σε ξεχωριστό χώρο φυλάσσονταν επίσης τα πολλαπλά αντίτυπα των εκδόσεων του τυπογραφείου, που λειτουργούσε μέσα στο Ορφανοτροφείο και κάλυπτε τις ανάγκες του.

⁶⁸ Μία επιπλέον πολύ σημαντική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε στο δημόσιο αυτό ίδρυμα, ήταν και η λειτουργία του Μουσείου. Προσωρινά το Μουσείο του Ορφανοτροφείου, στεγάζονταν στις δύο στοές δεξιά και αριστερά του ναού. Σε αυτό το χώρο, τοποθετήθηκαν διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα που προέκυψαν κυρίως κατά την εκσκαφή των θεμελίων του Ορφανοτροφείου και του λοιμοκαθακτηρίου της Κολώνας. Τέτοια ήταν επιγραφές, αγάλματα και μέλη αγαλμάτων, ανάγλυφα αγγεία κ.ά.

32. Φωτογραφίες των όψεων του συγκροτήματος.

33. Λεπτομέρεια παραθύρου.

34. Φωτογραφίες του κτηρίου μέσα από την αυλή.

Η ανώτερη βαθμίδα της εκπαίδευσης- το Κεντρικό Σχολείο όπως ονομάστηκε- ιδρύθηκε την 1^η Νοεμβρίου 1829 με το υπ' αριθμόν 97 ψήφισμα και το υπ' αριθμόν 98 διάταγμα του Κυβερνήτη⁶⁹. Αποτελούσε ανώτερη εκπαιδευτική βαθμίδα και ως σκοπό είχε να προετοιμάζει τους δασκάλους των Πρότυπων σχολείων και παράλληλα να αποτελεί διέξοδο των μαθητών που ήθελαν να ακολουθήσουν ανώτατες σπουδές σε άλλους κλάδους⁷⁰.

Αρχικά το σχολείο αυτό στεγάστηκε σε μία πτέρυγα του κτηρίου του Ορφανοτροφείου της Αίγινας και τα μαθήματα ξεκίνησαν στις αρχές του νέου έτους. Η υπεράριθμη, όμως, συρροή των παιδιών που ήθελαν να παρακολουθήσουν, έκανε τον διατιθέμενο χώρο τελείως ανεπαρκή, μόλις δύο μήνες μετά την έναρξη των μαθημάτων⁷¹. Ο Α.Μουστοξύδης πρότεινε κάποιες προσωρινές λύσεις στον Ι.Καποδίστρια, εντούτοις όμως στις 14 Μαΐου του 1830⁷² συντάσσει μία νέα αναφορά προς την Κυβέρνηση στην οποία κάνει λόγο για το καινούριο και μόνιμο κτήριο του Κεντρικού. Συγκεκριμένα θίγει το ζήτημα το οικοπέδου επί του οποίου θα ανοικοδομούταν το νέο κτήριο. Το οικοπέδο αυτό ήταν μέρος ιδιοκτήτου γης της εκκλησίας της Παναγίας και η Κοινότητα της Αίγινας ήταν πρόθυμη να το δωρίσει στην Κυβέρνηση προκειμένου να συνεισφέρει στο έργο της παιδείας⁷³. Ο Ι.Καποδίστριας δέχτηκε με ευγνωμοσύνη την προσφορά, η εντολή δόθηκε στους αρχιτέκτονες και το έργο ξεκίνησε⁷⁴.

35. Ο μητροπολιτικός Ναός της Αίγινας, στον οποίο σώζεται και το στασίδι του Ι.Καποδίστρια.

Την χρηματοδότηση για την κατασκευή του σχολείου ανέλαβε ο μεγάλος φιλέλληνας και φίλος του Ι.Καποδίστρια Eynard⁷⁵ προς τιμήν του οποίου ονομάστηκε Εϋνάρδειο.

⁶⁹ Ως τόπος ιδρύσεως του ορίστηκε η Αίγινα, η οποία αποτελούσε την έδρα των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων της Κυβέρνησης ενώ έφορός του διορίστηκε ο Ανδρέας Μουστοξύδης.

⁷⁰ Όσοι σπουδαστές ήθελαν μπορούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στα ανώτερα ναυτικά, στρατιωτικά και εκκλησιαστικά ιδρύματα του κράτους. Όσοι όμως, ήθελαν να ακολουθήσουν άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως νομική, ιατρική, χημεία, φυσικές επιστήμες κ.ά. κατευθύνονταν για σπουδές στο εξωτερικό, εφόσον η ίδρυση ελληνικού Πανεπιστημίου δεν ήταν ακόμη εφικτή.

⁷¹ Σαν προσωρινή λύση ο Α.Μουστοξύδης προτείνει στον Ι.Καποδίστρια, την ανοικοδόμηση δύο μεγάλων αιθουσών διδασκαλίας απέναντι από τον χώρο που στεγάζονταν το Κεντρικό. Οι αίθουσες αυτές θα κτίζονταν σύμφωνα με τους κανόνες των σχολείων της αλληλοδιδασκτικής και μετά από την εγκατάσταση του Κεντρικού σχολείου στον δικό του μόνιμο χώρο, θα χρησιμοποιούνταν από τα υπόλοιπα σχολεία. Ο Ι.Καποδίστριας ενέκρινε την ανέγερση τους καθώς και την απαιτούμενη ανάγκη των 400 δίστηλων. / Κούκου Ελένη Ε.,Ο Καποδίστριας και η Παιδεία 1827-1832- Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινας, Αθήνα 1972.

⁷² Κούκου Ελένη Ε.,Ο Καποδίστριας και η Παιδεία 1827-1832- Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινας, Αθήνα 1972.

⁷³ Οι υπεύθυνοι της Κοινότητας με έγγραφό τους στις 15 Μαΐου παρακαλούν την Κυβέρνηση να δεχτεί την προσφορά τους. Η δωρεά έγινε δεκτή και σαν μία μικρή ανταπόδοση ο Ι.Καποδίστριας διέγραψε ένα χρέος της εκκλησίας προς το εθνικό ταμείο, μεγέθους 320 φονίκων.

⁷⁴ Ο Μουστοξύδης δίνει λεπτομερείς οδηγίες για τον τρόπο οικοδομής και προμήθειας των υλικών και αναφέρει ότι η δαπάνη για την οικοδόμηση του κτηρίου θα υπερέβαινε «τα χίλια τάλληρα».

⁷⁵ Μεγάλος Γαλλο-ελβετός φιλέλληνας και προσωπικός φίλος του Ι.Καποδίστρια, που πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες τόσο κατά την διάρκεια της Επανάστασης, όσο και μετά (1775-1863).

36. Ο μεγάλος φιλέλληνας Eynard.

Αρχιτέκτονες αυτή την φορά ορίστηκαν ο Σταμάτης Κλεάνθης και ο Schaubert⁷⁶ ενώ την ευθύνη της ανέγερσης ανέλαβε ο Α. Λουκόπουλος. Τα σχέδια εγκρίθηκαν από την Κυβέρνηση και στις 13 Μαΐου 1830 υπογράφηκε το συμφωνητικό της οικοδομής⁷⁷. Οι εργασίες ξεκίνησαν στις 19 Μαΐου ενώ η ημερομηνία παράδοσής του υπολογίστηκε περίπου στα τέλη του Ιουλίου. Ολόκληρη δηλαδή η οικοδομή θα ολοκληρωνόταν μέσα σε δυόμιση περίπου μήνες! Ακολούθως με το συμφωνητικό η κατασκευή ολοκληρώθηκε περί τα μέσα του καλοκαιριού και τα μαθήματα στο νεόδμητο κτήριο ξεκίνησαν με την αρχή του νέου σχολικού έτους.

37. Σταμάτης Κλεάνθης (1802-1862).

Το έργο αυτό, το οποίο είναι το πρώτο έργο των Σταμάτη Κλεάνθη και Schaubert στην Ελλάδα, αποτελεί το πρώτο χαρακτηριστικό δείγμα του νεοκλασικού ρυθμού στο ελεύθερο κράτος. Πρόκειται για ένα επίμηκες ορθογώνιο κτήριο, απλής και λιτής αρχιτεκτονικής, χτισμένο σύμφωνα με τους κανόνες του δωρικού ρυθμού. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι

⁷⁶ Ο Σταμάτης Κλεάνθης γεννήθηκε το 1802 στην Βελδενδέ της Μακεδονίας κοντά στη Σερβία. Εκεί έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Την εκπαίδευσή του, όμως, την συνέχισε στο Βουκουρέστι στην μεγάλη σχολή του Νεόφυτου Δούκα. Τον Φεβρουάριο του 1821 αφήνοντας το σχολείο, κατατάσσεται στον Ιερό Λόχο του Αλέξανδρου Υψηλάντη και παίρνει μέρος στον πόλεμο. Στην μάχη του Δραγατσάνιου πιάνεται αιχμάλωτος. Καταφέρνει, όμως, να δραπετεύσει και καταφεύγει στην Βιέννη και ύστερα στο Βερολίνο, όπου σπουδάζει αρχιτεκτονική κοντά στον μεγαλύτερο αρχιτέκτονα της εποχής εκείνης, Φρειδερίκο Σίνκελ. Οι επιδόσεις του ήταν θαυμαστές και ενώ στην Γερμανία τον ανέμενε μία λαμπρή σταδιοδρομία, ο Σταμάτης Κλεάνθης μόλις παίρνει τον δίπλωμά του κατεβαίνει στην Ελλάδα για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην Πατρίδα. Φεύγοντας, παίρνει μαζί του και έναν Πρώσο φίλο του, τον Schaubert. Οι δύο νέοι παρουσιάζονται στο Ι.Καποδίστρια και ζητούν να προσφέρουν αφύλοκερδώς τις υπηρεσίες τους. Ο Ι.Καποδίστρια τους ακούει με συγκίνηση και γνωρίζοντας ότι δεν θα μπορούσαν να επιβιώσουν με ιδιωτικές δουλειές στην φτωχή Ελλάδα, τους διορίζει αρχιτέκτονες της Κυβέρνησης, με ένα μικρό μισθό. Ως καθήκοντα είχαν να διδάσκουν τα τεχνικά μαθήματα στο Ορφανοτροφείο, να συλλέγουν αρχαιότητες που ήταν διάσπαρτες παντού και να τις τοποθετούν στο Μουσείο και να πηγαίνουν παντού, σε όποιο μέρος το κράτος κατασκεύαζε δημόσια καταστήματα ή ανασκεύαζε ήδη υπάρχοντα κτίσματα.

⁷⁷ Κούκου Ελένη Ε., Ο Καποδίστριας και η Παιδεία 1827-1832- Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινας, Αθήνα 1972.

ότι διέπεται από αυστηρή συμμετρία. Κατά μήκος της μίας του μεγάλης πλευράς, εκείνης με τον βόρειο προσανατολισμό που στρέφεται προς την μεριά της εκκλησίας, υπάρχει μία στοά από την οποία γίνεται και η είσοδος στο εσωτερικό. Το κτήριο είναι λιθόκτιστο, επιχρισμένο και στεγάζεται με δίριχτη στέγη που καταλήγει σε αετώματα στις δύο στενές πλευρές. Πάνω στην μετόπη του αετώματος υπήρχε τοποθετημένη πλάκα με την εξής επιγραφή: « Ο Κυβερνήτης τη των Ελλήνων νεολαία ενείματο»⁷⁸. Το εσωτερικό του χωρίζονταν σε δύο αίθουσες διδασκαλίας, η μεγαλύτερη από τις οποίες είχε χωρητικότητα 200 σπουδαστών⁷⁹.

Το κτήριο αυτό την περίοδο 1926-1981 στέγασε το Αρχαιολογικό Μουσείο του νησιού, στην συνέχεια όμως εγκαταλείφθηκε και μέχρι τις μέρες μας παραμένει κλειστό. Σήμερα ανήκει στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και γίνονται προσπάθειες για να μεταστεγασθεί εκεί η Δημόσια Καποδιστριακή Βιβλιοθήκη της Αίγινας.

Σύμφωνα με την κ. Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη το πρώτο αυτό «γυμνάσιο» της ελεύθερης Ελλάδας, απλό και απέριττο, ενταγμένο μέσα σε ένα πνεύμα οικονομίας, επηρέασε φανερά τα μεταγενέστερα σχολικά κτήρια⁸⁰.

38. Η πρόσοψη του κτηρίου.

39. Το κεντρικό σχολείο της Αίγινας-Ευνάρδειο- όπως φαίνεται από το προστώο της Μητρόπολης.

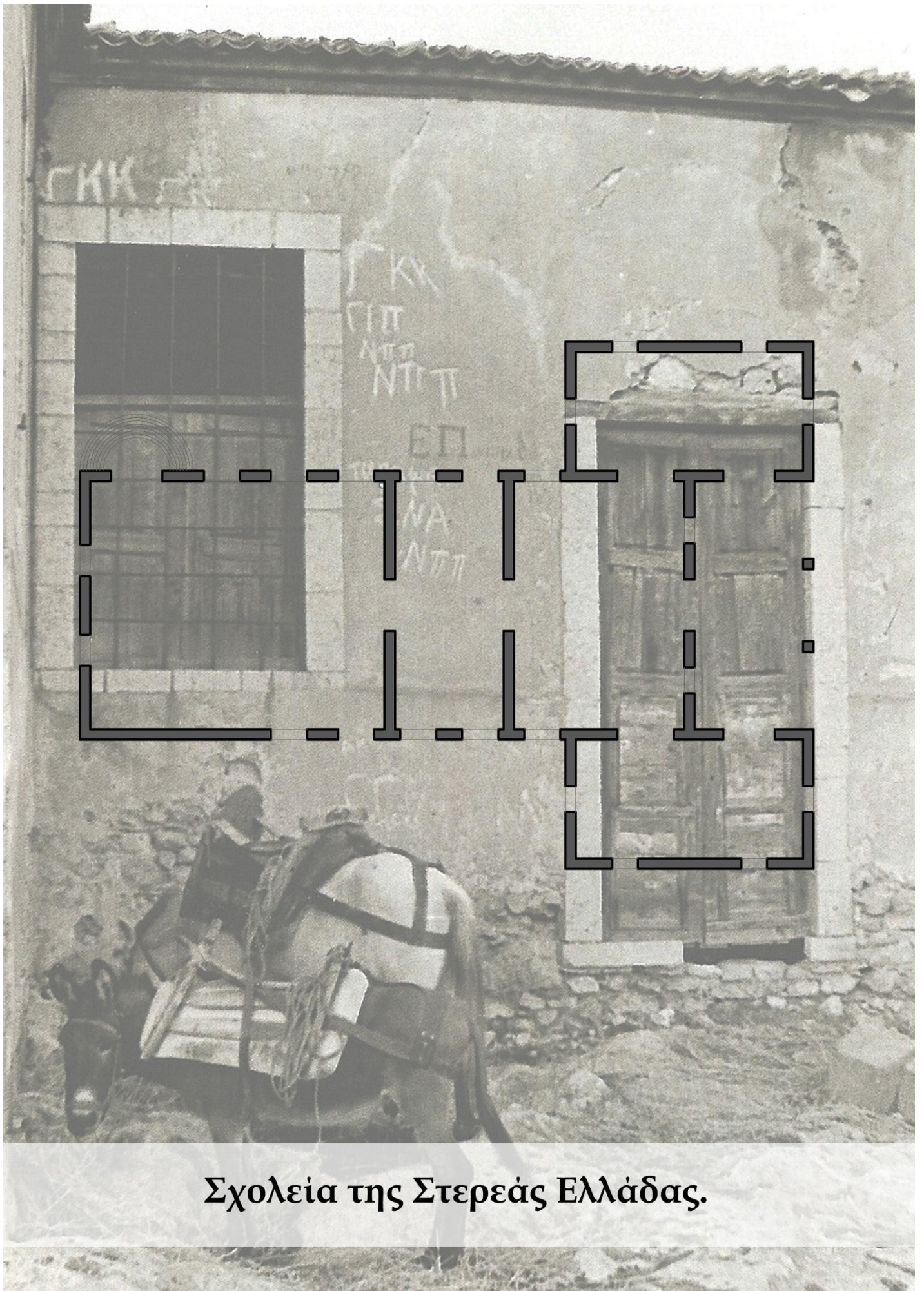
⁷⁸ Κούκου Ελένη Ε., Ο Καποδίστριας και η Παιδεία 1827-1832- Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινας, Αθήνα 1972.

⁷⁹ Στον έφορό του Ανδρέα Μουστοξύδη οφείλουμε μία σύντομη περιγραφή του: «Διά συνδρομης του κυρίου Ευνάργου εκτίσθη το νέον οικοδόμημα απλής δωρικής αρχιτεκτονικής, του οποίου τό πρόσωπον σχηματίζεται από μίαν στοάν, αι δε πλευραί στολίζονται μέ αετώματα. Εις τούς τοίχους διαπρέπουσιν αι προτομαί των αρχαίων ποιητών, ρητόρων, ιστορικών, φιλοσόφων, διά να έχωσιν οι νέοι πρό οφθαλμών τάς σωματικές εικόνας των ανδρών εκείνων, των οποίων η ψυχή πνέει αθάνατος εις τα παρ' ημών θαυμαζόμενα πονήματά των». Κούκου Ελένη Ε., Ο Καποδίστριας και η Παιδεία 1827-1832- Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινας, Αθήνα 1972.

⁸⁰ Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Τα διδασκτήρια της μέσης εκπαίδευσης (1828-1930), Μνημοσύνης θρέμματα, Αφιέρωμα στη μνήμη του Αντώνη Μωραΐτη, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1993.

40. Φωτογραφίες του κτηρίου.

Σχολεία της Στερεάς Ελλάδας.

VIII. Σχολεία της Στερεάς Ελλάδας.

Σύμφωνα με την κ. Μάρω Καρδαμίτση Αδάμη στην Στερεά Ελλάδα χτίστηκαν την περίοδο που μελετάμε 10 σχολεία. Στο Γαλαξίδι, στην Άμφισσα (Σάλωνα), στα Μέγαρα, στην Αράχοβα, στο Λιδωρίκι, στην Λειβαδιά, στον Τολοφώνα (Βιτρινίτσα), στην Αταλάντη (Ταλανδία), στην Θήβα και στην Σαλαμίνα. Από αυτά σήμερα υπάρχουν δύο ένα στην Σαλαμίνα και ένα στο Γαλαξίδι ενώ σώζονται κάποιες πληροφορίες για αυτό των Μεγάρων. Για τα υπόλοιπα δεν κατάφερα να βρω κάποια άλλη πληροφορία.

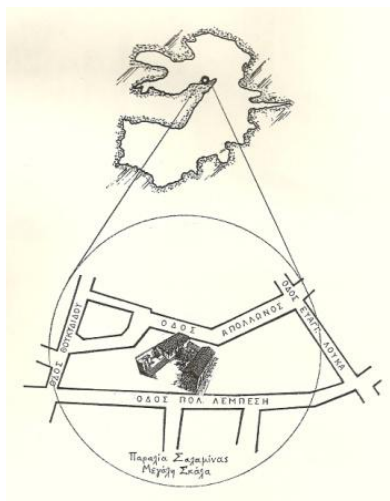
Κατάλογος Σχολείων					
Αριθμός Σχολείων	Μέτρος πηχών			Ονομασία των θέσεων	Παρατηρήσεις
	Μάκρος	Πλάτος	Ύψος		
1	36	14	6 1/2	Εις Γαλαξίδιον	Ελλην. και αλληλοδ.
2	36	14	6 1/2	Εις Σάλωνα	το αυτό, το αυτό
3	36	14	6 1/2	Εις Μέγαρα	το αυτό, το αυτό
4	32	12 1/2	6 1/2	Εις Ράχοβαν	το αυτό, το αυτό
5	32	12 1/2	6 1/2	Εις Λιδωρίκι	το αυτό, το αυτό
6	36	14	6 1/2	Εις Λεβαδεϊαν	το αυτό, το αυτό
7	24	12	6	Εις Βιτρινίτσας	αλληλοδιδασκτικόν
8	24	12	6	Εις Ταλανδίας	το αυτό
9	24	12	6	Εις Θήβαν	το αυτό
10	24	12	5	Εις Σαλαμίνα	το αυτό

Ο κατάλογος των δέκα πρώτων σχολείων της Στερεάς Ελλάδας που κατασκευάστηκαν επί Ι.Καποδίστρια.

Πηγή: Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010

Το Καποδιστριακό σχολείο της Σαλαμίνας.

Το μοναδικό από τα σχολεία της Στερεάς που σώζεται μέχρι σήμερα και διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση είναι αυτό της Σαλαμίνας, το σημερινό Αρχαιολογικό Μουσείο του νησιού. Πρόκειται για ένα ορθογώνιο κτίσμα, που χτίστηκε για να χρησιμεύσει ως αλληλοδιδασκτικό σχολείο και φέρει τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου τύπου.

41. Η θέση του σχολικού κτιρίου στην πόλη της Σαλαμίνας.

Το κτήριο αυτό προϋπήρχε της άφιξης του Ι.Καποδίστρια στην Ελλάδα και κατά πάσα πιθανότητα ξεκίνησε να κτίζεται το 1826⁸¹. Παρέμεινε, όμως ατελές αποτελούμενο από «τέσσερις ξηρούς τοίχους»⁸². Στα Καποδιστριακά χρόνια εντάχθηκε στα νέα πλαίσια της εκπαιδευτικής πολιτικής του κράτους αξιοποιούμενο, τελειοποιήθηκε, εξοπλίστηκε και επανδρώθηκε. Γι' αυτό το λόγο φέρει την ονομασία Καποδιστριακό. Σε επιστολή του «Έκτακτου Επίτροπου Ανατολικής Ελλάδος», Κ. Μεταξά στις 13 Φεβρουαρίου 1830 προς τον Ι.Καποδίστρια, αναφέρεται ότι για μπορέσει να λειτουργήσει το κτήριο αυτό σαν σχολείο χρειάζονταν επισκευές και τελειοποιήσεις, καθώς και μία κατοικία για τον δάσκαλο⁸³. Οι εργασίες πραγματοποιήθηκαν και η αλληλοδιδασκτική σχολή της Σαλαμίνας ξεκίνησε την λειτουργία της στα μέσα του Απριλίου με 117 μαθητές⁸⁴.

42. Φωτογραφία στην αυλή του σχολείου αρχές του 1900.

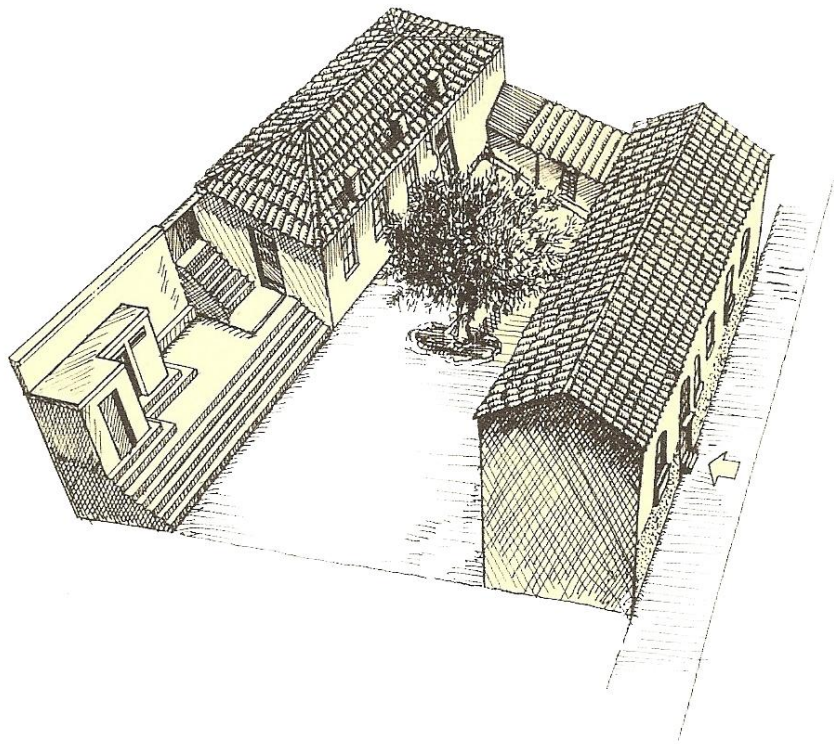
⁸¹ Σύμφωνα με την «Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος», φυλ. 44 του 1830, η συγκέντρωση των χρημάτων για το σχολείο πραγματοποιήθηκε τέσσερα χρόνια πριν από την συγκεκριμένη δημοσίευσή, δηλαδή το 1826. Τα ποσά αυτά συγκεντρώνονταν από την περιφορά δίσκων στις εκκλησίες της Σαλαμίνας και από κληροδοτήματά που διάφοροι πολίτες είχαν αφιερώσει σε αυτές, από τα εισοδήματα μίας Μονής του νησιού, της Ι. Μ. Φανερωμένης καθώς από την διεξαγωγή εράνων μεταξύ των κατοίκων της Σαλαμίνας. Σύμφωνα με το βιβλίο της Ελένης Τούτση- Δρίβα σώζεται κατάλογος με τα ονόματα όλων των πολιτών του νησιού που συνεισέφεραν οικονομικά στην κατασκευή του κτηρίου δημοσιευμένος στην «Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος», φυλ. 44 του 1830./ Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010.

⁸² Σώζεται στα ΓΑΚ μία επιστολή του τοπικού δημογέροντα Αντωνίου Μπιρμπίλη στις 16-12-1829 στην οποία αναφέρεται ότι το σχολείο λειτουργούσε, σε κτήριο που αποτελούταν από τέσσερις ξηρούς τοίχους. Σώζεται επίσης στα ΓΑΚ ένα ακόμη έγγραφο που είναι περισσότερο κατατοπιστικό για την κατάσταση του κτηρίου στα Καποδιστριακά χρόνια. Πρόκειται για μία αναφορά την οποία αποστέλλει ο «Έκτακτος Επίτροπος Ανατολικής Ελλάδος», Κ. Μεταξά στις 13 Φεβρουαρίου 1830 προς τον Ι.Καποδίστρια. Σύμφωνα με αυτή ο Κ. Μεταξάς βρήκε στο νησί της Σαλαμίνας «εν κατάσταση ατελές αλληλοδιδασκτικής σχολής», στο οποίο αντί για μαθητές βρήκε να στεγάζονται τα άλογα του υπάρχου Χατζηχρήστου. Αναφέρει ότι για μπορέσει να λειτουργήσει το κτήριο αυτό σαν σχολείο χρειάζονταν επισκευές και τελειοποιήσεις, καθώς και μία κατοικία για τον δάσκαλο. Σαν προϋπολογισμό αναφέρει το ποσό των 23.000 γροσιών. / Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010.

⁸³ Σαν προϋπολογισμό αναφέρει το ποσό των 23.000 γροσιών. Το ποσό αυτό τελικά δεν συγκεντρώθηκε. Τα μόνα χρήματα που στάθηκε δυνατό να συγκεντρωθούν ήταν όσα είχαν την στιγμή εκείνη στην διάθεσή τους οι επίτροποι των εκκλησιών. Από τους κατοίκους του νησιού μαζεύτηκε ένα ποσό αρκετά ικανοποιητικό –περίπου 1.000 γρόσια, με τα οποία η επιτροπή που συστάθηκε πραγματοποίησε τις αναγκαίες επισκευές σε παράθυρα, σκαμνιά και σε ό,τι άλλο χρειαζόταν. Η Κυβέρνηση πρόσφερε άλλα 1.000 γρόσια με τα οποία θα καλύπτονταν οι ανάγκες του εξοπλισμού του σχολείου, όπως αβάκια, ημικύκλια κ.ά. Με μία ακόμη επιστολή του, ο Κ. Μεταξάς προς τον Α. Μουσοξύδη πέτυχε να σταλεί δάσκαλος στο σχολείο, ο Κύπριος Λουκάς Θεοχαρίδης, καθώς και σχέδιο για την εσωτερική τελειοποίησή του. Το σχέδιο αυτό δεν υπάρχει. / Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010.

⁸⁴ Αναφορά του νεοδιορισμένου δασκάλου προς την Γραμματεία Δημοσίου Εκπαιδευσεως στις 24 Απριλίου 1830. Η σχολή ήταν έτοιμη να λειτουργήσει στα μέσα του Φεβρουαρίου του 1830, τελικά όμως επίσημα ξεκινά η λειτουργία της στα μέσα του Απριλίου. Τις οικοδομικές ελλείψεις αλλά και τις ελλείψεις υλικού που εξακολουθούσαν να είναι πολλές, ανέλαβε να διορθώσει ο τοποτηρητής του νησιού. Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010.

Το εν λόγω σχολείο είναι το πρώτο από τα 10 σχολεία που χτίστηκαν στην Στερεά Ελλάδα την περίοδο 1828-1831⁸⁵. Ο αρχιτέκτονας του δεν είναι γνωστός. Πιθανότατα όμως την επισκευή και τελειοποίησή του να ανέλαβε ο Ανδρέας Γάσπαρης Κάλανδρος, ο οποίος σχεδίασε και τα υπόλοιπα 9 σχολεία της Στερεάς.

43. Προοπτική απεικόνιση από τον γραφίστα Θανάση Κ. Παπακωνσταντίνου, σχέδιο 1998, όπου φαίνεται κάτω η μεγάλη αίθουσα του Καποδιστριακού αλληλοδιδασκτικού. Τα υπόλοιπα κτίσματα είναι μεταγενέστερες προσθήκες.

Πρόκειται για ένα ορθογώνιο, λιθόκτιστο κτήριο, χωρητικότητας 300 παιδιών σύμφωνα με τους κανόνες της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου. Οι διαστάσεις του είναι (σύμφωνα με την αποτύπωση του 2010): Μήκος εξωτερικό: 22,86μ./Μήκος εσωτερικό: 21,15 μ./Πλάτος εσωτερικό: 7,80 μ./Ύψος: 4,20 μ./Πάχος τοίχων (Βόρεια –νότια) : 0,90 μ. Το μήκος της αίθουσας το 2010 διαφέρει από αυτό που καταγράφεται στον πίνακα των σχολείων της Στερεάς και είναι κατά τέσσερα μέτρα μεγαλύτερο. (δηλ. Μάκρος : 24 πήχεις δηλ. 18μ)⁸⁶. Κατά πάσα πιθανότητα σε μεταγενέστερα χρόνια προστέθηκε ένας ακόμη χώρος, το δωμάτιο του δασκάλου που ενσωματώθηκε στον συνολικό όγκο του κτηρίου. Η κεντρική είσοδος στο κτήριο γίνεται κατευθείαν από τον δρόμο (όχι διαμέσου της αυλής) ενώ το δάπεδο του σχολείου βρίσκεται σε στάθμη υπερυψωμένη από αυτή του εδάφους.

Τα ανοίγματα βρίσκονται στις δύο μακριές πλευρές του κτηρίου, σύμφωνα με τους κανόνες του Οδηγού και είναι οκτώ παράθυρα και δύο θύρες, αντικριστά τοποθετημένα. Στην αποτύπωση του 2003⁸⁷ υπήρχε ακόμα ένα παράθυρο στην πρόσοψη, το οποίο κατά την ανακαίνιση του κτηρίου σφραγίστηκε ενώ στην εσωτερική πλευρά προς την αυλή υπήρχαν 3 θύρες και δύο παράθυρα.

Η περιοχή στην οποία χτίστηκε απέχει περίπου 10 λεπτά από το κέντρο της πόλης και σήμερα είναι πυκνοκατοικημένη. Τότε όμως η τοποθεσία εκείνη πρέπει να άνηκε στα όρια της πόλης αν λάβουμε υπόψη μας ότι 200μ. πιο πέρα βρισκόταν το νεκροταφείο της Σαλαμίνας.

⁸⁵ Καρδαμίτση-Αδάμη Μ., Για το Καποδιστριακό σχολείο Σαλαμίνας, Καθημερινή, Τετάρτη 31 Οκτωβρίου 2001, σελ. 12.

⁸⁶ 1 αρχιτεκτονικός πήχυς=75 εκατοστά

⁸⁷ Αποτύπωση του 2003 από τον αρχιτέκτονα Ιωσήφ Λαχανίδη.

Σήμερα το σχολείο αυτό παρουσιάζει την εικόνα ενός οργανωμένου εσωστρεφώς συγκροτήματος γύρω από μία εσωτερική αυλή. Την περίοδο, όμως που χτίστηκε η εικόνα του ήταν πολύ διαφορετική. Σε μεταγενέστερο έγγραφο της Οθωνικής περιόδου⁸⁸ περιγράφεται σαν ένα σχολείο αρκετά ευρύχωρο και μεγάλο που βρίσκεται σε πολύ καλή θέση, στο δυτικό άκρο της κωμόπολης και πολύ κοντά στην θάλασσα. Αναφέρεται ότι διαθέτει μεγάλο αύλειο χώρο, μέσα στο οποίο υπήρχε ένα ακόμη δωμάτιο και μία στέρνα⁸⁹. Το δωμάτιο αυτό πρέπει να ήταν η κατοικία του δασκάλου ενώ δεν γίνεται καθόλου αναφορά σε αποχωρητήρια.

Στο βιβλίο της κ. Ελένης Τούτση- Δρίβα αναφέρεται πως το σχολείο στεγαζόταν με κεραμοσκεπή που στηριζόταν σε καλοδοιλεμένες βενετικές σανίδες, ενώ το πάτωμά του σύμφωνα με τις προδιαγραφές της εποχής πρέπει να ήταν φτιαγμένο πέτρα, ασβέστη και κεραμίδια.

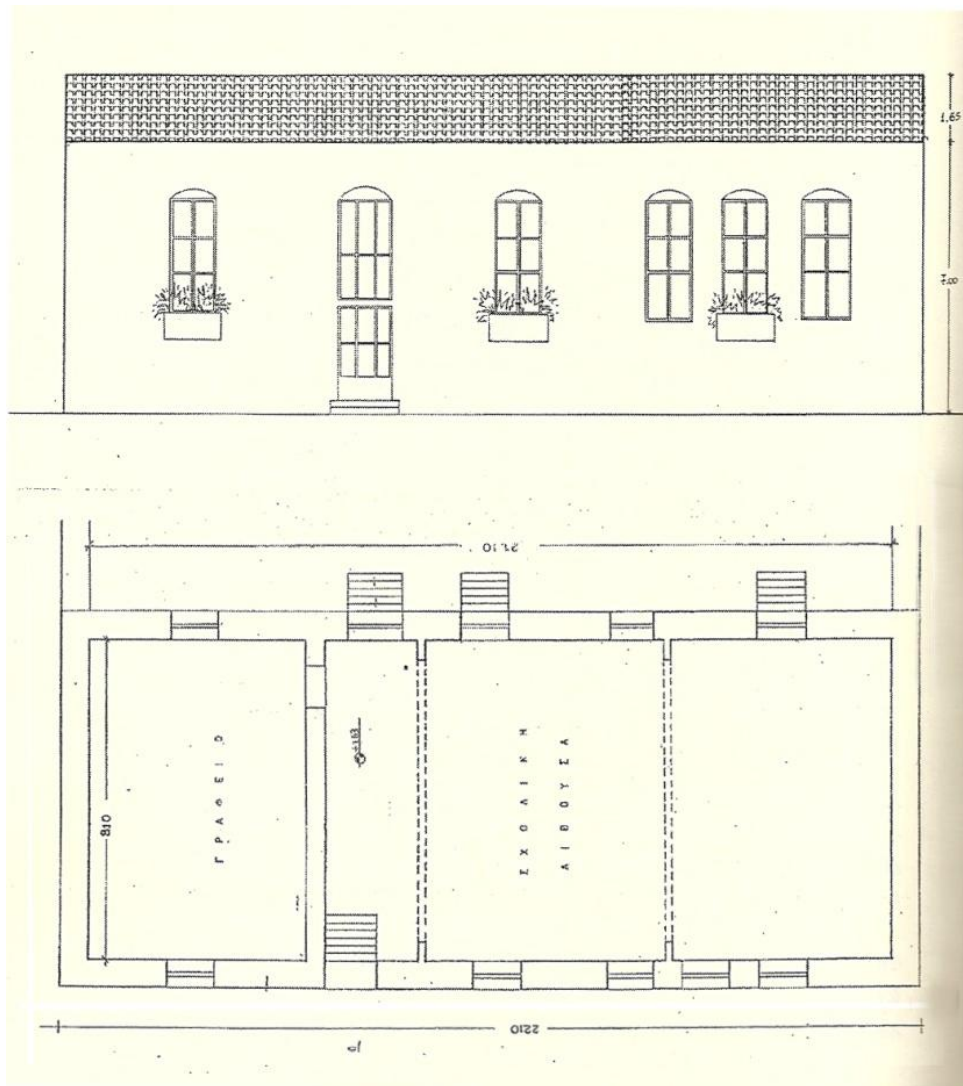
Το κτήριο λειτουργούσε ως το 1^ο δημοτικό σχολείο μέχρι και της αρχές της δεκαετίας του '80, με μετατροπές στον εσωτερικό του χώρο και διευρυμένο με μεταγενέστερες προσθήκες στο εξωτερικό του. Μετά τους σεισμούς των Αλκυονίδων τον Φεβρουάριο του 1981, το κτήριο εγκαταλείφθηκε και το σχολείο μεταφέρθηκε σε νέο σύγχρονο κτήριο. Το κτήριο περιμένει σε αχρησία για περίπου 20 χρόνια όποτε και λαμβάνεται η απόφαση να συντηρηθεί, να επισκευασθεί και να λειτουργήσει πλέον σαν αρχαιολογικό μουσείο της Σαλαμίνας. Το νέο αρχαιολογικό Μουσείο ξεκινά επίσημα την λειτουργία του τον Ιούνιο του 2010.

44. Η σημερινή πρόσοψη του κτηρίου.

⁸⁸ Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010.

⁸⁹ Συγκίνηση προκαλεί η διαθήκη του πρώτου δασκάλου του σχολείου, του 35χρονου Λουκά Θεοχαρίδη ο οποίος πέθανε λίγους μήνες αργότερα (1η Φεβρουαρίου 1831) από την έναρξη των μαθημάτων από σοβαρό κρυολόγημα. Σύμφωνα με αυτή αφήνει όλες του τις οικονομίες, 80 φοίνικες, για να χτιστεί μία στέρνα στην αυλή του σχολείου, με το όνομά του επάνω, ώστε να μπορούν τα παιδιά να έχουν νερό για τον κήπο τους και για τις βρύσες της αυλής. Η στέρνα αυτή χτίστηκε λίγους μήνες αργότερα.

45. Αποτύπωση της υπάρχουσας πρόσοψης και κάτοψης του σχολείου, μέχρι το 2003, από τον αρχιτέκτονα Ιωσήφ Λαχανίδη.

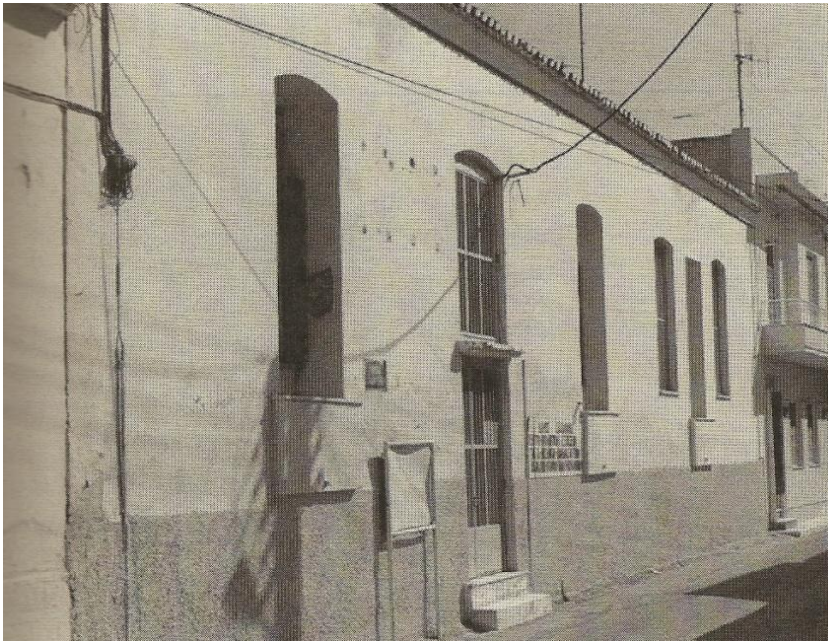

46. Στη μέση του 20^{ου} αιώνα, 1956. Το μεσαίο τμήνα της Καποδιστριακής αίθουσας, η οποία είχε διαιρεθεί με δύο ξύλινα χωρίσματα σε τρεις μικρότερες για τις ανάγκες της εποχής.

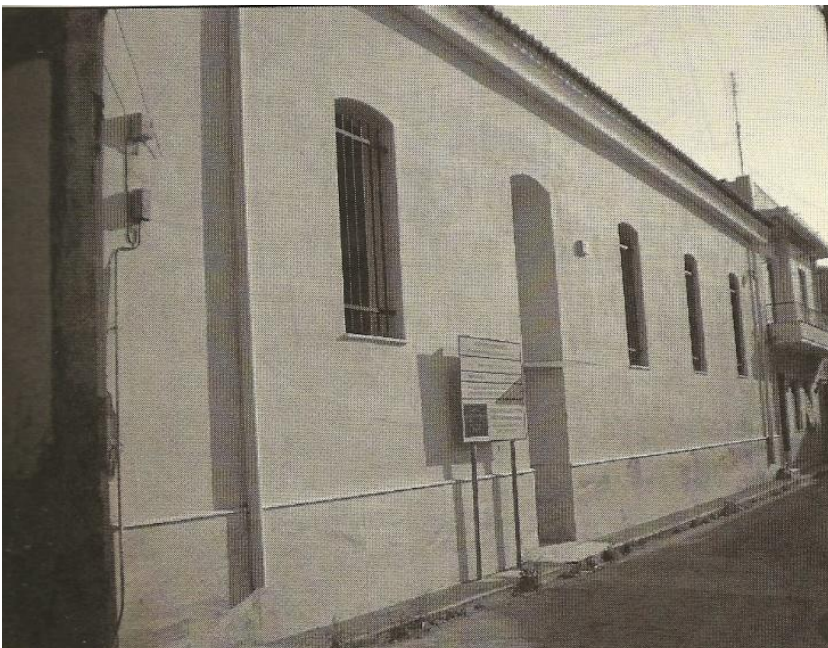

47. Φωτογραφία της πρόσοψης του σχολικού κτηρίου το 1947. Είναι πιθανόν την μορφή αυτή να είχε από την αρχή της κατασκευής του. Δύο-τρία χρόνια μετά, αφαιρέθηκε το στηθαίο και οι κλίμακες και η εξωτερική μορφή μπροστά από την είσοδο έγινε όπως και στις φωτογραφίες της δεκαετίας του '80 και τις σημερινές.

48. Φωτογραφία του κτηρίου στα τέλη της δεκαετίας του '80. Διακρίνεται το παράθυρο το οποίο σφραγίστηκε με την ανακαίνιση.

49. Φωτογραφία του κτηρίου το 2009.

50. Απόψεις του εσωτερικού.

51. Απόψεις της εσωτερικής αυλής.

Το σχολείο, που σώζεται ακόμα σήμερα στο Γαλαξίδι, χτίστηκε το 1830 με πρωτοβουλία των ίδιων των κατοίκων του. Η κατασκευή του κτηρίου ξεκίνησε ύστερα από έρανο που πραγματοποιήθηκε μεταξύ των Γαλαξειδιωτών, από τον οποίο συγκεντρώθηκε το ποσό των 4.389 γροσιών⁹⁰. Είναι ένα από τα 10 σχολικά κτήρια που χτίστηκαν στην Αττική την περίοδο αυτή και στον χώρο του στεγάζονταν ένα αλληλοδιδασκτικό και ένα ελληνικό σχολείο. Η περιοχή στην οποία χτίστηκε ονομάζεται Κούκουνας. Σήμερα η περιοχή αυτή είναι γεμάτη σπίτια, τότε όμως βρισκόταν έξω από τα όρια της πόλης.

Η εικόνα που αντικρίζει κανείς σήμερα είναι αυτή ενός ερειπίου από το οποίο παραμένουν όρθιοι μόνο οι τοίχοι. Εντούτοις ακόμα και σε αυτή την κατάσταση το κτήριο αυτό προκαλεί το ενδιαφέρον και την προσοχή του διαβάτη.

52. Παλιά φωτογραφία του σχολείου του Γαλαξειδίου.

Είναι ένα χαριτωμένο οικοδόμημα κάτοψης σχήματος T, που αριθμεί διαστάσεις: 36 πήχες μήκος (≈ 27 μέτρα) $\times$ 14 πήχες πλάτος ($\approx 10,5$ μέτρα) και $6 \frac{1}{2}$ πήχες ύψος ($\approx 4,875$ μέτρα), σύμφωνα με τον πίνακα των σχολείων της Στερεάς Ελλάδας⁹¹. Τα νούμερα αυτά πρέπει μάλλον να αφορούν τις διαστάσεις του κεντρικού κορμού του κτηρίου. Η κεντρική είσοδος τονίζεται με μια στοά, το άνοιγμα της οποίας γεφυρώνεται με 3 λίθινα τόξα. Η κάτοψη του είναι συμμετρική, με μικρές εξαιρέσεις όπως τα ανοίγματα του χώρου, που βρίσκεται στην απόληξη του T. Το εσωτερικό του κτηρίου υποδιαιρείται σε πέντε (5) κλειστούς χώρους οι οποίοι ακολουθούν την συμμετρία που το διέπει.

Το οικοδόμημα φανερώνει επιμελημένη κατασκευή και είναι όλο λίθινο. Οι τοίχοι του κτηρίου καλύπτονται με επίχρισμα, το οποίο σε μεγάλο ποσοστό έχει καταστραφεί αποκαλύπτοντας την φέρουσα λιθοδομή και τις ξυλοδεσιές⁹². Εμφανείς είναι οι εσοχές στο κάτω μέρος του τοίχου, στις οποίες εδράζονταν τα ξύλινα δοκάρια του πατώματος. Σήμερα

⁹⁰ Σκιαδάς Ι. Αναστάσιος, Το Γαλαξίδι, Αθήνα 1999.

⁹¹ Πίνακας σχολείων της Στερεάς Ελλάδας σελ. 43

⁹² Δεν μπορούμε με ακρίβεια να προσδιορίσουμε λεπτομέρειες στην αρχική μορφή του κτηρίου, γιατί οι πληροφορίες είναι λιγοστές και οι μεταγενέστερες επεμβάσεις-αλλαγές πιθανότατα αρκετές, αν λάβουμε υπόψη μας πως το σχολείο λειτουργούσε για 100 περίπου συνεχόμενα χρόνια.

δυστυχώς δεν σώζεται κανένα κομμάτι του πατώματος. Άξια προσοχής είναι τα σωζόμενα υπολείμματα από το βοτσαλωτό δάπεδο της στοάς καθώς επίσης και τα δύο αετώματα που στέκονται ακόμα όρθια εκατέρωθεν της κεντρικής εισόδου. Τα αετώματα αυτά σε συνδυασμό με την συμμετρική διάταξη του κτηρίου, αποτελούν σαφή στοιχεία ενός πρώιμου νεοκλασικισμού. Από τις παλιές φωτογραφίες του κτηρίου βλέπουμε πως το κτήριο στεγάζονταν με συνδυασμό δίριχτων και τετράριχτων στεγών. Σήμερα δυστυχώς η στέγη έχει παντελώς καταρρεύσει.

Οι όψεις του κτηρίου ακολουθούν και αυτές τους νόμους της συμμετρίας και διαιρούνταν σε δύο καθ' ύψος ζώνες. Η πάνω ζώνη αφορά τα ανοίγματα του κτηρίου. Ξεκινά στην απόληξη της στέγης και τελειώνει στην ποδιά των παραθύρων. Η δεύτερη ζώνη που αποτελεί την βάση του κτηρίου, προεξέχει μερικά εκατοστά της πρώτης και έχει αυξομειούμενο ύψος καθώς ακολουθεί την κλίση του εδάφους.

53. Απόψεις του κτηρίου.

Το έδαφος είναι επικλινές και το κτήριο χρησιμοποιεί την κλίση αυτή. Εξωτερικά το ύψος του παραμένει σταθερό ενώ εσωτερικά οι χώροι του «χαμηλώνουν» ακολουθώντας την κλίση του εδάφους. Ξεκινώντας έτσι από τον χώρο της στοάς που βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο καταλήγουμε στην απόληξη του T περνώντας μέσα από διαδοχικούς χώρους οι οποίοι παρουσιάζουν μικρή υψομετρική διαφορά. Καταλήγουμε, λοιπόν, στον τελευταίο χώρο, ο οποίος έχει και το μεγαλύτερο ύψος. Πιθανότατα εκεί να στεγάζονταν η αίθουσα του αλληλοδιδασκτικού, χώρος για τον οποίο απαιτούταν μεγάλο ύψος.

Ο αξιόλογος σχεδιασμός και η επιμελημένη κατασκευή του κτηρίου μαρτυρεί την ύπαρξη αρχιτέκτονα, ο οποίος σύμφωνα με την κ. Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη⁹³ ήταν ο Λευκάδιος Ανδρέας Κάλανδρος. Είναι φανερή η προσπάθεια του αρχιτέκτονα να εφαρμόσει στο κτήριο τους κανόνες του νεοκλασικού ρυθμού. Στοιχεία προδιαγραφών του Οδηγού όπως περιτοχισμένης αυλής και αποχωρητηρίων δεν μπορούν να ανιχνευθούν σήμερα.

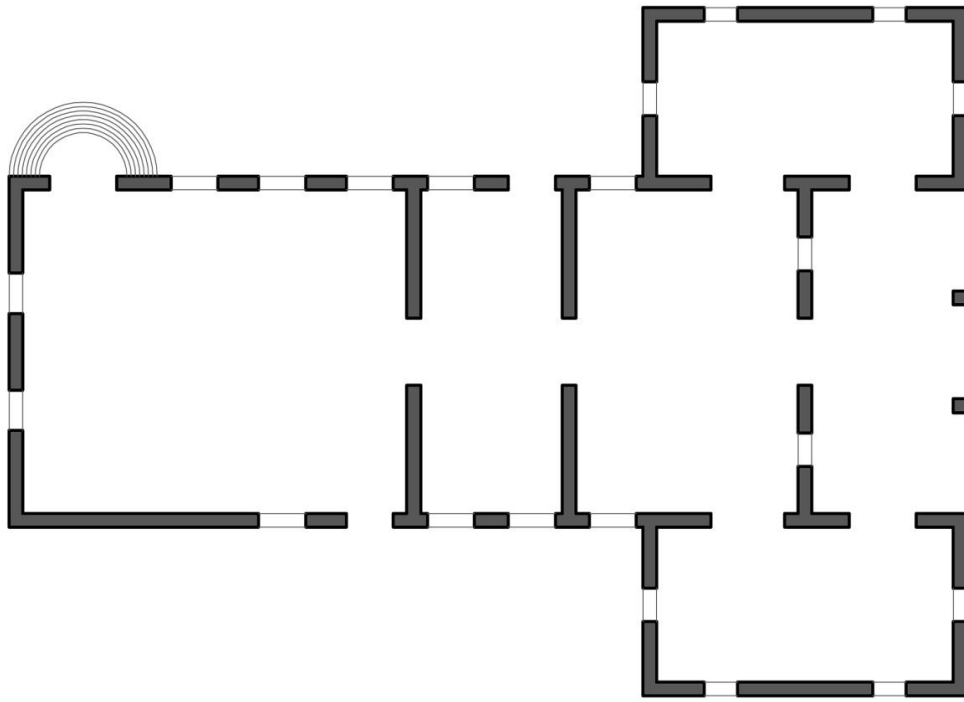
Το κτήριο αυτό λειτουργούσε σαν τετρατάξιο δημοτικό σχολείο μέχρι και το 1932, όπου εγκαταλείφθηκε και κάποια σχολική εφορία το πούλησε με διαγωνισμό και περιήλθε στα χέρια ιδιωτών. Το 1987 σύμφωνα με την υπουργική απόφαση ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/2742/44591/17-11-1987 (ΦΕΚ 710/Β/10-12-1987) χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Στην συνέχεια το αγόρασε το Υπουργείο Πολιτισμού, στο οποίο ανήκει μέχρι σήμερα. Ο πρώην δήμος Γαλαξειδίου⁹⁴ με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου έχει ζητήσει να επανέλθει το κτήριο στο δήμο, να αποκατασταθεί, να αναπαλαιωθεί και να επαναλειτουργήσει ως συνεδριακό κέντρο.

⁹³ Καρδαμίτση-Αδάμη Μ., Για το Καποδιστριακό σχολείο Σαλαμίνας, Καθημερινή, Τετάρτη 31 Οκτωβρίου 2001, σελ. 12.

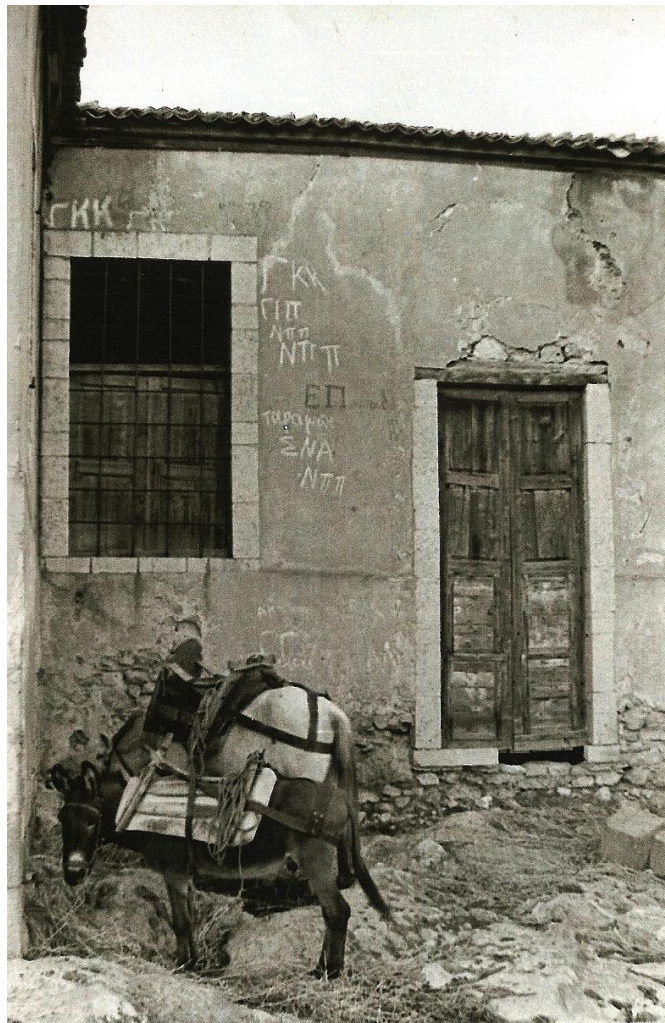
⁹⁴ Σήμερα το Γαλαξίδι υπάγεται στο δήμο Δελφών.

54. Οι όψεις του Καποδιστριακού σχολείου του Γαλαξειδίου.

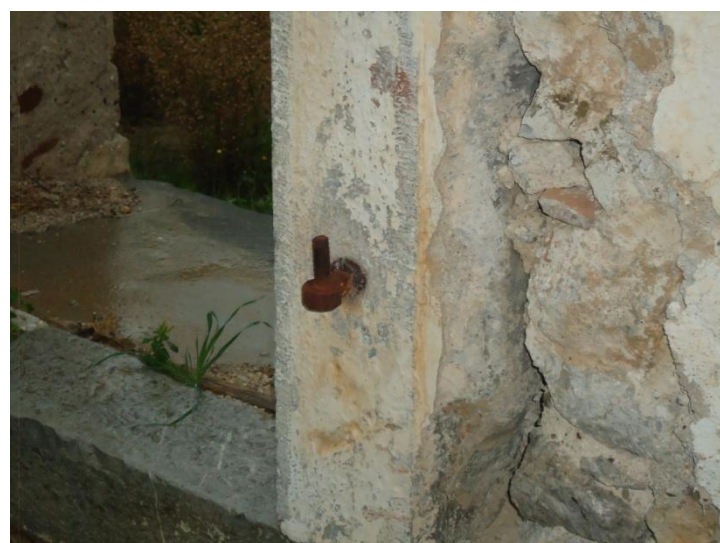
55. Απεικόνιση της κάτοψης.

56. Παλιές φωτογραφίες του σχολείου.

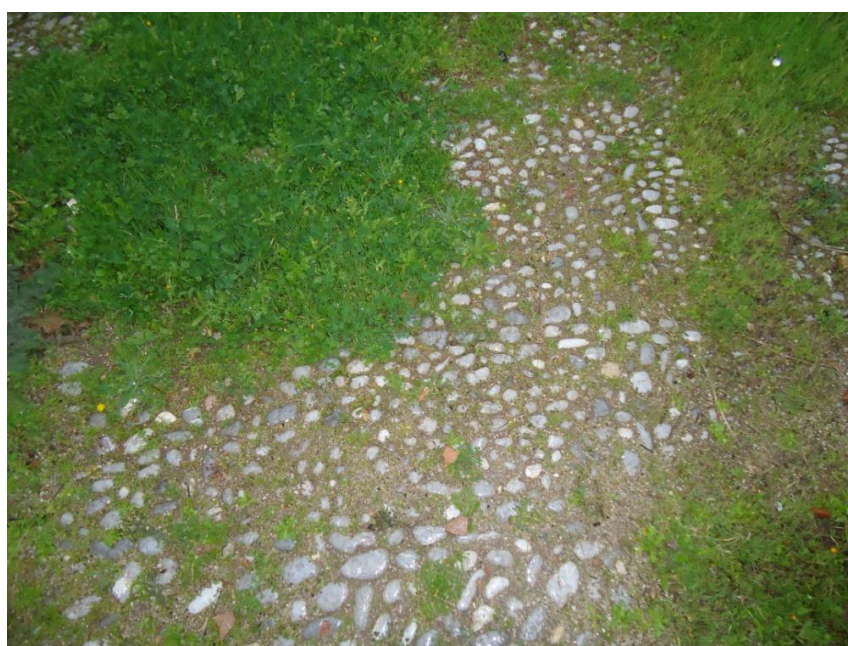

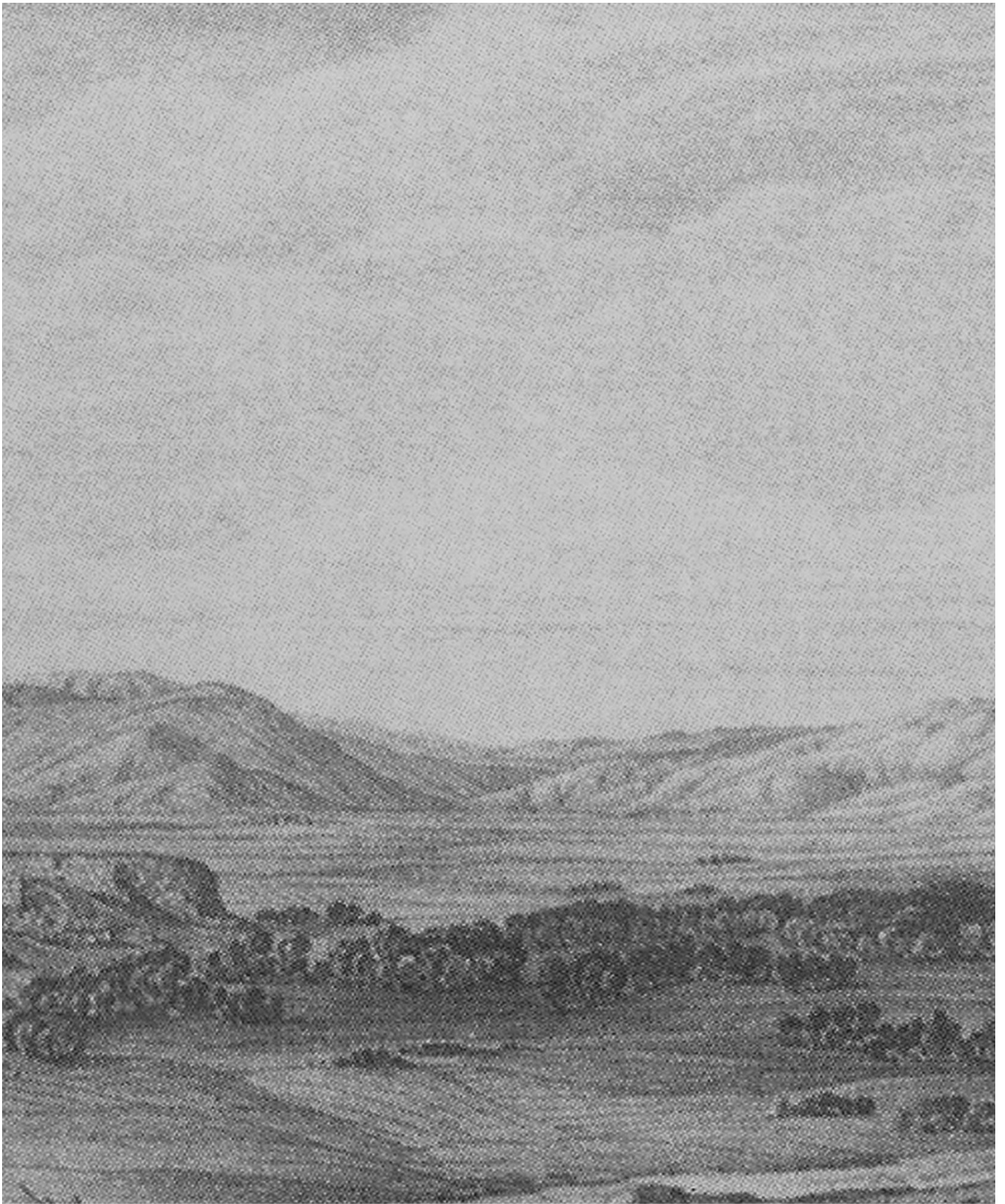
57.Φωτογραφίες του εσωτερικού του κτηρίου. Διακρίνεται η λιθοδομή του κτηρίου, οι ξυλοδεσιές, οι υποδοχές στην τοιχοποιία για τα δοκάρια του πατώματος, τα μεταλλικά στοιχεία των κουφωμάτων.

58. Άποψη της κεντρικής εισόδου του κτηρίου με την προοπτική των διαδοχικών χώρων.

59. Το βοτσαλωτό δάπεδο της στοάς στην είσοδο του κτηρίου.

Σχολεία της Αργολίδας, Μεγαρίδας και Κορινθίας.

ΙΧ. Σχολεία της Αργολίδας, Μεγαρίδας και Κορινθίας.

Από τα είκοσι έξι (26) αλληλοδιδασκτικά σχολεία που λειτούργησαν στις εξεταζόμενες περιοχές διαθέτουμε σχετικές μαρτυρίες για δέκα πέντε. Τρία μόνο από αυτά, του Άργους, του Κρανιδίου και της Τίρυνθας, στεγαστήκαν σε κτίρια αποκλειστικά για σχολική χρήση, οικοδομημένα κατά την κατοπιστριακή περίοδο. Πραγματοποιούνται προσπάθειες για την ανοικοδόμηση άλλων τριών σχολικών μονάδων, των Μεγάρων, της Ερμιόνης και της Κορίνθου, οι οποίες όμως δεν ολοκληρώθηκαν εξαιτίας της έλλειψης οικονομικών πόρων. Τα υπόλοιπα σχολεία στεγάσθηκαν σε εθνικές ή ιδιωτικές οικίες, σε κρατικές⁹⁵ αποθήκες και σε τζαμιά. Πενιχρές είναι οι μαρτυρίες για τις κτιριακές εγκαταστάσεις των Ελληνικών σχολείων. Η στοιχειώδης εξάλλου οργάνωση τους δεν απαιτούσε συγκεκριμένο τύπο κτιρίων. Έτσι, ως διδακτήρια χρησιμοποιήθηκαν, νάρθηκες ή δωμάτια στο περίβολο των εκκλησιών καθώς και ευτελή οικήματα.

60. «Γενική άποψη της Τίρυνθας και η πεδιάδα του Άργους». Χαλκογραφία. Edward Dodwell, 1834.

61. Χάρτης της περιοχής που δείχνει τα σχολεία που λειτουργούσαν την περίοδο 1828-1832.

⁹⁵ Στα έγγραφα της εποχής αυτής χρησιμοποιείται ο όρος εθνικός με την έννοια της λέξης κρατικός π.χ. εθνικές αποθήκες, εθνικά οικήματα κ.ά.

Η ανάγκη για την ανοικοδόμηση ενός νέου σχολικού κτηρίου στο Άργος ήταν επιτακτική, καθώς το οίκημα το οποίο χρησιμοποιούνταν ως σχολείο ήδη από το 1828, ήταν τελείως ανεπαρκές. Η απόφαση για την ανέγερση του λήφθηκε στα τέλη του Μαρτίου του 1830 και ως αρχιτέκτονας ορίστηκε ο Ελβετός λοχαγός του μηχανικού, αρχιτέκτονας De Vaud. Στις αρχές του Μαΐου του 1830 ο De Vaud κατέθεσε το σχέδιο και τον προϋπολογισμό του σχολικού κτηρίου⁹⁶ τα οποία εγκρίθηκαν από την Κυβέρνηση. Την ευθύνη για την επιτήρηση της πορείας των εργασιών ανέλαβε ο Τοποτηρητής Άργους και το έργο ξεκίνησε στις αρχές του Μαΐου⁹⁷. Για την ανοικοδόμηση της σχολής, η κυβέρνηση διέθεσε ένα δημόσιο οικόπεδο⁹⁸, το οποίο βρισκόταν σε μικρή απόσταση από τα νεοαναγειρόμενα δημόσια κτίρια της πόλης, των «Στρατώνων του Ιππικού» και του «Παλατιού της Κυβερνήσεως». Στις 19 Ιουνίου του 1830 πραγματοποιήθηκε η τελετή της θεμελίωσης του διδακτηρίου.

Φαίνεται όμως ότι ο De Vaud δε διέθετε την απαιτούμενη εμπειρία, διότι κατά τη διάρκεια των οικοδομικών εργασιών κατέπεσε η στέγη του διδακτηρίου. Έτσι εξαναγκάστηκε σε παραίτηση στις 11 Αυγούστου 1830 και αντικαταστατής του ορίστηκε ο Λάμπρος Ζαβός. Ο νέος αρχιτέκτονας ανέλαβε την αποκατάσταση των τοίχων, της στέγης, των παράθυρων

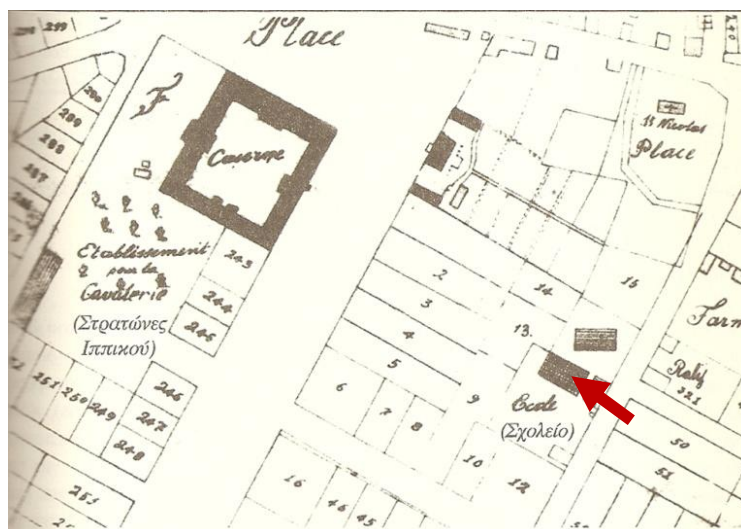
---

⁹⁶ Οι πληροφορίες αυτές προκύπτουν από ένα έγγραφο του Τοποτηρητή Άργους προς τον Κυβερνήτη. Στο έγγραφο επισυνάπτονταν το σχέδιο και ο προϋπολογισμός του σχολικού κτιρίου που είχε εκπονήσει ο De Vaud. Το σχέδιο αυτό σήμερα δεν σώζεται. Ο προϋπολογισμός του έργου ανερχόταν σε 25.620 γρόσια. Στις 9 Μαΐου 1830 ο κυβερνήτης ενέκρινε τον προϋπολογισμό και τα αρχιτεκτονικά σχέδια της σχολής./ Δωροβίνης Βασίλης Κ., Συμβολές στην ιστορία της κτιριοδομίας της Καποδιστριακής εποχής (1828-1833)/Το κτίριο του Αλληλοδιδασκτικού σχολείου Άργους, Αρχαιολογία, τεύχος 32, Σεπτέμβριος 1989.

⁹⁷ Ο Κυβερνήτης συνιστούσε στον τοποτηρητή Άργους να οργανώσει δημοπρασία για την κατασκευή του αλληλοδιδασκτικού κτηρίου της πόλης και να τον κρατά ενημέρωτο για τους όρους του συμφωνητικού. Στις 4 Ιουνίου 1830 ο Διοικητής Ναυπλίας ενημέρωσε τη Γραμματεία Παιδείας ότι δημοπρατήθηκε το σχολικό κτίριο. Σημειώνει μάλιστα ότι κανείς από τους ντόπιους τέκτονες δε συμμετείχε στη δημοπρασία, αλλά ζητούσαν να αναλάβουν την οικοδομή για 40.000 γρόσια. Μόνο οι τέκτονες Χαρίτων Κάππος (Γιάπας στο έγγραφο) και ο Νάνος Δημήτριου πρόσφεραν 26.520 γρόσια αντί των 25.620 γροσίων, που είχε εκτιμήσει την οικοδομή ο De Vaud. Υποθέτουμε ότι ο De Vaud έκανε λανθασμένες εκτιμήσεις και συμπίεσε το κόστος της οικοδομής, απομακρύνοντας από τη δημοπράτηση τους ντόπιους κατασκευαστές. Ακόμη και οι τέκτονες Κάππος και Δημήτριου που μειοδότησαν, υπερέβησαν κατά 1000 γρόσια μόνο το ποσόν του προϋπολογισμού. Το συμφωνητικό υπογράφηκε στο Άργος, στις 9 Ιουνίου 1830, από τον Τοποτηρητή Ιωάννη Βρατσάνο, τον τέκτονα Χαρίτωνα Κάππο (όχι όμως και το Νάνο Δημητρίου) και τον «αξιόχρεον εγγυητήν» του, αρχιτέκτονα De Vaud. Όμως, ήδη στις 23 Ιουνίου, έντεκα μόλις ημέρες από τη τελετή θεμελίωσης του διδακτηρίου, εντοπίζονται σοβαρές παρεκκλίσεις από τους όρους του συμφωνητικού. Παρά τις διαβεβαιώσεις του De Vaud για την πρόοδο των εργασιών και την τήρηση των όρων του, ορίστηκε επιτροπή για την οικονομική διαχείριση και την επίβλεψη των εργασιών. Η εξέλιξη όμως των εργασιών δεν είχε επιτυχή έκβαση. Στις 2 Αυγούστου 1830 ο διοικητής Ναυπλίας, Νικόλαος Γερακάρης, κοινοποιούσε στον Κυβερνήτη όσα τον πληροφορούσε ο Τοποτηρητής Άργους με την υπ' αριθμόν 220 αναφορά του: «Κατά δυστυχίαν χθες εκρημνίσθη η σκεπή του αλληλοδιδασκτικού σχολείου και μέρος του τοίχου και τινές των τεκτόνων εκτυπήθησαν, όχι όμως θανατηφόρως». Γενικά ήταν η δυσφορία και η αγανάκτηση της κυβέρνησης για την «ανικανότητα ή την κακοήθειαν του τέκτονος Χαρίτωνος Κάππου». Οι κυβερνητικές εντολές ήταν σαφείς και απέβλεπαν στην αποκατάσταση των ζημιών της οικοδομής. Ο Τοποτηρητής Άργους όφειλε να μετακαλέσει και να θέσει ενώπιον των ευθυνών του τον τέκτονα, υποχρεώνοντας τον να αποκαταστήσει τους τοίχους και τη στέγη του κτιρίου και όλα τα επισφαλή τμήματα. Σε αντίθετη περίπτωση, εκτός από τις δυσβάστακτες οικονομικές επιβαρύνσεις που απέρρεαν από το συμφωνητικό, θα ήταν αδύνατο πλέον να ασκήσει τη τέχνη του σε ιδιωτικές και δημόσιες οικοδομές σ' ολόκληρη την επικράτεια. Οι κυρώσεις για τον τέκτονα ήταν εξοντωτικές και οι επιπτώσεις μακροπρόθεσμες. Έπρεπε επίσης να ενημερώσει τον αρχιτέκτονα DeVaud, ο οποίος ήταν υπόλογος για τις παραβάσεις του τέκτονα./ Δωροβίνης Βασίλης Κ., Συμβολές στην ιστορία της κτιριοδομίας της Καποδιστριακής εποχής (1828-1833)/Το κτίριο του Αλληλοδιδασκτικού σχολείου Άργους, Αρχαιολογία, τεύχος 32, Σεπτέμβριος 1989.

⁹⁸ Το οικόπεδο αυτό είχε συνολική έκταση 2.986 τ.μ. από τα οποία διατέθηκαν 425 τ.μ. για την ανέγερση της σχολής.

και των θυρών καθώς και την κατασκευή του περιστυλίου, των αποχωρητηρίων, της κατοικίας του δασκάλου και όλης της επίπλωσης της σχολής (θρανίων, πινάκων κ.λπ.)⁹⁹.

62. Χωροθέτηση αλληλοδιδασκτικού σχολείου Άργους. Αριστερά πάνω με μαύρο χρώμα διακρίνονται οι Στρατώνες του Ιππικού.

Τελικά στις 12 Ιουλίου 1831, μετά από πολλές περιπέτειες που επιμήκυναν το χρόνο των οικοδομικών εργασιών, έγιναν τα εγκαίνια του νεόδμητου σχολείου¹⁰⁰.

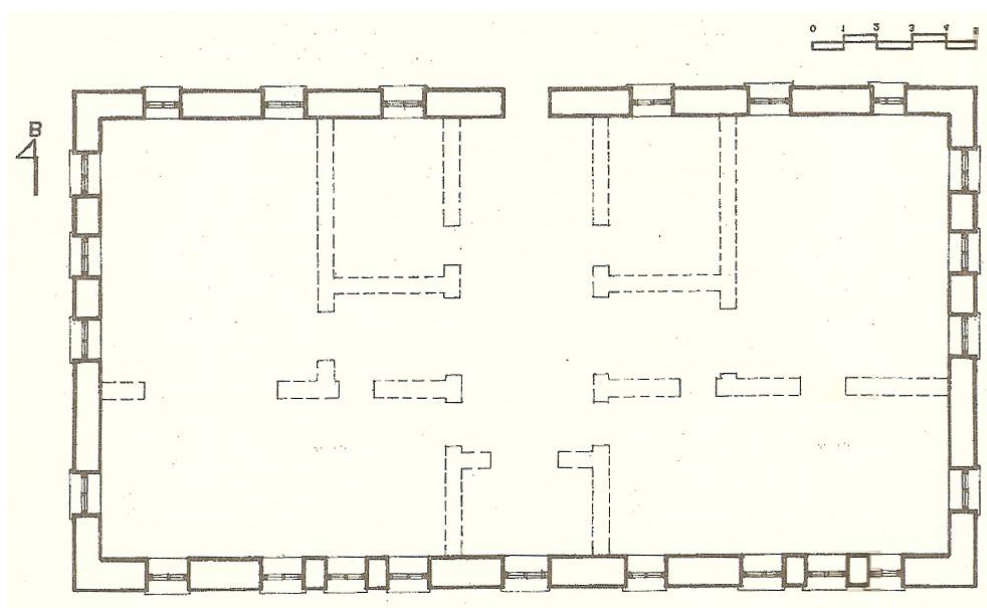

63. Παλιά φωτογραφία του κτηρίου. Άποψη από το δρόμο.

⁹⁹ Σημειώνουμε ότι ο Λάμπρος Ζαβός ζητούσε επίμονα από την κυβέρνηση τη σύσταση αρχιτεκτονικής επιτροπής για να εκτιμήσει την υφιστάμενη κατάσταση του αλληλοδιδασκτηρίου. Ο έλεγχος ανατέθηκε σε δύο έμπειρους μηχανικούς, το Γερμανό De Borroczyg και τον αρχηγό του σώματος του Μηχανικού Θεόδωρο Βαλλιάνο. Ο μηχανικός P.De Borroczyg πρότεινε να τοποθετήσουν «εν τω μέσω του κτηρίου κατά μήκος τέσσαρας στύλους υποστηρίζουσας την στέγη», για να αποφευχθεί και δεύτερη κατάρπτωση της. Η λύση αυτή βέβαια θα διασπούσε τον ενιαίο χώρο της αίθουσας διδασκαλίας, η στατική όμως του κτιρίου απαιτούσε «αυτήν την θυσίαν της τέρψης». Αντίθετα, ο μηχανικός Θεόδωρος Βαλλιανός δεν είχε «την παραμικρά αμφιβολία ότι η στέγη είναι στερεά και εν έχει φόβον». Και ο ταγματάρχης του Μηχανικού Σώματος Διονύσιος Βαλασαμάκης διατύπωσε ανάλογη άποψη, τονίζοντας ότι τη βρίσκει «πλήρη και στερεάν, συγκρινόμενη ως προς την ξυλουργίαν και την κατασκευήν του όλου κτίσματος». Το θέμα τελικά έκλεισε ο ίδιος ο Ι.Καποδίστριας. Εκτιμώντας τις παραπάνω εκθέσεις έδωσε εντολή στο Τοποτηρητή Άργους να αποφύγει την τοποθέτηση των στύλων, διότι η στέγη ήταν κατασκευασμένη επιτήδεια και δεν είχε ανάγκη υποστηριγμάτων.

¹⁰⁰ Τα εγκαίνια του επιβλητικού κτιρίου τίμησαν με την παρουσία τους η «Α. Ε. του Σ. Κυβερνήτου, αι επιτόπιοι αρχαί, οι Εν Άργει αξιωματικοί του ιππικού και του Ταξιαρχικού σώματος, οι πρόκριτοι και πλήθος πολιτών συνώδευσαν την Α. Ε. Ο Αρχιερεύς προεξήρχε της τελετής...»./Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

Το κτήριο είναι λιθόκτιστο, με μεγάλους λαξευμένους γωνιόλιθους και είναι υπερυψωμένο από τη στάθμη του εδάφους. Πιθανόν κατά την ανοικοδόμησή του να χρησιμοποιήθηκε υλικό από τα αρχαία κτίσματα της πόλης. Οι διαστάσεις του αριθμούν 27,50 μ. το μήκος, 15 μ. το πλάτος και 6,10 μ. το ύψος και σύμφωνα με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο διδασκαλίας έχει χωρητικότητα 300 μαθητών. Σήμερα το σχολείο διαθέτει δύο εισόδους, μία στο μέσο της βόρειας και μία στο μέσο της νότιας πλευράς του. Από την βόρεια η πρόσβαση γίνεται κατευθείαν από το δρόμο ενώ από την νότια διαμέσου της αυλής. Τα παράθυρα είναι είκοσι δύο και είναι τοποθετημένα και στις τέσσερις πλευρές του κτηρίου. Κατά τις εργασίες αναστήλωσης της σχολής, το 1983, εντοπιστήκαν πέντε ακόμη ίχνη ανοιγμάτων¹⁰¹. Ίσως το ένα από τα δύο στην ανατολική στενή πλευρά να ήταν η τρίτη πόρτα της σχολής. Οι τοιχοποιίες του κτηρίου φαίνεται ότι ήταν επιχρισμένες εξωτερικά και εσωτερικά. Το κτήριο είχε και ξύλινο περιστύλιο το οποίο μαζί με την στέγη του διδακτηρίου στεγάζονταν με κεραμοσκεπή. Είχε μεγάλο περιτοιχισμένο αύλειο χώρο¹⁰² και σύμφωνα με μεταγενέστερη πηγή η αυλή διέθετε και τρεχούμενο νερό.

64. Κάτοψη διδακτηρίου. Οι διαχωριστικοί τοίχοι είναι μεταγενέστεροι.

Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την σχολή του Άργους αποκτούμε από τους δύο τελικούς προϋπολογισμούς που υπέβαλε ο αρχιτέκτονας Λάμπρος Ζαβός, στις 6 Σεπτεμβρίου 1830¹⁰³. Σε αυτούς γίνεται λεπτομερής αναφορά στην ποσότητα, στην ποιότητα και στην αξία των χρησιμοποιούμενων υλικών¹⁰⁴.

Σύμφωνα με τον πρώτο ιδιαίτερη μέριμνα λαμβάνεται για το δάπεδο της αίθουσας. Η κατωφέρεια του εδάφους σχηματίζεται με χώμα πάνω στο οποίο στρώνονται βότσαλα και τούβλα ενώ πάνω από αυτά τοποθετούνται πέτρες Μάλτας. Γίνεται επίσης αναφορά για την κατασκευή των κουφωμάτων του κτηρίου¹⁰⁵, για τις σιδεριές που έφεραν τα

¹⁰¹ Από τα ανοίγματα αυτά δύο εμφανίζονταν στην βόρεια πλευρά, ένα στην δυτική και δύο στην ανατολική, από τα οποία το ένα στη μέση της-ίσως εκεί να ήταν η τρίτη πόρτα.

¹⁰² Στον προϋπολογισμό του έργου γίνεται λόγος και για την κατασκευή του περιτοιχίσματος της αυλής με κιγκλιδώματα. Η παλιά μάντρα και η αρχική πύλη του προαυλίου στην οδό Δαναού μετά τον Πόλεμο του 40 κατεδαφίστηκαν και δημιουργήθηκε περίβολος με απλά κάγκελα και χαμηλή μάντρα-υπόβαθρό τους.

¹⁰³ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹⁰⁴ Στην κατηγορία της «ξυλικής» π.χ. περιλαμβάνονται: «520. Σανίδια διά τα τελάρα των παραθύρων, παραθυρόφυλλων, θυρόφυλλων, θρανία, πίνακες, φ(οινίκας) 1,60. / 340. Σανίδια του Ολύμπου διά την σκέπην του περιστυλίου και ταβάνι, προς φ(οινίκας) 0,35. / 12. Καδρόνια διά τα ρεστέλα της θύρας του προαυλίου, προς φ. 1,20. / 50. Καστανιές δια κολώννας και σκεπή του περιστυλίου, προς φ. 7,20. / 18. Όμοια δια πάτερα, προς φ(οινίκας) 4».

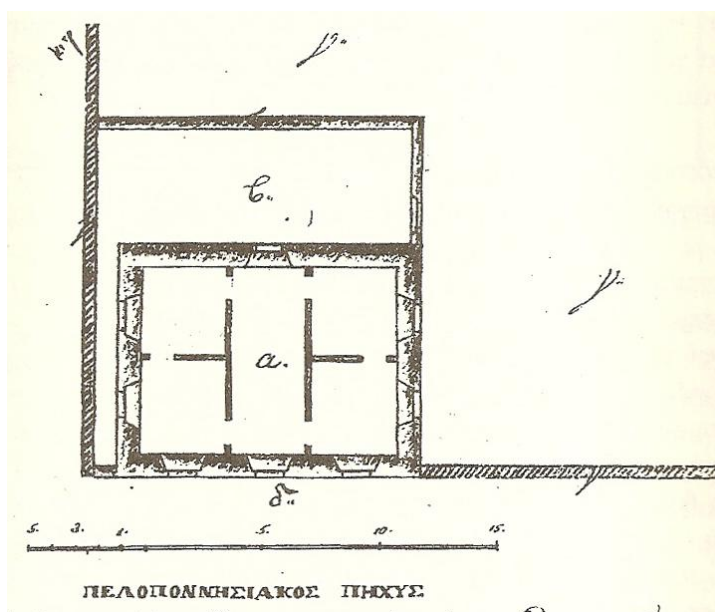
¹⁰⁵ Έπρεπε να μεταφερθεί χώμα, ώστε το έδαφος να γίνει κατωφέρές, ακολουθούσε μια στρώση με «πετρούλαις ποταμίσιαις» και τούβλα (κορασάνι), πάνω στην οποία τοποθετούνται «πλάκες Μάλτας». Γίνεται επίσης λόγος για την κατασκευή δεκαεννέα «διπλών παραθυρόφυλλων», δυο «διπλών θυρόφυλλων» και μιας θύρας προαυλίου. Τα παράθυρα και οι πόρτες έφεραν σιδεριές. Για τις

ανοίγματα, τις κλειδαριές των θυρών και για τα τζάμια των παραθύρων. Γίνεται επίσης αναφορά στα αποχωρητήρια της σχολής. Διαιρούνταν σε έξι μέρη και στεγάζονταν με κεραμοσκεπή. Για τα χωρίσματα, χρησιμοποιήθηκαν τάβλες του Ολύμπου. Και τα έξι «μέρη» έκλειναν με πόρτες. Τα αποχωρητήρια βρίσκονταν, όπως και σήμερα, στη νοτιοδυτική γωνιά της αυλής.

65. Φωτογραφία του 1989 όπου φαίνεται η νότια όψη του κτηρίου και μέρος της αυλής του.

Ο δεύτερος υποθετικός λογαριασμός, αφορά την κατοικία του δασκάλου και συνοδεύεται με έγχρωμο σχέδιο της οικίας σε κλίμακα. Η οικία του διδασκάλου ήταν «χαμόγαιος» και ενταγμένη σε γωνιακό χώρο του προαυλίου, με πιθανότερο το νότιο-ανατολικό. Η εσωτερική του διαρρύθμιση ήταν απλή. Χωριζόταν σε τέσσερα μικρά δωμάτια τοποθετημένα ανά δυο συμμετρικά εκατέρωθεν κεντρικού διαδρόμου. Για την κατασκευή των εσωτερικών χωρισμάτων προβλέπονταν καδρόνια της Ιταλίας και σανίδια του Ολύμπου. Το κτίριο είχε δύο εισόδους στις άκρες του στενού διαδρόμου. Η μία έβλεπε κατευθείαν στον δημόσιο δρόμο και η άλλη οδηγούσε σε μια περιτειχισμένη με πλίνθους μικρή αυλή. Ένα μικρό άνοιγμα στο περιτείχισμα της αυλής επέτρεπε την επικοινωνία της οικίας με το προαύλιο του σχολείου. Η στέγη του ήταν κεραμοσκεπής και εσωτερικά είχε ταβάνι. Ο χώρος φωτιζόταν από έξι παράθυρα με τζάμια. Προβλεπόταν επίσης η κατασκευή εννέα θυρών, (έξι εσωτερικών και δυο εξωτερικών) και μιας για την αυλή. Οι εξωτερικές πόρτες ασφάλιζαν και αυτές με κλειδαριές¹⁰⁶. Δυστυχώς το οίκημα του δασκάλου δεν ξέρουμε πότε κατεδαφίστηκε.

66. Σχέδιο της κατοικίας του δασκάλου.

πόρτες του διδαστηρίου προβλέπονταν «κλειδοναίς» και τοποθέτηση εκατόν ενενήντα δύο «γυαλιών» στα παράθυρα. Τα κουφώματα αρχικά ήταν ξύλινα και υπήρχαν και μετά από το 1952, αργότερα όμως αντικαταστάθηκαν με σιδερένια.

¹⁰⁶ Το προβλεπόμενο ποσό για την οικοδόμηση της κατοικίας του δασκάλου ανερχόταν σε 3.248 φοίνικες.

Μετά την δολοφονία του Ι.Καποδίστρια το σχολείο λεηλατήθηκε και περιήλθε σε πολύ κακή κατάσταση. Κατά την Οθωνική περίοδο και κατά διαστήματα αργότερα χρησιμοποιείται σαν στρατώνας. Το 1873 το κτήριο επισκευάζεται από τις τοπικές αρχές για να ξαναλειτουργήσει σαν σχολείο. Όμως 19 χρόνια αργότερα, το κτήριο πάλι κινδυνεύει να καταρρεύσει. Κατά το έτος 1894-1895 πραγματοποιείται καινούρια ανακαίνιση στο κτήριο, σύμφωνα με το σχέδιο του μηχανικού Παπαθεοδωρίδη, όπου το εσωτερικό του κτηρίου διαιρείται σε τέσσερις αίθουσες διδασκαλίας, δύο γραφεία και δύο διαδρόμους. Δεν λειτούργησε όμως, αμέσως ως σχολείο, σε αυτό έδρευαν διάφορες άλλες τοπικές δραστηριότητες. Το έτος 1936, το σχολείο του Άργους γίνεται εξατάξιο και προκύπτει η ανάγκη για δύο ακόμη αίθουσες. Έτσι με κρατικές δαπάνες ανοικοδομούνται δύο ακόμα αίθουσες μέσα στον προαύλιο χώρο του σχολείου κατά μήκος του μεσημβρινού τοίχου. Ο σεισμός του 1964, του προκαλεί ρωγμές και τίθεται το θέμα της κατεδάφισής του. Το 1980 σύμφωνα με την υπουργική απόφαση Ο-Ε/36000/0.800/23.6.80 (ΦΕΚ 585/26.6.80) χαρακτηρίζεται ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έτσι σώζεται από την καταστροφή. Το 1983-1985 πραγματοποιούνται νέες επισκευές στο κτήριο και δημιουργούνται συνολικά έξι αίθουσες στο εσωτερικό του. Στην ανακαίνιση αυτή τα πέτρινα σκαλιά του κτηρίου αντικαταστάθηκαν με μαρμάρινα ενώ επανατοποθετήθηκε η μαρμάρινη επιγραφή που μαρτυρούσε τον Καποδιστριακό χαρακτήρα του μνημείου. Η πλάκα αυτή είχε αποκολληθεί σε παλιότερες χρονικές περιόδους, όταν γινόντουσαν προσπάθειες για την κατεδάφισή του. Σήμερα στο κτήριο αυτό λειτουργεί το 1^ο δημοτικό σχολείο Άργους.

67. Η νότια και η βόρεια όψη του κτηρίου σήμερα.

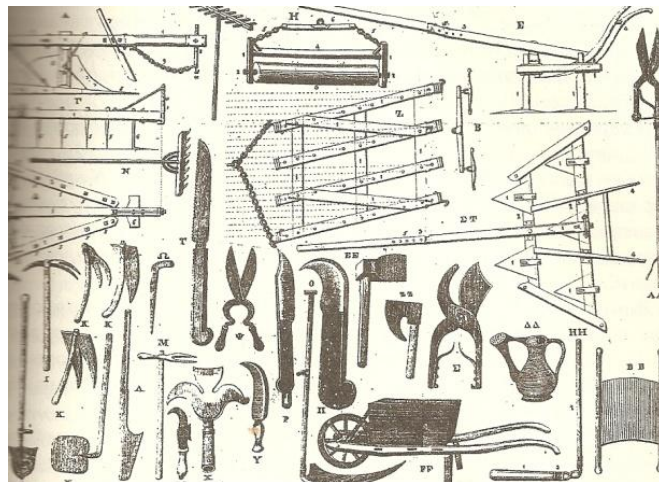
68. Άποψη του προαυλίου. Το μικρό κομμάτι του άσπρου όγκου που διακρίνεται στην φωτογραφία μπροστά και αριστερά είναι το κτήριο του σχολείου.

69. Απόψεις του εσωτερικού.

Το Αγροκήπιο της Τίρυνθας.

Ένας άλλος τομέας όπου ο Κυβερνήτης της Ελλάδας, Ιωάννης Καποδίστριας επέδειξε ιδιαίτερη μέριμνα ήταν η γεωργική ανάπτυξη της χώρας. Πίστευε στην δύναμη, στην ωφελιμότητα και στην σπουδαιότητά της για την κοινωνική και οικονομική ανασυγκρότηση του νεοσύστατου κράτους¹⁰⁷. Για τον λόγο αυτό αποφάσισε την ίδρυση μίας Γεωργικής Σχολής. Στον Γρηγόριο Παλαιολόγο, γεωπόνο από την Κωνσταντινούπολη, με αξιόλογες πρακτικές και θεωρητικές σπουδές στο εξωτερικό, εμπιστεύτηκε ο Ι.Καποδίστριας την μελέτη για την ίδρυση της σχολής αυτής.

70. Γεωργικά εργαλεία.

¹⁰⁷ Η ιδέα της ίδρυσης Αγροκηπίου έχει τις ρίζες της στις επιδράσεις που δέχτηκε ο Ι.Καποδίστριας από το εκπαιδευτικό σύστημα και από την οργάνωση των ιδρυμάτων στο Χόφβυλ στην Ελβετία.

Ο Γρηγόριος Παλαιολόγος τα αποτελέσματα της επισταμένης του έρευνας, τα γνωστοποιεί στον Κυβερνήτη, υποβάλλοντας ταυτόχρονα και εμπειριστατωμένο προϋπολογισμό των απαιτούμενων εξόδων. Ως πλέον κατάλληλη περιοχή αποφασίστηκε η περιοχή της Αρχαίας Τίρυνθας, μεταξύ Ναυπλίου και Άργους¹⁰⁸.

Οι οικοδομικές εργασίες ξεκίνησαν τον Μάρτιο του 1830 και στα τέλη του Νοεμβρίου του ίδιου έτους όλες οι κτηριακές εγκαταστάσεις έβαιναν προς την τελειώσή τους. Για την ανοικοδόμηση του ιδρύματος χρησιμοποιήθηκαν πέτρες από τα ερείπια της Αρχαίας Τίρυνθας. Τον σχεδιασμό και την γενική εποπτεία των κτηριακών εγκαταστάσεων, είχε ο ίδιος ο Γρηγόριος Παλαιολόγος, ο οποίος ήτανε γνώστης και της αρχιτεκτονικής.

71. Σημερινή άποψη του Αγροκηπίου της Τίρυνθας.

Για την κάλυψη των αναγκών του Αγροκηπίου κατασκευάστηκαν επαρκείς κτηριακές εγκαταστάσεις με δωρεές του Ελβετού φιλέλληνα Εϋνάρδου. Ανάμεσα στις εγκαταστάσεις¹⁰⁹ αυτές υπήρχε και ένα αλληλοδιδασκτήριο, με ξεχωριστή οικία για το δάσκαλο και ένα ορφανοτροφείο που μπορούσε να φιλοξενήσει περίπου στους 20 νέους.

Είναι φανερή η προσπάθεια του Γρ. Παλαιολόγου να εφαρμόσει στο κτήριο τους κανόνες του νεοκλασικού ρυθμού. Οι όψεις του, διέπονται από αυστηρή συμμετρία ενώ τα παράθυρα οργανώνονται σε δύο ζώνες που αντιστοιχούν στους ορόφους του κτηρίου. Τα ανοίγματα του πάνω ορόφου έχουν ορθοκανονικό σχήμα ενώ αυτά του κάτω ορόφου είναι τοξωτά. Το κτήριο στεγάζεται με τετράριχτη κεραμοσκεπή στέγη.

Μετά την δολοφονία του Ι.Καποδίστρια οι εμφύλιες διαμάχες και οι λεηλασίες από τα άτακτα στρατεύματα είχαν σοβαρές επιπτώσεις στην λειτουργία της Γεωργικής σχολής. Σήμερα το κτηριακό συγκρότημα της περιοχής ανήκει στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και σε αυτό εδρεύουν Αγροτικές φυλακές. Το 2000 σύμφωνα με την υπουργική απόφαση ΔΙΛΑΠ/Γ/768/39599/1-8-2000 (ΦΕΚ 1025/Β/21-8-2000) το κτήριο του διοικητηρίου των φυλακών Τίρυνθας του Ν. Αργολίδας χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο.

¹⁰⁸ Η θέση αυτή κρίθηκε ως η πλέον κατάλληλη, διότι βρισκόταν «επάνω εις τον μεγάλον δρόμον» ο οποίος επρόκειτο να ανακατασκευασθεί σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα. Το έργο θα διευκόλυνε την διακίνηση των προϊόντων με άμαξες και κατ' επέκταση τις οικονομικές δραστηριότητες των δύο πόλεων Άργους-Ναυπλίου και των γειτονικών χωριών. Εκτός από τον παραπάνω λόγω προτάσσει και τους ακόλουθους. «Περί την θέσιν ταύτην και μάλιστα προς την θάλασσαν ευρίσκονται πολλά βαλτώδεις από τας εθνικάς γαίας, αι οποίαι ξηρανθείσαι διά χανδάκων και φυτειών θα αποκατασταθούν καλά χωράφια. Ποτάμι, ούτε βρύσαι τριγύρω του μέρους τούτου δεν ευρίσκονται, ο τόπος όμως όντας χαμηλός το νερόν ευρίσκεται και εξαντλήται ευκόλως»./ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹⁰⁹ Οι εγκαταστάσεις αυτές περιελάμβαναν: Ένα κτήριο για την διαμονή του διευθυντή, των επιστατών και των απασχολούμενων γεωργών/Ένα αγελαδοστάσιο/Ένα προβατοστάσιο/Στάβλους βοδιών και αλόγων/Μία σιταποθήκη/Έναν αχυρώνα/Εργαστήριο για την παρασκευή κρασιού, μεταξιού, τυριού κ.ά.

72. Απόψεις του κτηρίου.

Τον Οκτώβριο του 1828, ξεκίνησαν οι διαδικασίες για την ανέγερση «εκ βάθρων» σχολείου στην κωμόπολη του Κρανιδίου. Η θεμελίωσή του έγινε σε πανοραμική θέση, ύστερα από υπόδειξη του Εκτάκτου Επιτρόπου, Νικολάου Καλλέργη. Οι εργασίες πρέπει να ξεκίνησαν το μεσοδιάστημα Αυγούστου-Οκτωβρίου 1829 και ολοκληρώθηκαν στις αρχές Φεβρουάριου 1830 με μοναδική εκκρεμότητα την εσωτερική διαρρύθμιση¹¹⁰.

Τον σχεδιασμό και την επιστασία είχε αναλάβει ο αρχιτέκτονας Α. Γάσπαρης- Κάλανδρος, ύστερα από εντολή του Εκτάκτου Επιτρόπου Νικολάου Καλλέργη¹¹¹. Τελικά όμως την επιστασία του κτηρίου ανέλαβε ο Θεόδωρος Βαλλιάνος¹¹². Πιθανότατα και ο διδάσκαλος Πέτρος Μπούας, κατά την πεντάμηνη παραμονή του στο Κρανίδι (Ιούλιος-Νοέμβριος 1829), να ασχολήθηκε με την εποπτεία των οικοδομικών εργασιών της σχολής¹¹³.

Πολύ κατατοπιστικό για την μορφή της σχολής είναι το σχέδιο του έτους 1917¹¹⁴. Το σχολικό κτήριο ήταν αρκετά ευρύχωρο και μπορούσε να φιλοξενήσει μέχρι και 450 παιδιά. Οι διαστάσεις του αριθμούσαν 26,60μ. το μήκος, 10μ. το πλάτος ενώ το πάχος των τοίχων ήταν 0,80μ. Διέθετε μεγάλη αυλή, δεν γνωρίζουμε όμως, αν ήταν περιτειχισμένη. Οι εισόδοι του κτηρίου ήταν δύο: η κεντρική, που βρισκόταν στο μέσο της νότιας μακράς πλευράς του και η βοηθητική που βρισκόταν στη δυτική στενή πλευρά. Τα περισσότερα παράθυρα βρισκόντουσαν στις δυο μακρές πλευρές του κτηρίου, όπως άλλωστε προέτρεπε ο Οδηγός. Πέντε στη βόρεια πλευρά και τέσσερα στη νότια, ανά δύο εκατέρωθεν της κεντρικής εισόδου. Υπήρχαν όμως και δύο ακόμα, που βρίσκονταν στη δυτική στενή πλευρά του και στόλιζαν την βοηθητική είσοδο. Όλα τα ανοίγματα ήταν τοξωτά. Το άνοιγμα των θυρών ήταν 1,60 μ. και των παραθύρων 1,25 μ. Το κτίριο ήταν υπερυψωμένο και στεγαζόταν με δίριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Δεν γνωρίζουμε αν το κτήριο διέθετε περιστύλιο και αποχωρητήρια¹¹⁵. Σήμερα δυστυχώς δεν σώζεται.

¹¹⁰ Η σχολή του Κρανιδίου άρχισε προφανώς να λειτουργεί πολύ πριν την ολοκλήρωση των επιμέρους εργασιών. Έτσι δικαιολογείται η απαράδεκτη κατάσταση που επικρατούσε στο σχολικό κτήριο, όπως προκύπτει από αναφορά του διδάσκαλου προς τη Γραμματεία Παιδείας, τον Οκτώβριο του 1830. Οι ενέργειες του Κυβερνήτη για την αποπεράτωση της σχολής ήσαν άμεσες. Ανέθεσε στον διοικητή Ναυπλίας να εκτελέσει όλες τις απαραίτητες επισκευές και να υποχρεώσει τους Κρανιδιώτες να πληρώσουν τα έξοδα συντήρησης του καταστήματος. / Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

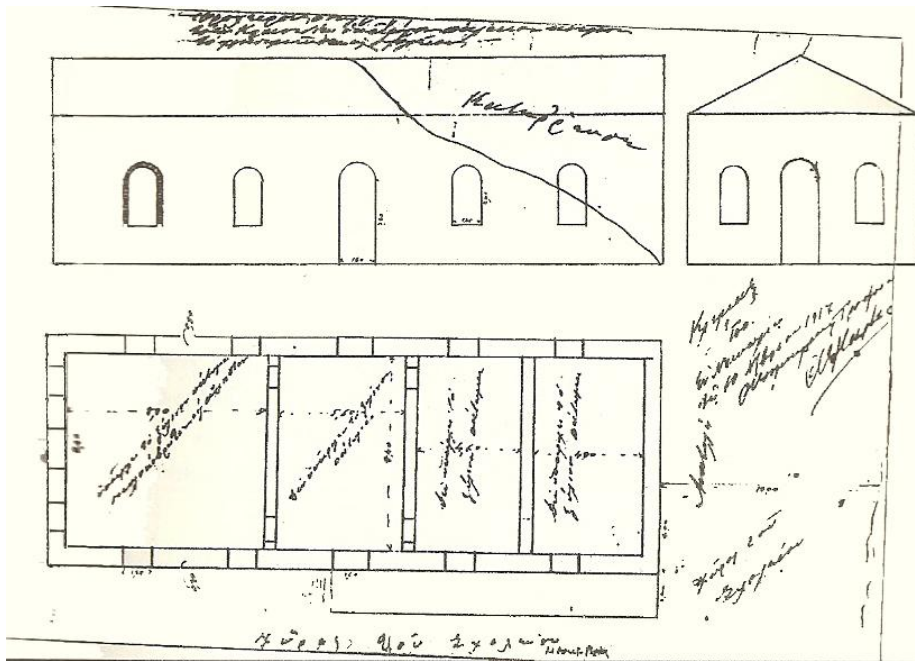
¹¹¹ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹¹² Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹¹³ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹¹⁴ Σύμφωνα με το αρχικό σχέδιο το διδακτήριο προβλεπόταν αρκετά ευρύχωρο: «το μήκος τούτου είναι τεκτονικών πηχών της Πελοποννήσου 36, το δε πλάτος 14, η δε χωρητικότης 450 περίπου παιδων». /Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹¹⁵ Η οικοδομή, όπως πληροφορούμεθα από τη Γενική Εφημερίδα, γινόταν «ωραία και μεθοδική». Αντίθετα ο Ι. Κοκκώνης διαπίστωσε κακοτεχνίες, παραλείψεις και γενικά την απομάκρυνση της οικοδομής από τα οριζόμενα στον Οδηγό. Αξιοσημείωτες είναι οι επισημάνσεις του: «Το εις Κρανίδιον αλληλοδιδασκικόν, χωρητικόν 300 μαθητών, είναι νεωστί κτισμένον αλλά ατάκτως. Αι θύραι του είναι ανοιγμένοι όπου δεν έπρεπε. Το έδαφος είναι χαμηλότερον των κατωφλίων των θυρών και χαλασμένον». Η υψομετρική αυτή διαφορά δεν οφείλεται σε κατασκευαστική αδυναμία, αλλά στην πρόθεση του αρχιτέκτονα να τοποθετηθεί δάπεδο, πράγμα που συμβαίνει σε απροσδιόριστο χρόνο. Στο σχέδιο του 1917 σημειώνεται: « υπάρχει το ξύλινον πάτωμα σκακωληκόβρυτον και άχρηστον». ο κατασκευαστική αδυναμία, αλλά στην πρόθεση του αρχιτέκτονα να τοποθετηθεί δάπεδο, πράγμα που συμβαίνει σε απροσδιόριστο χρόνο. Στο σχέδιο του 1917 σημειώνεται: « υπάρχει το ξύλινον πάτωμα σκακωληκόβρυτον και άχρηστον». / Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

73. Κάτοψη και όψεις Αλληλοδιδακτηρίου Κρανιδίου.

Κτήρια που ξεκίνησαν να ανοικοδομούνται την Καποδιστριακή περίοδο, αλλά δεν αποπερατώθηκαν τότε κυρίως λόγω ελλείψεως οικονομικών πόρων (για τα οποία σώζονται πληροφορίες):

Το Καποδιστριακό σχολείο των Μεγάρων.

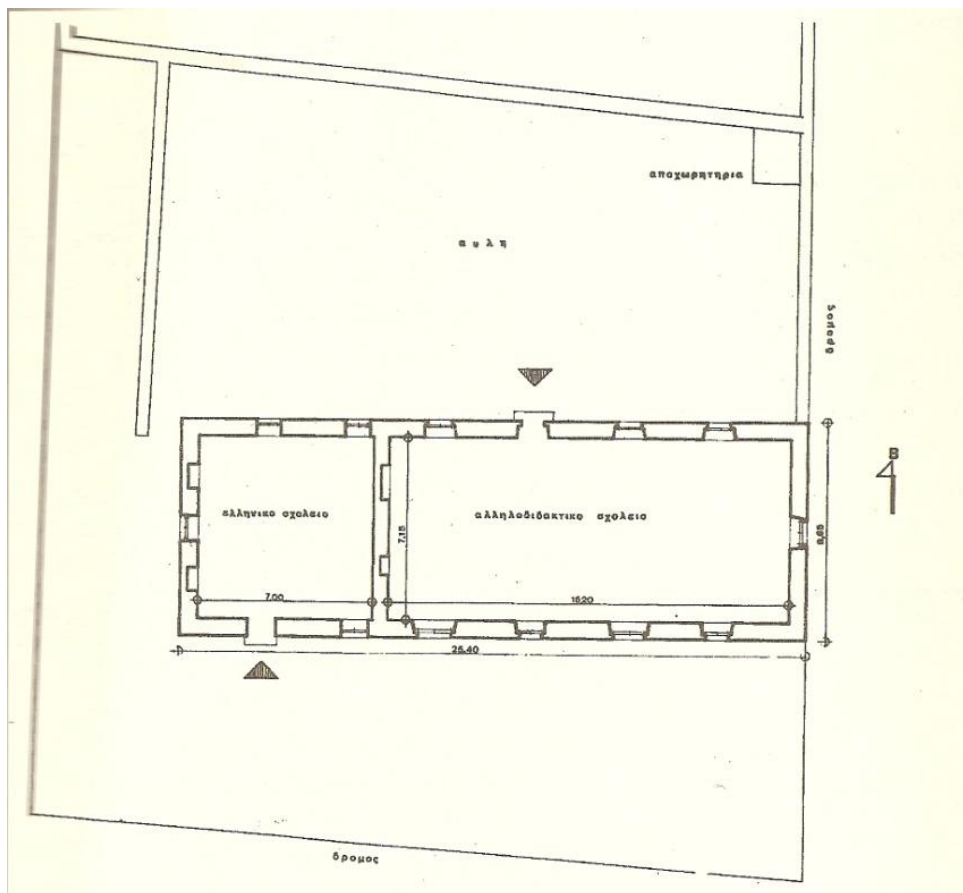
Το Ελληνο-αλληλοδιδακτικό σχολείο των Μεγάρων ξεκίνησε να κτίζεται στα Καποδιστριακά χρόνια, όμως δεν αποπερατώθηκε πιθανότατα λόγω οικονομικών δυσχερειών. Η εκπόνηση της μελέτης και η επίβλεψη της ανοικοδόμησης του έργου αυτού ανατέθηκε στον «πολιτικό αρχιτέκτονα» Ανδρέα Κάλανδρο, ενώ την ανέγερσή του ανέλαβε μετά από δημοπρασία ο «τεκτονικός επιστάτης» Χρήστος Πετρόπουλος. Το κτήριο είχε μήκος 34 πήχες (=25,5μ.), πλάτος 12,5 πήχες (=9,375μ.) και ύψος 6,5 πήχες (=4,875μ.)¹¹⁶. Εσωτερικά χωριζόταν με εγκάρσιο τοίχο σε δύο αίθουσες διδασκαλίας, μία για την αλληλοδιδακτική και μία για την ελληνική σχολή. Οι εσωτερικές διαστάσεις των αιθουσών αυτών ήταν 16,20μ. × 7,15 μ. και 7,15μ. × 7 μ. αντίστοιχα¹¹⁷. Οι τοίχοι ήταν ξυλόδετοι, πάχους ενός πήχη, επιχρισμένοι και ασβεστωμένοι¹¹⁸. Ο φωτισμός του κτιρίου γινόταν από έντεκα τοξωτά παράθυρα, που έφεραν σιδεριές ενώ η στέγη προβλεπόταν κεραμοσκεπής και ταβανωμένη. Η βόρεια πλευρά του κτηρίου έβλεπε σε περιτειχισμένη αυλή, τραπεζοειδούς σχήματος. Στη βορειοανατολική της γωνία βρισκόταν τα αποχωρητήρια. Από την αυλή αυτή

¹¹⁶ Αρχικά οι προβλεπόμενες διαστάσεις του Ελληνο-αλληλοδιδακτηρίου ήταν «μάκρος 36 πήχες, πλάτος 14, ύψος 6,5», -σύμφωνα με τον πίνακα των σχολείων της Στερεάς Ελλάδας- όπως και της σχολής του Γαλαξιδίου, των Σαλώνων και της Λιβαδειάς. Η ομοιομορφία αυτή διευκόλυνε το διαχειριστικό έλεγχο και οδηγούσε σε οικονομικότερες λύσεις. / Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹¹⁷ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹¹⁸ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

γινόταν και η είσοδος στην αλληλοδιδασκτική αίθουσα. Αντίθετα η πρόσβαση για την αίθουσα του ελληνικού σχολείου γινόταν κατευθείαν από το δρόμο.

74. Κάτοψη Ελληνοαλληλοδιδασκτηρίου Μεγάρων.

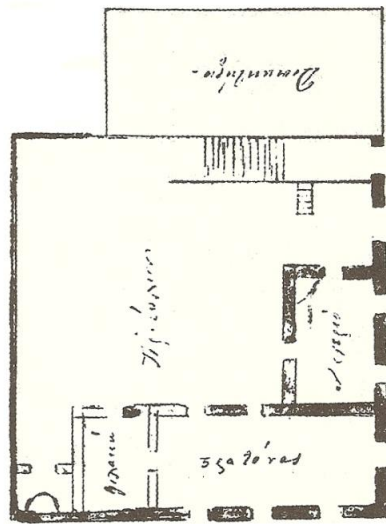
Η δημόσια αλληλοδιδασκτική σχολή Κορίνθου.

Για την στέγαση της αλληλοδιδασκτικής σχολής Κορίνθου χρησιμοποιήθηκε εθνική οικοδομή, ένα παλιό τζαμί που χρησίμευε ως στρατώνας. Ο μηχανικός Διονύσιος Βαλσαμάκης υπογράφει το σχέδιο της αλληλοδιδασκτικής σχολής της Κορίνθου ενώ την επιστασία της ανέγερσης είχε ο Α. Μαργαρίτης¹¹⁹.

Περί τα τέλη του 1830 ξεκινά η ανέγερση νέου οικοδομήματος για την στέγαση της σχολής. Περί τα μέσα Απριλίου 1831 η οικοδομή «πλησιάζει περί το ήμισυ». Έκτοτε η πορεία των εργασιών δεν προχώρησε με τον ίδιο ρυθμό εξαιτίας της έλλειψης πόρων¹²⁰.

¹¹⁹ Για το πελέκημα των λίθων και την τοιχοδομία χρησιμοποιήθηκαν οι χτίστες Δημήτριος Στρατούλκος (Καλαβρυτινός) μαζί με του τέσσερις μαθητές του, ο Φραγκίσκος Μωραΐτης (Κεφαλλήνιος) και ο Αντώνιος Νικολάου (Κονιτζιώτης) μετά των "συντρόφων του". /Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

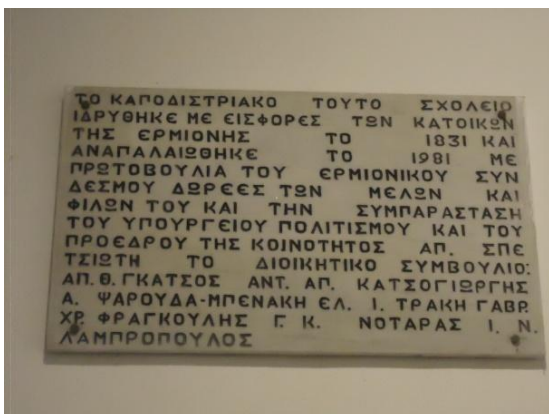
¹²⁰ Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

75. Διδακτήριο Κορίνθου.

Το αλληλοδιδασκτικό σχολείο της Ερμιόνης.

Στην Ερμιόνη πραγματοποιήθηκε η ανέγερση εκ θεμελίων ενός διδακτηρίου χωρητικότητας 250 μαθητών. Παρά την προσπάθεια το σχολείο δεν αποπερατώθηκε και έτσι δεν λειτούργησε κατά την Καποδιστριακή περίοδο¹²¹. Σώζεται αναφορά από τον Ι. Κοκκώνη, ότι το κτήριο παρά την αργοπορία των εργασιών, «γίνεται καλόν»¹²². Από τις επισημάνσεις αυτές προκύπτει ότι ο σχεδιασμός και η εκτέλεση των οικοδομικών εργασιών έγιναν με βάση τις προδιαγραφές του Οδηγού.

76. Πλάκα στο εσωτερικό του κτηρίου που μαρτυρεί την ίδρυσή του σχολείου κατά την Καποδιστριακή περίοδο.

¹²¹ Ο αστυνόμος Κρανιδίου σε σχετική αναφορά του, στις 2 Ιουλίου 1830, περιορίζεται στην πορεία των εργασιών της σχολής, σημειώνοντας ότι είναι «ασκεπές και ατελείωτον». /Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

¹²² Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003.

77. Εξωτερικές και εσωτερικές απόψεις του κτηρίου.

78. Βιλαΐτια- Επαρχίες Αργολίδας, Κορινθίας και Μεγαρίδας.

ΣΧΟΛΕΙΑ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ- ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ- ΜΕΓΑΡΙΔΑΣ (1828-1832)

ΕΠΑΡΧΙΕΣ	ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ				ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ		ΣΥΝΟΛΑ
	ΑΛΛΗΛ/ΚΑ	ΑΛΛΗΛ/ΚΑ ΚΟΡΑΣΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΟ-ΑΛΛΗΛ/ΚΑ	ΚΟΙΝΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΑ	ΑΝΩΤΕΡΑ ΚΟΡΑΣΙΩΝ	
ΑΡΓΟΥΣ	5	1		15	2		23
Κ.ΝΑΧΑΓΙΕ	1	1	1	2			5
ΚΟΡΙΝΘΟΥ	5		2	8	4		19
ΝΑΥΠΛΙΟΥ	7	2			8	1	18
ΜΕΓΑΡΩΝ	1						1
ΣΥΝΟΛΑ	19	4	3	25	14	1	66

Πηγή: Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003

ΣΧΟΛΕΙΑ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ- ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ- ΜΕΓΑΡΙΔΑΣ (1828-1833)-ΚΑΤΑ ΕΤΗ

ΣΧΟΛΕΙΑ	1828	1829	1830	1831	1832	1833
ΑΛΛΗΛΟΔΙΔΑΚΤΙΚΑ	2	12	9	10	12	4
ΑΛΛΗΛ/ΚΑ ΘΗΛΕΩΝ	2	2	2	3	4	1
ΚΟΙΝΑ	;	9	11	3	8	;
ΕΛΛΗΝΙΚΑ	1	8	6	4	5	2
ΓΑΛΛΟΦΩΝΑ	-	-	1(;)	1	1	1
ΣΥΝΟΛΑ	5	31	29	21	30	8

Πηγή: Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003

ΣΤΕΓΑΣΗ ΑΛΛΗΛΟΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ-ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ-ΜΕΓΑΡΙΔΑΣ (1828-1832)

Α/Α	ΕΠΑΡΧΙΑ	ΣΧΟΛΗ	ΧΩΡΟΣ	ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ
1.	Άργους	Δημόσια Αλληλοδιδασκτική σχολή Άργους	1.«Οίκημα» της πόλης. 2.Σχολικό κτήριο. 3.«Οσπίτιον του διδασκάλου». 4.«Εν οίκημα».	1.1828-Ιούλιος 1831. 2.Ιούλιος 1831-Ιούνιος 1832. 3. Ιούνιος 1832-(-) 4.Νοέμβριος 1832-Ιανουάριος 1833.
2.	»	Αλληλοδιδασκτική σχολή Ιππικού Άργους	Συστέγαση με δημόσια αλλ/κτική σχολή της πόλης.	Νοέμβριος 1829-Μάρτιος 1832.
3.	»	Παρθεναγωγείο Άργους Μαρίας Φανδρίδη	«Οσπίτιον του Διδασκάλου».	Ακαθόριστο διάστημα.
4.	Κ. Ναχαγιέ	Δημόσια ελληνο-αλληλοδιδασκτική σχολή Διδύμου	«Οσπίτιον εθνικόν» (αποθήκη).	Νοέμβριος 1829-Μαίος 1832.
5.	»	Δημόσια αλληλοδιδασκτική σχολή Κρανιδίου	Σχολικό κτήριο.	Μάιος 1830-Δεκέμβριος 1832.
6.	»	Αλληλοδιδασκτική σχολή Ερμιόνης	Σχολικό κτήριο*.	Η σχολή δεν λειτουργήσε.
7.	Κορίνθου	Δημόσια αλληλοδιδασκτική σχολή Κορίνθου	1.«Τζαμί που χρησιμεύει ως στρατώνας». 2.Σχολικό κτήριο*.	Μέσα 1829-Ιούλιος 1830.
8.	»	Αλληλοδιδασκτική σχολή Σοφικού	«Ιδιόκτητος οικία» του Δαμαλών Ιωνά.	Ακαθόριστο διάστημα.
9.	»	Αλληλοδιδασκτική σχολή Ν. Επιδαύρου	«Εθνικόν οίκημα».	Νοέμβριος 1827-Δεκέμβριος 1829.
10.	Ναυπλίου	Αλληλ/κτική σχολή Φιλανθρωπικής Εταιρείας (Ορφανοτροφείου)	1.Εθνική οικία «παρά την πύλην της ξηράς». 2. Εθνική οικία «εντός του φρουρίου». 3.«Οσπίτιον». 4.Εθνική «αποθήκη».	1.Φεβρουάριος 1826-Νοέμβριος 1827. 2. Φεβρουάριος 1826-Νοέμβριος 1827. 3. Νοέμβριος 1827(-)-Νοέμβριος 1828. 4. Νοέμβριος 1828-Μάρτιος 1829.
11.	»	Δημόσια αλληλοδιδασκτική σχολή Ναυπλίου	1.Τζαμί. 2.Κτήριο Βουλευτικού.	1.Μάρτιος 1829-Περίοδος αναρχίας. 2.Αρχές 1833.
12.	»	Αλληλοδιδασκτική σχολή Ορφανών Ναυπλίου	Εθνικό κτήριο.	Απρίλιος μέχρι και Σεπτέμβριος 1830.
13.	»	Αλληλ/κτική σχολή Στρατιωτικών Σωμάτων Ναυπλίου	Συστέγαση με δημόσια αλλ/κτική σχολή της πόλης.	-
14.	»	Παρθεναγωγείο Ναυπλίου (Ελένης Δανέζη)	1.«Δημόσιον Κατάστημα». 2.«Εθνικόν οίκημα».	1. Απρίλιος 1828-Μάιος 1832. 2.Μάιος 1832-Ιανουάριος 1833(-).
15.	»	Αλληλοδιδασκτική σχολή Πρόνοιας	Πρόταση ανέγερσης διδασκτηρίου**.	-
16.	»	Παρθεναγωγείο Πρόνοιας (Μ. Λιμπρίτη)	Μισθωμένη οικία.	Ακαθόριστο χρονικό διάστημα.
17.	»	Αλληλοδιδασκτική σχολή Τίρυνθας	1.«Παστάς». 2. Σχολική αίθουσα. 3.«Οσπίτιον» του διδασκάλου. 4. Κτήριο Βουλευτικού.	Σεπτέμβριος 1830-Ιανουάριος 1833.
18.	Μεγαρίδας	Ελληνο-αλληλοδιδασκτική σχολή Μεγάρων	Σχολικό κτήριο*.	-
19.	»	Αλληλοδιδασκτική σχολή Περαχώρας	Πρόταση ανέγερσης διδασκτηρίου**.	-

*Δεν αποπερατώθηκαν.

**Η πρόταση δεν υλοποιήθηκε./ Πηγή: Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003

**ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ-ΤΕΚΤΟΝΕΣ-ΕΠΙΣΤΑΤΕΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ
ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ-ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ-ΜΕΓΑΡΙΔΑΣ (1828-1832)**

Α/Α	ΕΠΑΡΧΙΑ	ΣΧΟΛΕΙΟ	ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ	ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΤΕΚΤΟΝΕΣ-ΕΠΙΣΤΑΤΕΣ
1.	Άργους	Δημόσια αλληλοδιδασκτική σχολή Άργους.	1. De Vaud (Ελβετός). 2. Λάμπρος Ζαβός. 3. De Boroczyn (Γερμανός). 4. Θεόδωρος Βαλλιάνος. 5. Δημήτριος Βαλσαμάκης.	1. Σχέδια, προϋπολογισμός , επιστασία. 2. Σχέδιο «οσπιτίου», προϋπολογισμός , επιστασία. 3. Έλεγχος οικοδομής. 4. Έλεγχος οικοδομής. 5. Έλεγχος οικοδομής.	Χαρίτων Κάππος. Νάνος Δημητρίου. Νικόλαος Ιωάννου. Παυλής κ.ά.
2.	Κορίνθου	Δημόσια αλληλοδιδασκτική σχολή Κορίνθου.	1. Δημήτριος Βαλσαμάκης. 2. Peytier (Γάλλος).	1. Αποτύπωση-επίβλεψη μετασκευής τζαμιού. 2. Εντοπισμός-πρόταση καταλληλότητας τζαμιού.	-
3.	Κορίνθου	Δημόσια αλληλοδιδασκτική σχολή Κορίνθου*.	(;)	(;)	Α. Μαργαρίτης, επιστάτης. Δημήτρης Στρατούλας (Καλαβρυτινός), κτίστης. Φραγκίσκος Μωραΐτης (Κεφαλλήνιος), κτίστης. Αντώνιος Νικολάου (Κονιτζιώτης), κτίστης.
4.	Κ. Ναχαγιέ	Αλληλοδιδασκτική σχολή Κρανιδίου.	1. Α. Γάσπαρης Κάλανδρος. 2. Θεόδωρος Βαλλιάνος. 3. Πέτρος Μπούας (διδάσκαλος).	1. Σχέδια-επιστασία. 2. Επιστασία. 3. Πιθανή επιστασία.	-
5.	Κ. Ναχαγιέ	Ελληνο-αλληλοδιδασκτική σχολή Διδύμου.	Δημήτριος Βλαχογιάννης (διδάσκαλος).	Επιστασία.	-
6.	Κ. Ναχαγιέ	Αλληλοδιδασκτική σχολή Ερμιόνης*.	-	-	-
7.	Ναυπλίου	Αλληλοδιδασκτική σχολή Φιλανθρωπικής Εταιρείας (Ορφανοτροφείο) Ναυπλίου.	1. Γεώργιος Κωνσταντίνου (διδάσκαλος). 2. Έυδεκ (συνταγματάρχης).	1. Σχέδια-επιστασία. 2. Σχέδια-επιστασία.	-
8.	Ναυπλίου	Δημόσια αλληλοδιδασκτική σχολή Ναυπλίου.	Στέλιος Λαζίνης.	Σύνταξη έκθεσης, προϋπολογισμός , επιστασία επισκευών.	-
9.	Ναυπλίου	Αλληλοδιδασκτική σχολείο Τίρυνθας.	Γρηγόριος Παλαιολόγος (γεωπόνος).	Σχέδια και εποπτεία εργασιών.	-
10.	Ναυπλίου	Ελληνο-αλληλοδιδασκτική σχολή Μεγάρων*.	Ανδρέας Κάλανδρος.	Σχέδια, προϋπολογισμός , επίβλεψη.	Χρήστος Πετρόπουλος, Ανδρέας Μαρινάκης.

* Δεν αποπερατώθηκε.

Πηγή: Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832), εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003

Σχολεία της Λακωνίας και της Μεσσηνίας.

ΧΙ. Σχολεία της Λακωνίας.

Στην Λακωνία ενώ συστάθηκαν και λειτούργησαν αρκετά σχολεία σε πολλές επαρχίες της, εντούτοις δεν σώζονται πληροφορίες για την ανέγερση νέων σχολικών κτηρίων, με εξαίρεση δύο προσπάθειες που έγιναν στα χωριά Γεράκιον¹²³ και Κάτω Ρίζα¹²⁴ της επαρχίας Λακεδαίμονος οι οποίες όμως τελικά δεν αποπερατώθηκαν λόγω οικονομικών δυσχερειών. Ως διδακτήρια χρησιμοποιήθηκαν υπάρχοντα κτίσματα, εκκλησίες, μοναστήρια ή οικίες.

ΧΙ. Σχολεία της Μεσσηνίας.

Στην Μεσσηνία η κατάσταση είναι παραπλήσια με αυτής της Λακωνίας. Ιδρύθηκαν και λειτούργησαν επιτυχώς ή ανεπιτυχώς αρκετά σχολεία αλληλοδιδασκτικά και Ελληνικά, δημόσια και ιδιωτικά¹²⁵. Τα περισσότερα από αυτά στεγάσθηκαν σε υπάρχοντα κτίσματα καθώς η οικονομική ένδεια της εποχής εκείνης δεν επέτρεπε πολυτέλειες. Σώζονται, όμως, στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και ορισμένες αναφορές για ανέγερση σχολικών κτηρίων. Στην Επαρχία Αρκαδίας, στα Φιλιατρά αναφέρεται¹²⁶ ότι η Κυβέρνηση παραχώρησε στην κωμόπολη αυτή έντεκα (11) στρέμματα¹²⁷ για ανοικοδόμηση σχολικού κτηρίου, δεν μαρτυρείται όμως η ίδρυση και η λειτουργία του. Στην ίδια επαρχία σύμφωνα με έκθεση του Ι. Κοκκώνη¹²⁸ τον Νοέμβριο του 1830, κτίζονταν σχολεία στην Άλβαινα¹²⁹ και στον Αετό¹³⁰. Όμως για τα παραπάνω δεν έχουμε καμία άλλη πληροφορία. Το μοναδικό σχολικό κτήριο που σώζεται σήμερα στην Μεσσηνία και ανήκει στην τότε επαρχία Μεσσηνιακών φρουριών, είναι αυτό της Μεθώνης.

Το αλληλοδιδασκτικό σχολείο της Μεθώνης.

79. Πλάγια όψη του αλληλοδιδασκτηρίου.

¹²³ Μπελιά Ελένη, Η εκπαίδευσις εις την Λακωνικήν και τη Μεσσηνίαν κατά την Καποδιστριακήν Περίοδον 1828-1832, Γραφικά τέχνη Χ. Παπούλια & ΣΙΑ Ο.Ε., Αθήνα 1970.

¹²⁴ Μπελιά Ελένη, Η εκπαίδευσις εις την Λακωνικήν και τη Μεσσηνίαν κατά την Καποδιστριακήν Περίοδον 1828-1832, Γραφικά τέχνη Χ. Παπούλια & ΣΙΑ Ο.Ε., Αθήνα 1970.

¹²⁵ Σε έγγραφα της εποχής τα ιδιωτικά σχολεία αναφέρονται ως ιδιαίτερα σχολεία.

¹²⁶ Μπελιά Ελένη, Η εκπαίδευσις εις την Λακωνικήν και τη Μεσσηνίαν κατά την Καποδιστριακήν Περίοδον 1828-1832, Γραφικά τέχνη Χ. Παπούλια & ΣΙΑ Ο.Ε., Αθήνα 1970.

¹²⁷ Τα κτήματα αυτά άνηκαν κατά την περίοδο πριν την επανάσταση στον Οθωμανό Μπιλάλη Αλημπαληέουλου.

¹²⁸ Μπελιά Ελένη, Η εκπαίδευσις εις την Λακωνικήν και τη Μεσσηνίαν κατά την Καποδιστριακήν Περίοδον 1828-1832, Γραφικά τέχνη Χ. Παπούλια & ΣΙΑ Ο.Ε., Αθήνα 1970.

¹²⁹ Κωμόπολη επαρχίας Ολυμπίας.

¹³⁰ Χωριό επαρχίας Τριφυλίας.

Η Μεθώνη είναι μία από τις πρώτες πόλεις που κατέλαβαν οι Γάλλοι απελευθερωτές της Πελοποννήσου τον Οκτώβριο του 1828. Για την πόλη αυτή έτυχε να δείξουν οι Γάλλοι το μεγαλύτερο ενδιαφέρον όχι μόνο για την απελευθέρωσή της από τον Ιμπραήμ αλλά και την ανόρθωσή της από τα ερείπια¹³¹. Στα ανορθωτικά αυτά έργα εντάσσεται και η κατασκευή του αλληλοδιδασκτικού σχολείου της Μεθώνης, ενός από τα πρώτα σχολεία του ελληνικού κράτους. Τον σχεδιασμό του κτιρίου αυτού φιλοτέχνησε ο Γάλλος συνταγματάρχης Audouy (Ωδουά).

Βέβαια, η ίδρυση σχολείου στην ελεύθερη πια Μεθώνη είχε από τις πρώτες μέρες της απελευθέρωσης απασχολήσει τους κατοίκους της, οι οποίοι διεξήγαγαν έρανο για τον σκοπό αυτό. Την προσπάθεια αυτή συνέδραμε σε μεγάλο βαθμό η επίσκεψη του Κυβερνήτη στην πόλη της Μεθώνης τον Μάρτιο του 1829. Κατά την επίσκεψή του αυτή ο Ι.Καποδίστριας υπέδειξε την θέση που έπρεπε να χτιστεί το σχολείο και υποσχέθηκε να βοηθήσει οικονομικά την ανέγερση του οικοδομήματος. Τον Δεκέμβριο του 1829 ο προσωρινός διοικητής των μεσαιωνικών φρουριών, Φραγκίσκος Μαύρος, έριξε τα θεμέλια και το καινούριο σχολείο άρχισε να χτίζεται σύμφωνα με τα σχέδια του Audouy. Η κατασκευή είχε ολοκληρωθεί μέχρι και τον Αύγουστο του επόμενου έτους, όποτε και τελέσθηκαν και τα εγκαίνια¹³².

Για 110 χρόνια το Καποδιστριακό σχολείο συνέχιζε να λειτουργεί, ώσπου το 1940, ύστερα από διαταγή του Υφυπουργού Ν. Σπέντζα¹³³ το κτήριο βγήκε στην δημοπρασία και πουλήθηκε σε ιδιώτη¹³⁴. Από τότε άρχισε η εγκατάλειψη και η κακοποίηση του κτηρίου, καθώς αυτό χρησίμευε σαν αποθήκη προϊόντων, ζωοτροφών και στάβλος.¹³⁵ Το 1951 σύμφωνα με την υπουργική απόφαση χαρακτηρίζεται ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο¹³⁶. Στο τέλος του 2011 εντάχθηκε στο ΕΣΠΑ (2007-2013) με σκοπό την αποκατάσταση του και την επανάχρησή του ως χώρο πολιτιστικών εκδηλώσεων της περιοχής. Εντούτοις το κτήριο παραμένει μέχρι σήμερα σε μορφή ερειπίου.

80. Η σημερινή κατάσταση του κτηρίου. Παραμένει απροστάτευτο στις φθορές των καιρικών συνθηκών.

¹³¹ Η νέα πολιτεία της Μεθώνης, με σχέδιο του Γάλλου συνταγματάρχη Audouy άρχισε να χτίζεται έξω από το μεγάλο Βενετσιάνικο κάστρο.

¹³² Τα εγκαίνια ετελέσθησαν τον Αύγουστο του ιδίου έτους υπό των Μεθωναίων πολιτών Αθαν. Σπυροπούλου – Κανά και Κων/νου Ματζουράνη, διότι ο μεν πρώτος προσέφερε 100 γαλλικά τάλληρα, ο δε δεύτερος 85.

¹³³ Νέα Εστία, Ο Καποδίστριας και το σχολείο Audouy της Μεθώνης, τόμος 50, 1951.

¹³⁴ Πουλήθηκε έναντι του ποσού των 50.000 δραχμών.

¹³⁵ Σύμφωνα με αναφορά του Πέτρου Γ. Θέμελη- Επιμελητού Αρχ/των Ζ' Αρχαιολογικής Εφορίας, το 1966 το κτήριο ήδη βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση. Η στέγη ήταν έτοιμη να καταρρεύσει, οι τέσσερις πεσοί του προστώου είχαν ήδη πολλές φορές γκρεμιστεί καθώς τα φορτηγά που μετέφεραν τα υλικά για αποθήκευση στο κτήριο προσέκρουαν πάνω τους και τα επιχρίσματα-εξωτερικά και εσωτερικά είχαν αποκολληθεί./ Αναφορά του Πέτρου Γ. Θέμελη- Επιμελητού Αρχ/των Ζ' Αρχαιολογικής Εφορίας, Ολυμπία 22-2-66.

¹³⁶ Υ.Α.1565/71/15-2-51 (ΦΕΚ 33/23-2-51)

Το σχολείο τοποθετείται σε κεντρικό σημείο της πόλης. Βρίσκεται σε απόσταση 100 περίπου μέτρων, ανατολικά της κεντρικής οδού της Μεθώνης και γειτνιάζει με το μεσαιωνικό Κάστρο. Είναι ένα ορθογώνιο, ισόγειο, λιθόκτιστο κτίριο, διαστάσεων 11,10 μ. × 28,50 μ.¹³⁷. Εσωτερικά υποδιαιρείται σε δύο χώρους: έναν μεγάλο, που κατά πάσα πιθανότητα εκεί στεγάζονταν η παστάδα του αλληλοδιδακτικού και ενός μικρότερου που θα μπορούσε να λειτουργεί ως δεύτερη αίθουσα (ίσως να φιλοξενούσε και ελληνικό σχολείο), ως κατοικία του δασκάλου ή ως βοηθητικός χώρος. Η κύρια είσοδος στο κτήριο βρίσκεται στην στενή πλευρά της μεγάλης αίθουσας και γινόταν μέσω ενός προστώου που στηριζόταν σε τέσσερις πεσσούς. Δευτερεύουσες εισόδους υπάρχουν και στις πλάγιες πλευρές. Το κτήριο έφερε δίριχτη ξύλινη στέγη με κεραμίδια και ήταν επιχρισμένο εσωτερικά και εξωτερικά. Κύριο χαρακτηριστικό οργάνωσης των όψεων και της κάτοψης είναι η αυστηρή συμμετρία, που διέπει την πλειονότητα των κτισμάτων αυτής της περιόδου. Την ανοικοδόμηση του κτηρίου ανέλαβε συνεργείο Λαγκαδινών μαστόρων σύμφωνα με το εργολαβικό συμφωνητικό των αρχείων των ΓΑΚ¹³⁸. Ένας μεγάλος γειτονικός χώρος πιθανόν να λειτουργούσε ως αυλή του σχολείου.

81. Απεικόνιση κάτοψης.

Σήμερα, δυστυχώς η εικόνα που συναντά κανείς είναι αποθαρρυντική. Το κτήριο βρίσκεται σε άθλια κατάσταση και απροστάτευτο στις φθορές του χρόνου. Η στέγη έχει καταρρεύσει, οι τοίχοι έχουν υποστεί πολλές φθορές, τα επιχρίσματα έχουν στο μεγαλύτερο μέρος τους αποκολληθεί ενώ μεγάλο μέρος θυρών και παραθύρων έχουν κλεισθεί. Εύχομαι σύντομα να πραγματοποιηθεί η αποκατάσταση και η επανάχρηση ενός τόσο σημαντικού μνημείου της νεώτερης Ελλάδας.

82. Η μπροστινή όψη του καποδιστριακού σχολείου της Μεθώνης.

¹³⁷ Το κτήριο αριθμεί αυτές τις διαστάσεις σύμφωνα με το έγγραφο της Απόφασης «Αποκατάσταση του Καποδιστριακού Αλληλοδιδακτικού Σχολείου Μεθώνης» στον άξονα Προτεραιότητας 3» Βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος του Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» του ΕΣΠΑ 2007-2013.

¹³⁸ Διαβάζουμε στο εργολαβικό συμφωνητικό μεταξύ των Λαγκαδινών μαστόρων και του Διοικητή των Μεσσηνιακών Φρουρίων στις 14.1.1830 στην Μεθώνη. «Δια του παρόντος δηλοποιούμε οι υπογεγραμμένοι κτίσται Διαμαντής Φανόπουλος, Γεώργιος Κολιόπουλος και Αναστάσιος Πολυχρονόπουλος και λοιποί σύντροφοί μας ότι εσυμφωνήσαμε μετά του Προσωρινού Διοικητού των Μεσσηνιακών Φρουρίων κυρίου Κ. Ράμφου να κτίσωμεν εις το προάστιον της Μεθώνης ένα σχολείον κατά το σχέδιον το οποίον θέλει να μας δοθή, υποσχόμεθα δε κατά την συμφωνίαν μας να κάμωμεν το αυτό κτίριον με χώμα και πέτρας, τας δε γωνίας του με άσβεστον και άμμον, και το χόνδρος του τοίχου ένα πήχυν μαστορικόν. (ΥΠΠΟ)

83. Λεπτομέρειες της οικοδομής.

84. Εργασίες στήριξης του ενδιάμεσου τοίχου του κτηρίου.

85. Άποψη του οικοδομήματος από τον δρόμο.

86. Το εσωτερικό της αλληλοδιδακτικής αίθουσας. Διακρίνονται οι εσωτερικές θύρες και τα ανοίγματα της μίας πλευράς που έχουν κλεισθεί.

87. Ο διπλάνος ανοικτός χώρος που πιθανόν να χρησίμευε για προαύλιο του σχολείου.

88. Παλιά φωτογραφία του σχολείου.

Σχολεία της Αρκαδίας, Ηλείας και Αχαΐας.

XII. Σχολεία της Αρκαδίας.

Στην Αρκαδία την περίοδο 1828-1831 λειτουργούσαν αρκετά σχολεία σε όλες επαρχίες της. Τα περισσότερα όμως στεγάζονταν σε ήδη υπάρχοντα κτήρια. Γίνονται, όμως και δέκα προσπάθειες για την ανοικοδόμηση νέων σχολικών κτηρίων, από τις οποίες άλλες πραγματοποιηθήκαν, άλλες δεν υλοποιήθηκαν καθόλου και άλλες ξεκίνησαν αλλά ολοκληρώθηκαν σε μεταγενέστερα έτη. Συγκεκριμένα επιτυχείς προσπάθειες έγιναν στην Αλωνίσταινα, στον Άγιο Πέτρο, στην Βυτίνα, στην Καρύταινα και στην Κοντοβάζαινα. Ανεπιτυχείς προσπάθειες ή προσπάθειες που ξεκίνησαν τότε αλλά ολοκληρώθηκαν σε μεταγενέστερα χρόνια έγιναν στην Τρίπολη, στην Κερασιά, στο Λεωνίδιο, στα Άνω Δολιανά και στον Πραστό. Τα διδακτήρια της Κερασιάς, του Αγίου Πέτρου, του Λεωνιδίου και της Καρύταινας σχεδιάστηκαν από τον στρατιωτικό μηχανικό-οχυρωματοποιό Δημήτριο Σταυρίδη. Σήμερα σώζεται μόνο το διδακτήριο της Βυτίνας.

Το σχολείο της Βυτίνας.

89. Όψη του κτηρίου.

Το διδακτήριο οικοδομήθηκε το 1831, με την γενναία συνδρομή του Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια, στον οποίο είχαν απευθυνθεί οι Βυτιναίοι. Σήμερα το κτήριο αυτό στεγάζει το Ειρηνοδικείο της περιοχής και παραμένει κλειστό στο κοινό. Ανοίγει μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Δεν μπόρεσα να το δω εσωτερικά, ούτε να βρω κάποια άλλη πληροφορία, εκτός από το ότι έχει κυρηχθεί διατηρητέο και ανακαινίσθηκε το έτος 1997-1998 με την δωρεά του Συμεών Ξυνογαλά.

Το κτήριο είναι πετρόκτιστο, δώροφο και έχει κάτοψη σχήματος Γ. Ο κάτω όροφος δεν έχει πολλά ανοίγματα. Πρέπει να ήταν το υπόγειο-βοηθητικοί χώροι του διδακτηρίου. Στον πάνω όροφο πρέπει να στεγάζονταν οι αίθουσες. Το διδακτήριο της Βυτίνας δεν ακολουθεί τα νέα αρχιτεκτονικά δεδομένα που άρχιζαν να εφαρμόζονται τότε στο νεοσύστατο κράτος αλλά συντάσσεται με την τοπική παράδοση. Από ότι φαίνεται, ο σχεδιασμός του και η κατασκευή

του πρέπει να έγινε από παλιούς παραδοσιακούς τεχνίτες. Η αίθουσα δεν πρέπει να ακολουθούν τους κανόνες του Οδηγού. Δεν υπάρχουν ίχνη περιτειχισμένης αυλής, βρύσης, περιστυλίου ή αποχωρητηρίων.

90. Οι υπόλοιπες όψεις του σχολείου της Βυτίνας.

91. Η επιγραφή του κτηρίου που μαρτυρεί την περίοδο κατασκευής του.

92. Απόψεις του κτηρίου.

XIII. Σχολεία της Ηλείας και Αχαΐας.

Και στις περιοχές αυτές λειτουργούσαν σχολεία κατά την Καποδιστριακή περίοδο. Βρήκα ελάχιστες πληροφορίες γι' αυτά. Πιθανόν το σχέδιο του αλληλοδιδακτικού σχολείου της Πάτρας να το είχε εκπονήσει ο Ζακυνθινός πολιτικός μηχανικός Τσερούλης. Σήμερα δεν σώζεται.

XIV. Επίλογος-Συμπεράσματα.

- Την περίοδο αυτή της ανασύστασης του νέου ελληνικού κράτους πραγματοποιείται έντονη προσπάθεια για την ίδρυση σχολείων σε ολόκληρη την επικράτεια. Η δραστηριότητα αυτή πηγάζει κατά κύριο λόγο από την σημασία που απέδιδε ο πρώτος Κυβερνήτης στην εκπαίδευση αλλά και στην ταυτόσημη επιθυμία του ελληνικού λαού να μορφώσει τα παιδιά του.
- Ο Κυβερνήτης ενθαρρύνει, συντονίζει, ελέγχει, οργανώνει και συστηματοποιεί όλη αυτή την προσπάθεια. Εισάγει ομοιόμορφο εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην χώρα, θεμελιώνει την στοιχειώδη εκπαίδευση και θέτει τις βάσεις για την δευτεροβάθμια. Εισάγει επίσημα την αλληλοδιδασκτική μέθοδο διδασκαλίας και εκδίδει το απαραίτητο εγχειρίδιο με τους κανόνες της νέας μεθόδου.
- Προσδιορίζεται και συγκεκριμενοποιείται ο σχολικός χώρος, λαμβάνει συγκεκριμένη μορφή και χαρακτηριστικά (σχήμα και διάταξη αίθουσας, ανοίγματα, βοηθητικοί χώροι- περιτοιχισμένη αυλή-περιστύλιο-αποχωρητήρια).
- Τα περισσότερα σχολεία στεγάζονται σε ήδη υπάρχοντα εθνικά ή ιδιωτικά κτήρια. Τα πενιχρά οικονομικά του νεοσύστατου κράτους απαιτούσαν αυστηρή οικονομία. Πολλά από αυτά μετασκευάζονται ώστε να προσαρμοσθούν όσο είναι δυνατό στις ανάγκες του νέου εκπαιδευτικού συστήματος. Γίνονται όμως και αρκετές προσπάθειες για την ανοικοδόμηση νέων.
- Τα σχολεία που οικοδομούνται συνήθως χτίζονται με εράνους των κατοίκων της περιοχής και με άλλα τοπικά έσοδα (π.χ. έσοδα από τα τοπικά μοναστήρια), στα οποία αρωγός γίνεται η Κυβέρνηση. Ορισμένα χτίστηκαν με γενναίες χρηματικές δωρεές φιλελλήνων του εξωτερικού.
- Προσδιορίζεται ο ρόλος του αρχιτέκτονα στην κατασκευή των δημοσίων έργων. Ο αρχιτέκτονας αναλαμβάνει ρόλο συγκεκριμένο και ουσιαστικό. Επιλέγει την περιοχή στην οποία θα κτιστεί το οικοδόμημα, εκπονεί την μελέτη και τα σχέδια του κτηρίου, συντάσσει το προϋπολογισμό, πραγματοποιεί δημοπρασίες, υπογράφει το συμφωνητικό της οικοδομής και έχει την επιστασία του έργου. Όλα αυτά είναι νέα δεδομένα, που εισέρχονται στην ελληνική πραγματικότητα.
- Τα νέα κτήρια που οικοδομούνται προσπαθούν να ακολουθούν τους κανόνες του προτύπου του σχολικού χώρου, που θέτει το εγχειρίδιο. Συνήθως ο στόχος επιτυγχάνεται με μικρές αποκλίσεις. Υπάρχουν, όμως και εξαιρέσεις, όπως η σχολή της Βυτίνας, που ακολουθεί την παραδοσιακή αρχιτεκτονική.
- Ο μεγαλύτερος αριθμός των σχολικών κτηρίων που χτίστηκαν τότε φέρει ξεκάθαρα γνωρίσματα ενός πρώιμου νεοκλασικισμού, λιτού στην έκφραση. Εξαιρεση αποτελεί το Κεντρικό σχολείο της Αίγινας-Εϋνάρδειο το οποίο χαρακτηρίζεται από έναν πιο ώριμο νεοκλασικισμό και η σχολή της Βυτίνας που συντάσσεται με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Μέσα από το συγκεκριμένο ρεύμα ο ενθουσιασμός και η χαρά των Ελλήνων για την αναγέννηση του Έθνους, έβρισκαν πρόσφορο έδαφος για την έκφρασή τους.
- Η ενεργής και μεγαλειώδης εκπαιδευτική δραστηριότητα που εδραιώθηκε κατά την Καποδιστριακή περίοδο στην Ελλάδα, μετά την δολοφονία του Κυβερνήτη περιορίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό¹³⁹.

¹³⁹ Μετά τον θάνατο του Κυβερνήτη η χώρα μπήκε σε νέα δεινά. Οι πολιτικές διαφορές ανάμεσα στους «Κυβερνητικούς» και στους «Συνταγματικούς», είχε σαν συνέπεια το ξέσπασμα ενός αιματηρού εμφυλίου πολέμου. Στην Ελλάδα κατά την διάρκεια του 1832 επικράτησε χάος και όσα είχαν επιτευχθεί με πολύ κόπο κατά την Καποδιστριακή περίοδο εξανεμίστηκαν. Η εκπαιδευτική πραγματικότητα της Ελλάδας στη φάση αυτή διαλύθηκε. Σύμφωνα με στοιχεία της περιόδου αυτής από τα 121 σχολεία που λειτουργούσαν στην ελληνική επικράτεια το 1830, μετά από τα γεγονότα που ακολούθησαν, έμειναν να λειτουργούν μόνο 60. Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010./ Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταίρων της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993) κ.ά.

XV. Κατάλογος εικόνων.

1. Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
- 2- 7. Σπανός Βασίλης, Ιωάννης Καποδίστριας-ο Θεμελιωτής του ελληνικού κράτους, εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2009
8. Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
9. Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988
- 10-11. Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
12. Σπανός Βασίλης, Ιωάννης Καποδίστριας-ο Θεμελιωτής του ελληνικού κράτους, εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2009
- 13-14. Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988
- 15-16. Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010
17. Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
18. Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988
19. Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
20. Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988
- 21-23. Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταίρων της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993)
24. Μιχελή Λίζα, «Ταραχές στην Παιδεία και επί... Καποδίστρια», Το Βήμα, Κυριακή 20 Ιανουαρίου 1991, σελ.35
25. Χαντζάρα Ευαγγελία
26. Σπανός Βασίλης, Ιωάννης Καποδίστριας-ο Θεμελιωτής του ελληνικού κράτους, εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2009
27. Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταίρων της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993)

- 28-30.** Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988
- 31.** Μιχελή Λίζα, «Ταραχές στην Παιδεία και επί... Καποδίστρια», Το Βήμα, Κυριακή 20 Ιανουαρίου 1991, σελ.35
- 32-34.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 35-36.** Σπανός Βασίλης, Ιωάννης Καποδίστριας-ο Θεμελιωτής του ελληνικού κράτους, εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2009
- 37.** Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Πρώτοι Έλληνες Τεχνικοί Επιστήμονες περιόδου Απελευθέρωσης, Αθήνα 1976
- 38.** [http:// dimosaeginas.wordpress.com/ 21/10/2011](http://dimosaeginas.wordpress.com/21/10/2011)
- 39.** Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Τα διδακτήρια της μέσης εκπαίδευσης (1828-1930), Μνημοσύνης Θρέμματα, Αφιέρωμα στη μνήμη του Αντώνη Μωραΐτη, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1993
- 40.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 41-43.** Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010
- 44.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 45-49.** Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010
- 50-51.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 52.** ΥΠΠΟ, Νεοελληνικά Εκπαιδευτήρια 1830-1940, Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Εφορίες Νεώτερων Μνημείων, Αθήνα Δεκέμβριος 2001
- 53-55.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 56.** ΥΠΠΟ
- 57-59.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 60-64.** Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
- 65.** Δωροβίνης Βασίλης Κ., Συμβολές στην ιστορία της κτιριοδομίας της Καποδιστριακής εποχής (1828-1833)/Το κτίριο του Αλληλοδιδασκτικού σχολείου Άργους, Αρχαιολογία, τεύχος 32, Σεπτέμβριος 1989
- 66.** Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
- 67-69.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 70.** Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
- 71.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 72.** ΥΠΠΟ

- 73-75.** Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
- 76-77.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 78.** Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
- 79.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 80.** <http://www2.rizospastis.gr/story.do?id=4005513&publDate=18/4/2007>
- 81-87.** Χαντζάρα Ευαγγελία
- 88.** <http://www.methonitv.gr/methoni/kapodistriako-sxoleio>
- 89-92.** Χαντζάρα Ευαγγελία

XVI. Βιβλιογραφία.

1. Αθουσάκης Αδάμ, Η εκπαίδευση στην Αργολίδα, Κορινθία και Μεγαρίδα κατά την Καποδιστριακή περίοδο (1828-1832) εκδόσεις Καταγράμμα, Κόρινθος 2003
2. Ακάμας- Όμιλος ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας, «Το Καποδιστριακό σχολείο της Σαλαμίνας- Σημερινό Αρχαιολογικό Μουσείο», Ενημερωτικό δελτίο αρ. 5, Μάρτιος 2011, σελ. 31-32
3. Δωροβίνης Βασίλης Κ., Συμβολές στην ιστορία της κτιριοδομίας της Καποδιστριακής εποχής (1828-1833)/Το κτίριο του Αλληλοδιδασκτικού σχολείου Άργους, Αρχαιολογία, τεύχος 32, Σεπτέμβριος 1989
4. Δωροβίνης Βασίλης Κ., Συμβολές στην ιστορία της κτιριοδομίας της Καποδιστριακής εποχής (1828-1833)/Το κτίριο του Αλληλοδιδασκτικού σχολείου Άργους, Αρχαιολογία, τεύχος 33, Δεκέμβριος 1989
5. Εκδοτική Αθηνών, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια- Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, τόμος 4^{ος}, Αθήνα 1985
6. Εκδοτική Αθηνών-Εταιρία Ιστορικών Εκδόσεων, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους «Η Ελληνική επανάσταση και η ίδρυση του Ελληνικού κράτους», τόμος ΙΒ', Αθήνα 1975
7. Ζαχαρόπουλος Ι. Γεώργιος, Από το «κρυφό» σχολείο στο ολοήμερο σχολείο, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Αρκαδίας, Τρίπολη 2010
8. Ζήβα Δ. & Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Σύντομο ιστορικό των σχολικών κτιρίων στην Ελλάδα, Αρχιτεκτονικά θέματα, τεύχος 13, Αθήνα 1979
9. Καλαφάτη Ελένη, Τα σχολικά κτίρια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης 1821-1929-από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1988
10. Καρδαμίτση-Αδάμη Μ., Για το Καποδιστριακό σχολείο Σαλαμίνας, Καθημερινή, Τετάρτη 31 Οκτωβρίου 2001, σελ. 12
11. Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Τα διδακτήρια της μέσης εκπαίδευσης (1828-1930), Μνημοσύνης θρέμματα, Αφιέρωμα στη μνήμη του Αντώνη Μωραΐτη, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1993
12. Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, Ανάπτυπον εκ του Μέντορος, Αθήναι 1993 (Ο Μέντωρ, Ενημερωτικό Δελτίο των Εταίρων της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρίας, τεύχος 26, Ιούνιος 1993)

13. Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, Οι Επτανήσιοι τεχνικοί και η συμβολή τους στη διαμόρφωση του νεότερου ελληνικού κράτους, ΣΤ΄ Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο(Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997), Πρακτικά Τόμος Δεύτερος, Ανάτυπο, Αθήνα 2001
14. Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω & Κολίβα-Καραλέκα Μαριάννα., Οι πρώτοι τεχνικοί του νεώτερου ελληνικού κράτους, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1990
15. Κούκου Ελένη Ε.,Ο Καποδίστριας και η Παιδεία 1827-1832- Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Αίγινας, Αθήνα 1972
16. Κούκου Ελένη Ε., Ιωάννης Α. Καποδίστριας-Ρωξάνδρα Σ. Στουρτζα «Μια ανεκπλήρωτη αγάπη». Ιστορική βιογραφία, 7^η έκδοση, εκδόσεις Πατάκη, Αύγουστος 2002
17. Μιχελή Λίζα, «Ταραχές στην Παιδεία και επί... Καποδίστρια», Το Βήμα, Κυριακή 20 Ιανουαρίου 1991, σελ.35
18. Μπελιά Ελένη, Η εκπαίδευσις εις την Λακωνικήν και τη Μεσσηνίαν κατά την Καποδιστριακήν Περίοδον 1828-1832,Γραφικαί τέχνη Χ. Παπούλια & ΣΙΑ Ο.Ε., Αθήνα 1970
19. Μπελιά Ελένη, Ανέκδοτος Πίναξ «Διοργανισμού» της εκπαιδύσεως κατά την Καποδιστριακήν Περίοδον, κείμενα και μελέται Νεοελληνικής Φιλολογίας, Αθήνα 1967
20. Νέα Εστία, Ο Καποδίστριας και το σχολείο Αudooy της Μεθώνης, τόμος 50, 1951
21. Σκιαδάς Ι. Αναστάσιος, Το Γαλαξίδι, Αθήνα 1999
22. Σπανός Βασίλης, Ιωάννης Καποδίστριας-ο Θεμελιωτής του ελληνικού κράτους, εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2009
23. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Πρώτοι Έλληνες Τεχνικοί Επιστήμονες περιόδου Απελευθέρωσης, Αθήνα 1976
24. Τούτση-Δρίβα Ελένη, Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας-Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1852), Σαλαμίνα 2010
25. ΥΠΠΟ, Νεοελληνικά Εκπαιδευτήρια 1830-1940, Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Εφορίες Νεώτερων Μνημείων, Αθήνα Δεκέμβριος 2001
26. Υπουργείο τουριστικής ανάπτυξης-Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Ιωάννης Καποδίστριας – ο πρωτομάρτυρας της νέας Ελλάδας, επιμέλεια: Καρακούρτη-Ορφανοπούλου Λαμπρινή, Εθνική πινακοθήκη-μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου (παράρτημα Ναυπλίου),κατάλογος έκθεσης, 27 Σεπτεμβρίου-14 Δεκεμβρίου 2008
27. Φεσσά-Εμμανουήλ Ελένη, Κτίρια για δημόσια χρήση στη Νεότερη Ελλάδα(1827-1992), Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα 1993

Διάλεξη:

Βαρούδης Τάσος, Καφούσης Λάμπρος, Χωριανόπουλος Γιώργος, Τα σχολικά κτίρια από τη σύσταση του νέου Ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα. Η εισαγωγή του οπλισμένου σκυροδέματος, Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ακαδημαϊκό έτος 2005-2006

Ιστοσελίδες:

[http:// dimosaeginas.wordpress.com/ 21/10/2011](http://dimosaeginas.wordpress.com/21/10/2011)

[http:// dimosaeginas.wordpress.com/ 21/10/2011](http://dimosaeginas.wordpress.com/21/10/2011)

<http://www.methonitv.gr/methoni/kapodistriako-sxoleio/31-1-2012>

<http://www2.rizospastis.gr/story.do?id=4005513&publDate=18/4/2007/31-1-2012>

http://pylosnews.blogspot.com/2011/07/blog-post_21.html/31-1-2012

<http://www.moriasnews.gr/2011/10/apokatastasi-tou-kapodistriakou-allilodidaktikou-scholiou-methonis/31-1-2012>

XVII. Ευχαριστίες.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω:

τον καθηγητή μου κ. Γιώργο Γιαννίτσαρη για την πολύ καλή συνεργασία που είχαμε,

την σύμβουλο καθηγήτρια κ. Μάρω Αδάμη για τις συμβουλές της και την καθοδήγησή της για την εύρεση της κατάλληλης βιβλιογραφίας,

τον σύζυγο μου Χρήστο για την πολύτιμη βοήθεια και συμπαράστασή του,

τις δύο μας κορούλες, Αργυρώ και Άννα, για την υπομονή τους,

και τέλος τους γονείς και τα αδέρφια μας για το απαραίτητο babysitting.